



**MOLDO KILIÇ ŞAMIRKAN UULU'NUN
ŞİİRLERİNDEKİ MUHTEVA ÜZERİNE BİR
İNCELEME**

**2021
YÜKSEK LİSANS TEZİ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI**

Melek KUZUCU

**Danışman
Doç. Dr. Mustafa KUNDAKCI**

**MOLDO KILIÇ ŞAMIRKAN UULU'NUN ŞİİRLERİNDEKİ MUHTEVA ÜZERİNE
İNCELEME**

Melek KUZUCU

Doç. Dr.Mustafa KUNDAKCI

**T.C.
Karabük Üniversitesi
Lisansüstü Eğitim Enstitüsü
Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı
Yüksek Lisans Tezi
Olarak Hazırlanmıştır**

**KARABÜK
Ocak 2021**

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER	1
TEZ ONAY SAYFASI.....	3
DOĞRULUK BEYANI	4
ÖNSÖZ	5
ÖZ.....	7
ABSTRACT.....	8
ARŞİV KAYIT BİLGİLERİ.....	9
ARCHIVE RECORD INFORMATION	10
KISALTMALAR	11
TRANSKRİPSİYON ALFABESİ	12
ARAŞTIRMANIN KONUSU	13
ARAŞTIRMANIN AMACI ve ÖNEMİ.....	13
ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ	13
ARAŞTIRMANIN PROBLEMİ.....	14
KAPSAM ve SINIRLILIKLAR	14
1. BÖLÜM: KIRGIZLAR.....	15
1.1. “Kırgız” Adı	15
1.2. Kırgız Tarihi.....	16
1.2.1. Çarlık Rusya Dönemine Kadar Kırgızlar	16
1.2.2. Çarlık Rusya Zamanında Kırgızlar	18
1.2.3. Sovyet Rusya Zamanında Kırgızlar	20
1.2.4. Kırgızistan’ın Bağımsızlık Dönemi	21
1.3. Kırgız Türklerinin Kültürel Tarihi.....	21
1.3.1. Kırgız Türklerinin Sözlü Kültürü	22
1.3.2. Kırgız Edebiyatı	23
2. BÖLÜM: MOLDO KILIÇ ŞAMIRKAN UULU’NUN HAYATI, ESERLERİ VE ŞİİRLERİNDEKİ MUHTEVA	27
2.1. Hayatı.....	27
2.2. Edebî Kişiliği ve Eserleri	29
2.3. Şiirlerindeki Muhteva.....	33

2.3.1. Dini Muhteva.....	33
2.3.1.1. Allah'ın Kudreti.....	33
2.3.1.2. Haram ve Helâl	36
2.3.1.3. Dua... ..	39
2.3.1.4. Ölüm, Ecel	40
2.3.1.5. İman.. ..	44
2.3.1.6. Namaz	46
2.3.1.7. Kıyamet.....	47
2.3.1.8. Günah, Tövbe	48
2.3.1.9. Kâfir.	50
2.3.1.10. Kader.....	51
2.3.2. Tasavvufi Unsurlar	52
2.3.2.1. Şükür.....	52
2.3.2.2. Nefis.....	53
2.3.2.3. Tevekkül	54
2.3.2.4. Sabır.. ..	55
2.3.2.5. Zikir.....	56
2.3.2.6. Sofu.....	56
2.3.3. Kadın.....	57
2.3.4. Ahlâki Öğeler	65
2.3.5. Sosyal ve Toplumsal Öğeler	72
2.3.6. Gençler.....	82
2.3.7. İlim Anlayışı	88
2.3.8. Ekonomi.....	89
2.3.9. Hayvanlar	94
2.3.10. Bitkiler	101
2.3.11. Tabiat.....	102
2.3.12. Tarihi Şahsiyetler.....	109
SONUÇ	112
KAYNAKÇA.....	113
ÖZGEÇMİŞ	116

TEZ ONAY SAYFASI

Melek KUZUCU tarafından hazırlanan “Moldo Kılıç Şamırkan Uulu’nun Şiirlerindeki Muhteva Üzerine İnceleme” başlıklı bu tezin Yüksek Lisans Tezi olarak uygun olduğunu onaylarım.

Doç. Dr. Mustafa KUNDAKCI

.....

Tez Danışmanı Edebiyat Fakültesi

Bu çalışma, jürimiz tarafından Oy Birliği ile İşletme Anabilim Dalında Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir. 22.01.2021

Ünvanı, Adı SOYADI (Kurumu)

İmzası

Başkan

: Doç. Dr. Cıldız İSMAİLOVA (KBÜ).....

Üye

: Doç. Dr. Mustafa KUNDAKCI (KBÜ).....

Üye

: Dr. Öğr. Üyesi Kerim TUZCU (SİÜ).....

KBÜ Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Yönetim Kurulu, bu tez ile, Yüksek Lisans derecesini onamıştır.

Prof. Dr. Hasan SOLMAZ

.....

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Müdürü

DOĞRULUK BEYANI

Yüksek lisans tezi olarak sunduğum, bu çalışmayı, bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı dūřecek bir yol ve yardıma başvurmaksızın yazdığımı, yararlandığım eserlerin kaynakçada gōsterilenlerden oluştuğunu ve bu eserleri her kullanımında alıntı yaparak yararlandığımı belirtir; bunu onurumla doğrularım.

Enstitü tarafından belli bir zamana bağlı olmaksızın, tezimle ilgili yaptığım bu beyana aykırı bir durumun saptanması durumunda, ortaya çıkacak tüm ahlaki ve hukuki sonuçlara katlanacağımı bildiririm.

Adı Soyadı : Melek KUZUCU

İmza :

ÖN SÖZ

1866 yılında Koçkor'da gözlerini dünyaya açan Moldo Kılıç Şamırkan Uulu “Kırgız Yazma Edebiyatı”nın ilk temsilcilerinden biridir. Moldo Kılıç, Kırgızların siyasi ve sosyal olarak çok fazla sorunla karşılaştığı bir dönemde yaşar. Moldo Kılıç doğup büyüdüğü bu topraklarda yaşanan sıkıntılı süreçler sebebiyle sanatı, bilgisi ve düşünceleriyle bir an bile tereddüt etmeden halkına hizmet etmeyi kendine bir borç bilir. Kılıç her daim halkının yanında olur, onlara tavsiyeler verir. Üzerinde en çok durduğu konu ise Rusların bilim ve teknoloji bakımından çok ilerlemelerini örnek vererek eğitimin Kırgız halkının kalkınması için bir mihenk taşı niteliğinde olmasıdır.

Moldo Kılıç, Rusların, adaletsiz yöneticilerin, haksızlık yapan kişilerin karşısında dilini bükmeden söyleyeceği sözleri açık sözlülük ve cesur yüreklilikle söylemesi sebebiyle bu kişiler tarafından sevilmez. Hatta şiirleri bile belirli bir süre okutulmaz. Moldo Kılıç’ın şiirleri yaşanan olaylara ayna tutacak bir nitelikte olup tarihi yansıttığı anlaşılmaktadır. Şiirlerinde dikkat çeken bir diğer husus ise hiçbir şekilde ümitsizliğe kapılmamasıdır. Nasıl ki bir anne çocuğunu yabancılara karşı koruyup kollarsa Moldo Kılıç da ayısını kendi halkı için yapar.

Moldo Kılıç’ın şiirlerindeki muhteva üzerine yapılan bu çalışma iki bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümünde Kırgızların siyasi tarihinden, sözlü kültüründen ve edebiyatından bahsedilir. Bu bölümde Moldo Kılıç’ın yaşadığı dönem ile şiirleri arasındaki bağın anlaşılması amaçlandı. Birinci bölümün sonunda da şairin hayatı, edebi kişiliği ve eserleri hakkında bilgiler verildi.

Tez çalışmasının ikinci bölümünde şair Moldo Kılıç’ın şiirlerindeki muhteva üzerinde duruldu. Şairin şiirleri on iki muhteva başlığı altında incelendi. Birinci ve ikinci muhteva kendi içinde konulara ayrıldı. Şairin şiirleri Ali Tan’ın “Moldo Kılıç’ın Kazaldarı” adlı tez çalışmasından alındı. Bu şiirler tezde italik yazı biçimiyle gösterildi. Şiirlerden örnekler gösterilirken mısraların sağ tarafına Ali TAN’ın tezinin sayfa numaraları gösterildi.

Bu çalışmanın oluşması sırasındaengin bilgileriyle Türkistan coğrafyasını daha iyi öğrenmeme vesile olan Doç. Dr. Enver KAPAĞAN’a, sabırla yoluma ışık tutan, daima bilgilerinden beslendiğim sayın danışmanım Doç. Dr. Mustafa KUNDAKCI’ya, Kırgızistan’ı Kırgızları daha iyi tanımamı sağlayan sayın hocam Doç. Dr. Cıldız

İSMAİLOVA'ya yürüdüğüm bu yolda yorulduğum zaman bana ümit vererek yılmadan çalışmamı bitirmem için beni destekleyen Öğr. Gör. Yılmaz BACAĞLI'ya, her daim maddi ve manevi desteğini esirgemedi beni destekleyen canım babam Ahmet KUZUCU'ya ve annem Müzeyyen KUZUCU'ya teşekkür ederim.

Melek KUZUCU

ÖZ

Kırgızlar varlıklarını sürdürebilmeleri için tarih boyunca birçok mücadeleler verir. Kimi zaman egemenliklerini kaybedip başka devletlerin himayesi altında yaşamak zorunda kalırlar. Fakat egemenliklerini kaybetmeyi hiçbir zaman kabullenmezler. Kırgızların XIX. asırda varlıklarını sürdürebilmek için verdikleri mücadeleler oldukça önemlidir. Bu dönemde halkın yaşadığı sorunlar baskı ve zulümler Kırgız halkını hayli zor bir duruma sevk eder. Kırgızların bu dönemde yaşadığı olaylar bir nevi Kırgız halkının kaderini de belirler.

Köklü bir geçmişe ve kültüre sahip olan Kırgızların bu dönemde en büyük destekçisi kendi halkından olan, hiçbir zaman onları yalnız bırakmayıp bu zor günlerde onlara rehber olan ‘Molla’lardır. Mollalar medreselerde eğitim almış, okuma yazma bilen kişilerdir. Molla adı verilen bu kişiler isimlerinin başına ‘Moldo’ unvanını alırlar. Moldolardan bazıları şiir yazarak ‘Kırgız yazılı edebiyatının’ temellerini atar. ‘Kırgız yazılı edebiyatının’ başlamasına öncülük eden şairlerden biri olan ‘Moldo Kılıç kalemini halkı için kullanır. Moldo Kılıç yazdığı şiirlerle Kırgız halkının yanında olur. Şiirleri vasıtasıyla onların haklarını savunmaya çalışır. Halkını savunurken yöneticileri ve devlet adamlarını çekinmeden şiirlerinde tenkit eder. Moldo Kılıç, ömrü boyunca halkının yanında olup, onlara yol göstermeyi kendine bir borç bilir. Hayata gözlerini yumana kadar bu uğurda yılmadan çalışır.

Bu çalışmada; Kırgız Türklerinin tarihi hakkında bilgilerin yanı sıra XIX. asırda Kırgız halkının yaşadığı zorluklara değinildi. Bu dönemin şairi olan ‘Moldo Kılıç’ın hayatı, Edebi şahsiyeti ve şiirleri üzerinde duruldu. Ayrıca bu çalışmada Moldo Kılıç’ın şiirlerinin muhtevalarına göre tasnif edilip incelenmesi yapıldı.

Anahtar Kelimeler: Kırgız Edebiyatı, Moldo Kılıç, Şair, Şiir, Muhteva

ABSTRACT

Kyrgyzs have struggled to survive throughout history. Sometimes they lose their sovereignty and live under the auspices of other states. But they never accept to lose their sovereignty. XIX of the Kyrgyz. The struggles they waged to survive in the century are very important. Problems experienced by the people during this period. Pressure and persecution drive the Kyrgyz people into a very difficult situation. The events experienced by the Kyrgyz during this period also determine the destiny of the Kyrgyz people.

The great supporters of the Kyrgyz, who have a deep-rooted past and culture, are the Mullahs, who never leave them alone and guide them in these difficult days. Mullahs are literate people who were educated in madrasahs. These people, who are called mullahs, take the title of “Moldo” next to their names. Some Moldons write poetry and lay the foundations of “Kyrgyz written literature”. One of the poets that pioneered the beginning of “Kyrgyz written literature” is “Moldo Kilic”. He uses his pen for his people. Moldo Kılıç stands by the Kyrgyz people with his poems. He tries to defend their rights through his poems. While defending his people, he criticizes rulers and statesmen in his poems without hesitation. Moldo Kılıç owes himself to being with his people throughout his life and to guide them. He works tirelessly for this cause until his eyes are dead.

In this study; There is information about the history of the Kyrgyz Turks. XIX. The difficulties of the Kyrgyz people in the 16th century are mentioned. The poet of this period, Moldo Kilic, has a life, literary personality and poems. In addition, in this study, Moldo Kılıç’s poems were classified and analyzed according to their content.

Keywords: Kyrgyz Literature, Moldo Kılıç, Poet, Poem, Content

ARŞİV KAYIT BİLGİLERİ

Tezin Adı	Moldo Kılıç Şamırkan Uulu'nun Şiirlerindeki Muhteva Üzerine İnceleme
Tezin Yazarı	Melek KUZUCU
Tezin Danışmanı	Doç. Dr. Mustafa KUNDAKCI
Tezin Derecesi	Yüksek Lisans Tezi
Tezin Tarihi	22/01/2021
Tezin Alanı	Türk Dili ve Edebiyatı
Tezin Yeri	KBÜ/ LEE
Tezin Sayfa Sayısı	121
Anahtar Kelimeler	Kırgız Edebiyatı, Moldo Kılıç, Şair, Şiir, Muhteva

ARCHIVE RECORD INFORMATION

Name of the Thesis	An Investigation on the Content of Moldo Kılıç Şamırkan Uulu's Poems
Author of the Thesis	Melek KUZUCU
Advisor of the Thesis	Doç. Dr. Mustafa KUNDAKCI
Status of the Thesis	Master Thesis
Date of the Thesis	22/01/2021
Field of the Thesis	Turkish Language and Literature
Place of the Thesis	KBU/ LEE
Total Page Number	121
Keywords	Kyrgyz Literature, Moldo Kılıç, Poet, Poem, Content

KISALTMALAR

- C.** : Cilt
çev. : Çeviren
haz. : Hazırlayan
MÖ : Milattan Önce
MS : Milattan Sonra
S. : Sayı
s. : Sayfa
SSCB : Sovyet Sosyalist Cumhuriyet Birliği
TDK : Türk Dil Kurumu
TTK : Türk Tarih Kurumu
vb. : ve benzeri
YKY : Yapı Kredi Yayınları

TRANSKRİPSİYON ALFABESİ

Kırgız-Kiril	Kırgız-Latin	Kırgız-Kiril	Kırgız-Latin
А а	A a	О о	O o
Э э	Ä ä	Ө ө	Ö ö
Б б	B b	П п	P p
Ж ж	C c	Р р	R r
Ч ч	Ç ç	С с	S s
Д д	D d	Ш ш	Ş ş
Е е	E e	Щ щ	Şç
Ф ф	F f	Т т	T t
Г г	G g	Ц ц	Ts ts
Х х	H h	У у	U u – (U)w
Ы ы	I ı	Ү ү	Ü ü
И и	İ i	В в	V v
К к	K k	Й й	Y y
Л л	L l	Я я	Ya ya
М м	M m	Ю ю	Yu yu
Н н	N n	З з	Z z
Ң ң	Ñ ñ		

ARAŞTIRMANIN KONUSU

Araştırmanın konusu XIX. asırda ‘Kırgız yazı dilinin’ oluşmasına öncülük eden şairlerden biri olan Moldo Kılıç Şamırkan Uulu’nun yazmış olduğu şiirlerin muhtevasıdır. Bu tezde Moldo Kılıç’ın yaşadığı dönemdeki siyasi, sosyal, dini, eğitim vb. unsurların etkisinde kalarak şiirlerinde bu konuları işlediğini belirtmek amaçlanmıştır. Ayrıca bu çalışmada şairin şiirleri muhteva yönünden tasnif edilerek incelenmesi yapılmıştır.

ARAŞTIRMANIN AMACI ve ÖNEMİ

Bu araştırma ile XIX. asırda Moldo Kılıç’ın şiirlerinde muhteva tasnifi yapılarak dönemin siyasi, sosyal, dini vb. unsurların daha iyi kavranması amaçlanmıştır. Moldo Kılıç Şamırkan Uulu’nun yaşadığı dönemde halkına karşı bir babanın çocuğunu sahiplenmesi gibi halkını sahiplenmeyi, bir öğretmenin öğrencilerini eğitmesi gibi halkını eğitmeyi, bir yargıcın millete adalet dağıtması gibi adalet dağıtmayı ve bir molla olarak halkına dinini öğretmeyi kendine vazife bilip ve hayatının sonuna kadar bunun için mücadele eder. Üstlendiği bu vazifeleri de gelecek nesillere aktarabilmek için yazıya dökerek eserlerinin günümüze kadar ulaşmasını sağlar. Moldo Kılıç cesur davranarak şiirlerinde dönemi, siyasetçileri ve yöneticileri korkusuzca eleştirmekten kaçınmaz. Kılıç, Kırgız halkına dinlerine ve kültürlerine sıkı sıkıya bağlanmalarını ve bu zor dönemlerden kurtulmanın çaresi olarak eğitimin şart olduğunu öğütler. Günümüzde bağımsızlığını yitirmiş birlik ve beraberlikleri bozulmuş ya da bozulmak üzere olan halklara Moldo Kılıç’ın halkına sahip çıkıp onlara birlik ve beraberliği öğütlemesi örnek olarak gösterilebilir.

ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Bu çalışmada, araştırmanın konusu ile ilgili sözlük, kitap, dergi, makale, kütüphane taraması gibi yöntemlere başvurulmuştur. Ali TAN’ın ‘Moldo Kılıç’ın Kazaldarı’ adlı yüksek lisans tezinde yer alan şiirler öncelikle muhtevalarına göre tasnif edilmiş daha sonra da şiirler için yorumlama tekniği kullanılmıştır. İlk bölümde Kırgız halkının siyasi ve kültürel tarihi, ikinci bölümde Moldo Kılıç Şamırkan Uulu’nun hayatı, edebi kişiliği ve eserleri üzerinde durulmuştur. Üçüncü bölümde ise şairin şiirleri tasnif edilerek şiirleri yorumlanmıştır.

ARAŞTIRMANIN PROBLEMİ

Bu tez çalışmasında şair Moldo Kılıç Şamırkan Uulu'nun yaşadığı dönem ile şiirleri arasındaki bağlamı gözler önüne sermek amaçlanmıştır. Şairin şiirleri yaşadığı döneme siyasi, kültürel, ekonomik, dini, sosyal vb. unsurları açısından ışık tutmasıyla o dönem özellikleri hakkında bilgi edinmeye çalışılmıştır.

KAPSAM ve SINIRLILIKLAR

Çalışma esnasında Moldo Kılıç Şamırkan Uulu'nun şiirleri üzerine pek fazla çalışma yapılmadığı saptanmıştır. Canar ÖMÜRALİYEVA'nın "Moldo Kılıç Hakkında Sovyetler Birliği Döneminde ve Günümüzde Yapılan Araştırmalar Üzerine Bir İnceleme", Ali TAN'ın "Moldo Kılıç'ın Kazaldarı" adlı çalışması Ses ve Şekil Bilgisi Üzerine" bir yüksek lisans tezi ve Doç. Dr. Mustafa KUNDAKCI'nın "Kırgız Zamane Edebiyatı" adlı çalışmasında Moldo Kılıç'ın hayatına, edebi kişiliğine ve şiirlerine değinerek örnekler verdiği çalışması vardır. Moldo Kılıç hakkındaki genel bilgilere Nurcan ÖZGEN'in "Yirminci Yüzyılın İlk Yarısında (1900-1950) Kırgız Edebiyatı Tarihi" adlı eserinde rastlanılmaktadır. Yine Mustafa KUNDAKCI'nın "Moldo Kılıç, Isak Şaybekov ve Kalık Akayev'in "Zelzele" Temalı Şiirlerinde Toplumsal Eleştiri" adlı makalesinde Prof. Dr. Salican CİGİTOV'un "Sovyet döneminden Önce Kırgız Edebiyatı" adlı makalesinde Moldo Kılıç'a yer verilmiştir. Kırgız edebiyatından bahseden eserler ve Kırgızların inancı, yirminci yüzyıl edebiyatı ve siyaseti ile ilgili yazılan makaleler ve çalışılan tezlerin Moldo Kılıç Şamırkan Uulu'dan bahsettikleri görülür. Moldo Kılıç hakkında sınırlı araştırmalar yapılmıştır. Kılıç'ın yaşadığı dönemde ve daha sonrasında belirli bir süre şiirlerinin okunması ve söylenmesi yasaklanmıştır. Bu sebeple edebiyat dünyasında Moldo KILIÇ'la ilgili pek araştırma yapılmamıştır.

1. BÖLÜM: KIRGIZLAR

1.1. “Kırgız” Adı

Dil bilimcilerden bazıları dilin canlı bir varlık olduğunu kabul ederler. Dilin zaman içinde ses ve şekil olarak değişikliğe uğramasıyla birlikte mana olarak da değişebileceğini öngörürler (Bayırbaş, s. 215-231). Aynı zamanda etnik tanımlar da zamana ve etkileşim içinde olunan kavimlerin dillerinin yapısına ve bu isimleri diğer milletlerin kullandıklarına göre değişiklik gösterdiğini savunurlar. “Kırgız” ismi de zaman içinde değişikliklere uğramıştır fakat tam manasıyla kelimenin manasını kaybettiği söylenemez (Kalkan, 2006, s. 35).

‘Kırgız’ adına ilk olarak Çin vakayinamelerinde rastlanılır. Bu vakayinamelerde ‘Kırgız’ adından ‘*Kien-kun*’, ‘*K’i-ku*’, ‘*Kie-kou*’, ‘*Hsia-chia-ssu*’ olarak bahsedilir. Bilim adamları, Çin vakayinamelerindeki hiyerogliflerde ‘Kırgız’ isminin ilk olarak ‘gogun/ gyan-gun’, 7. Asırda ‘gegesi’ şeklinde okunduğuna dikkat çekerler. Bu bilgi ‘Kırgız’ adının tarih içerisinde farklı şekillerde telaffuz edildiğini ortaya koyar (Kayıpov, 2005, s. 13). ‘Kırgız’ adı, Çin kaynaklarının yanı sıra Tibetçe kaynaklarda ‘Gir-Kis’; Pers ve Arap kaynaklarında ‘Kır-kız’, ‘Hır-Hız’; Yunan kaynaklarında ‘Herkis, ‘Hirkis’; eski Türk kaynaklarında ve Uygurlara ait olan metinlerde de ‘Kırgız’ şeklinde geçmektedir (Kundakçı, 2019, s. 13). Kırgızlar; Kaşgarlı Mahmut’un Türklerin yaşamı, kültürü, tarihi gibi Türklerle ilgili birçok konuda bilgiyi barındıran ‘Dîvânu Lugâti’t-Türk’ adlı eserinde kendilerinden bir Türk boyu olduğunu ifade eder (Barthold, 1927, s. 28).

‘Kırgız’ isminin menşei ile ilgili yapılan çalışmalarda pek çok farklı görüşün olduğuna rastlanmaktadır (Gömeç, 2002, s. 13). Aynı zamanda değişik adlar da kullanılarak farklı anlamlara geldiği de görülmektedir (Sağlam, 2017, s. 10). V. Radloff’a göre ‘Kırk Yus’, ‘Kırk Jüs’ ‘Kırk Yüz’, D. Aytmuradov’a göre ‘Kırk Kız’ ‘Siyah Saçlı Halk’, Zeki Velidi Togan’a göre ‘Kırk Er’ ‘Kırk Kişi’, N. Baskakov’a göre ise ‘Kırk Oğuz’ anlamına gelmektedir (Arıklı, 2015, s. 27).

Türkler için bazı sayılar önem arz etmektedir. Kırk sayısı da bunlardan biridir. Bundan dolayı Kırgızların kırk boyu olduğu ve Kırk kahramandan bahseden efsanelerin bu isme kaynak olma ihtimalini artırmaktadır (Çengel, 2005, s. 28).

Dönem dönem Kırgız ismine komşu halkların kaynaklarında rastlanması, Kırgızların tarih sahnesindeki rolünü ve bulunduğu coğrafya hasebiyle komşu halkların üzerindeki tesirini ispatlar niteliktedir (Kayıpov, 2005, s. 13).

1.2. Kırgız Tarihi

Türkler; tarih sahnesinde adından sıkça söz ettiren, önemli tarihi olaylara sebep olan, güçlü ve köklü kavimlerden biridir. Türklerin Orta Asya'daki coğrafi ve siyasi hareketliliği birçok topluluğun dikkatini çekmiştir. Orta Asya; Türklerin 'ilk ana yurdu' olarak kabul edilir. Hacim olarak Avrupa Kıtası'ndan daha büyüktür. Orta Asya'da tarihi, kültürel, etnografik ve antropolojik gibi birçok bilim alanında araştırmalar yapılmıştır. Yapılan bu araştırmalara göre bu bölge, Türklerin tarihi ile özdeşleşmiş bir bölgedir (Budak, 2000, s. 10,11). Türkistan adı verilen bu topraklarda birçok 'Türk boyu' yaşamıştır. Kırgızlar da bu Türk boylarından biridir (Erdem, 2000, s. 1). Kırgızlar; Türk boyları arasında tarih sahnesinde isminden en erken söz ettiren boy olarak bilinir (Arıklı, 2015, s. 1).

Kırgızların varlığını MÖ 200'lü yıllara dayandığını Çin vakayinameleri ispatlamaktadır (Kapağan, 2015, s. 20). Bu vakayinamelerde anlatılanlara göre Kırgız Türklerinin ilk yerleşim yeri şimdiki Kırgızistan'ın Doğusu ve Kuzey Doğusu olduğu anlaşılır (Saray, 1993, s. 16). Kırgızlar bu coğrafyada hareketli bir yaşam sürdürür. Hareketli yaşam Kırgızlara zaman zaman fayda zaman zaman da zarar verir. Çünkü içinde Tanrı Dağları'nın da bulunduğu Kırgızların yaşadığı bu bölge birçok milletin ve medeniyetin çetinçe savaştığı bir bölgedir (Caferoğlu, 2000, s. 40). Eski dönemlerden itibaren adından sıkça söz ettiren Kırgızların tarihini umumi olarak dört ana başlıkta incelemek mümkündür (Roux, 2014, s. 203).

1.2.1. Çarlık Rusya Dönemine Kadar Kırgızlar

Kırgızlar MÖ önce 200'lü yıllarda ilk bağımsız devletlerini kurarlar. Kurdukları devletin bağımsızlığı Hunlarla mücadele edene kadar sürer. Bu mücadelenin sonucunda Kırgızlar Hunların hâkimiyeti altına girmek zorunda kalırlar. (Saray, 1993, s. 14). Kırgızlar, Hun Devleti'nin merkezi otoritesini yavaş yavaş kaybetmesini ve iç çatışmaların başlamasını fırsat bilerek "Hakas" adında bir devlet kurup bağımsızlıklarını ilan ederler (Kulamshaeva, 2016, s. 83).

Kırgızların Hakas adıyla kurdukları devlet zaman içinde siyasi güç ve otoritelerini kaybetmeleri hasebiyle MS. VI. yüzyılda Göktürklerin egemenliği altına girmek zorunda kalır (Gömeç, 2002, s. 140). Göktürklerin Yazıtlarından edinilen bilgilere göre; Kırgızların bağımsızlıklarını kaybedip Göktürklerin hâkimiyetini kabul etmeleri kolay olmaz (Kundakçı, 2019, s. 15). Kırgızların bağımsızlık için verdikleri mücadele I. Göktürk hâkimiyetinde yeterli olmayıp II. Göktürk devletinin idaresi altına girmek zorunda kalırlar. Zamanla siyasi güç ve otoritesini kaybetmeye başlayıp dağılma sürecine girdiğini anlayan Göktürk devleti, bu süreçte Kırgızların gücünden çekinmesinden dolayı Kırgızları, yeni yeni siyasi kimlikleriyle ön plana çıkmaya başlayıp bir devlet olma yolunda adımlar atan Uygur Hakanlığına bağlamak mecburiyetinde kalır. Uygurların hâkimiyetini kabul etmeyen Kırgızlar ile Uygurlar arasında silahlı mücadeleler boy gösterir. Bu mücadele sonunda Kırgızların Uygurları yenerek uzun zamandır özlemini çektikleri bağımsızlıklarına kavuştukları görülür (Arat, s. 735-741).

Kırgızların 840'larda başlayan bu egemenliği fazla sürmez. 920'lerde Çinlilerin saldırması sonucunda Çinlilere daha fazla dayanamayan Kırgızlar, bugün yaşamını sürdükları coğrafyaya doğru çekilmek zorunda kalırlar. 1200'lü yıllarda Cengiz Han kendi devletini kurar. Kendi devletini kurarken Kırgızları da zorla egemenliği altına alır. Ruhlarında özgürce yaşamak olan Kırgızlar Cengiz Han'ın hâkimiyeti altında yaşamak istemeyip Cengiz Han'a başkaldırıda bulunur. Fakat Kırgızlar girdikleri bu mücadelede başarılı olamazlar. Bir süre sonra Moğollara isyanda bulunan Kırgızları durdurmak kolay olmaz. Bu isyan sonucunda 1217'de birçok Kırgız hayatını kaybeder. Var olduklarından beri hürriyetlerine düşkün olarak yaşayan Kırgızlar, bu isyanlardan belirli bir süre sonra (1399) yeniden Moğollara başkaldırıda bulunur. Bu sefer yalnız değil, yanlarında 'Oyratlar' vardır. Kırgızlar Moğollara galip gelerek bu isyanı sonucunda tekrardan egemenliklerine kavuşurlar (Saray, 1993, s. 17,18).

Kırgızlar tarih sahnesinde özgür bir devlet olarak varlıklarına devam etmek isterler. Bunun için güçlü bir devlet ve otoriteye sahip olmaları gerekmektedir. Bu özelliklere sahip olmadıkları için 1425'te tekrardan özgürlüklerini kaybederek Timur'un egemenliğine girmek zorunda kalırlar. Kısa süreli Timur hâkimiyetinden sonra Kırgızlar, Özbeklerin egemenliği altına girer. Özbekler Moğollarla çetin mücadelelerde buldukları için Özbek hakanı 'Ebu'l Hayr' Kırgızları yeterince koruyamaz. Kırgızların bir kesimi güneyde Kaşgar ve Pamir'de düşmanlara karşı mücadelede

bulunurlar. Bir kesimi de Özbeklerden ayrılarak daha kuzeyde hâkim olan Kazakların hâkimiyeti altında onlarla yaşamaya başlarlar (Gömeç, 2002, s. 29-37). ‘Kırgızlar ve Kazaklar’ XVII. Yüzyılın başlarına kadar birlikte yaşarlar. Moğolların hâkimiyeti akabinde bu topraklarda tekrardan büyük mücadeleler başlar. Kırgızlar ve Kazaklar doğu bölgesinden ‘Kalmukların’; kuzeyden de Rusların tahakkümü ile mücadelelere başlar. Kırgızlar bu dönemde çetinçe savaşır. Bazen galip gelseler de Kalmukların hâkimiyetini kabul etmek zorunda kalırlar (Kundakcı, 2019, s. 17).

Kuzeyde Ruslardan, doğuda Kalmuklardan dolayı endişe eden Kırgızlar güneye giderek orada kendi rızalarıyla ‘Hokand Hanlığının’ egemenliğini kabul eder. Bu bölgede Kırgızlar ve Kalmuklar varlıklarını boy olarak devam ettirmektedirler. Fakat Kırgız yönetimi Hokand Hanlığın yönetiminden farklıdır. Güney Kırgızları ise varlıklarını Hokand Hanlığında güçlendirerek askeri ve siyasi yönetimde boy gösterirler. Böylece Hokand Hanlığı’nın yönetimi Kırgızlarda olur (Dıykanbayeva, 2004, s. 8,9; Gömeç, 2002, s. 46; Orozobaev, 2014, s. 21). Bu sırada kuzeyden güneye doğru inip bağımsız bir boy olarak hâkimiyetlerine devam eden Kırgızların bir kısmı ise kendi aralarında mücadelelerde bulunurlar. Bu iç çekişmelerin en mühimi “Sarıbağış-Bugu”dur. Bu çekişmeler esnasında ‘Bugu boyu’ Ruslardan yardım ister. Bunun sonucunda Ruslar Bugu boyunu hâkimiyeti altına alır (Kundakcı, 2019, s. 17).

Bu olaydan sonra Orta Asya’da Türk hanlıkları arasında ciddi çekişmeler başlar. Bu çekişmelerin sebebi buldukları topraklar üzerinde hem iktidar sahibi olmak hem de topraklarını genişletebilmektir. Türk hanlıklarının birbirleriyle olan mücadeleleri Rusların bu topraklar üzerindeki egemenlik stratejilerini uygulayabilmek için uygun bir ortam yaratmıştır (Çeçen, 2003, s. 486, 487; Koşoyev, 2006, s. 166, 167).

1.2.2. Çarlık Rusya Zamanında Kırgızlar

Ruslar, Türk hanlıklarının birbirleriyle çatışmasından, hanlıkların otorite boşluğundan yararlanarak Türklerin anayurdu Türkistan’a yayılmaya başlar. 1846’dan başlayarak -on dokuz yıl boyunca- 1965 yılına kadar Kazakistan topraklarının hepsini, Kırgızistan’ın da bir bölümünü işgal eder (Gömeç, 2002, s. 50). 1876 yılında Hokand Hanlığı Ruslar tarafından işgal edilerek ortadan kaldırılır. Hokand Hanlığı yerine Rusya’nın isteği üzerine ‘Fergana eyaleti’ kurulur. Bu olayla birlikte Türkistan coğrafyasında Türk hanlığı kalmaz. Rusya’nın kısa bir sürede Türkistan topraklarını işgal etmesine Türk topluluklarının eski savaş taktiklerini kullanması ve Türk

hanlıklarının sırf iktidar ve toprak sahibi olabilmeleri için birbirleriyle girdikleri mücadele sebep olmuştur (Kurat, 1993, s. 352,353).

Kırgız topraklarının bir kısmını işgal ederek ele geçiren Rusya ‘böl-yönet’ taktiği ile kendi yönetim sistemini, kural ve kanunlarını bu topraklarda yaşayan insanlara zoraki olarak uygulamaya başlar. Doğal kaynaklar bakımından hayli zengin olan Kırgız toprakları Rusya için adeta ihtişamlı bir mücevher niteliğindedir. Kırgız toprakları Rusya için kendi malları için bir pazar niteliği taşır. Rusya, işgal ederek ele geçirdiği bu verimli topraklara kendi milletini yerleştirip kendi milletinin yaşadığı köy ve kasabalar kurar. Bu topraklarda yaşayan Kırgızlara da ağır vergiler uygulayıp istediği gibi kanunlar koyarak halkı istismar eder. Ruslara karşı başkaldırılarda bulunsalar da Ruslar tarafından çok sert müdahalelere maruz kalırlar (Özgen, 2014, s. 17-18).

Rusların baskıları sadece siyasi, ekonomi vb. alanlarda değildir. Ruslar, Kırgız halkına dini yönden de baskılar uygular. Kırgızlar bu baskılara dayanamayıp 1898 tarihinde İşan Muhammed Sabiroğlu komutasında direnişe geçer. Kırgızlar askeri güç ve teçhizat bakımından yeterli olmadıkları için Ruslara karşı yenik düşerler. Bu yenilgi sonucunda direnişin lideri olan ‘İşan Muhammed Sabiroğlu’ ve onun yandaşları öldürülür. Birçok kişi de sırf bu ayaklanmayı destekledikleri gerekçesiyle idam edilerek hayatlarına son verilir (Tekin, 2010, s. 31,32).

Birinci Dünya Savaşı sırasında Rusların, Kırgızlar için yeni bir uygulama çıkardıkları görülür. Bu uygulamaya göre Ruslar işgal ederek aldığı bu topraklarda yaşayan Kırgızlar için ‘zorunlu askerlik uygulaması’ getirir ve bu durum Kırgızların tekrardan ayaklanmasına sebep olur. Kırgızların yeteri kadar teçhizatlarının olmayışı, başlarında bu ayaklanmayı yönlendirebilecek bir liderin olmayışı, teknik açıdan yetersiz oluşları, aralarında milli birlik ve beraberliğin sağlanamamasından dolayı bu ayaklanma Rusların modern silahlarıyla bastırılır. Bu olay sırasında birçok Kırgız Türkü katledilir. Rusların yapmış olduğu bunca zulme dayanamayan yaklaşık üç yüz bin Kırgız çareyi kendi topraklarını bırakıp Çin’e kaçarak bulur. Kırgızların kendi topraklarından zoraki olarak ayrılmak zorunda kaldıkları bu olayı tarih ‘Ürkün Hadisesi’ olarak not düşer. Bu olay tarihte olduğu kadar günümüzde de çok yankı uyandırmaktadır. Kırgız topraklarından Çin’in hâkimiyetinde olan Doğu Türkistan’a doğru çıkılan bu yolda Kırgız halkının başına birçok talihsizlikler gelir. Çetin olan bu yolculuk sırasında hava şartları, kıtlık ve müşkül olan yollar yüzünden Kırgız halkı nüfusunun %25’inin hayatını

kaybettiği görülür (Çorotekin, 2002, s. 474,475; Dıykanbayeva, 2004, s. 8,9; Saray, M., 2002, s. 444,445).

1.2.3. Sovyet Rusya Zamanında Kırgızlar

‘Çarlık Rusya’ dönemi bu topraklarda yaşayan milletler için oldukça zor geçmiştir. Bu rejime 1917 Şubat’ında Rusya’da yapılan ‘Bolşevik İhtilali’ son verir. Yeni hükümetin direktifi ile Türkistan’da ‘İşçi, Asker ve Köylü Şurası’ kurulur. Kurulan bu şuradan kısa süre sonra ‘Geçici Hükümet Encümeni’ kurulur. Bu kurulların üyelerinin çoğunluğunu ‘Çar Hükümetini’ savunan kişiler oluşturmaktaydı. Çok az da olsa bu kurula Kırgızlar da katılır. Türklerin azınlığı oluşturmaları hasebiyle kendi lehlerine olabilecek herhangi bir kararın alınması mümkün olmaz. Rusların kurdukları bu encümenle Rusların bu topraklar üzerindeki hâkimiyetlerini devam ettirmek istediklerini ve bunun için ellerinden geleni yapacaklarını ifade ederler (Saray, 1993, s. 55, 56).

Kırgızlar da kendi aralarında birlik oluşturabilmek için kurultaylar ve meclisler düzenler. Böylece Bolşeviklere karşı bir mücadele vermeye başlarlar (Kundakçı, 2019, s. 19). Bu mücadelelerden biri 1921 yılında Zeki Velidi Togan önderliğinde kurulan ‘Türkistan Milli Birliği’dir. Kurulan bu birliğin pek başarılı olduğu söylenmez. Rusların karşısında bir bütün olarak duran Türkler, Ruslar için oldukça tehlike arz eder. Rusya, Türk boylarının arasında eskiden beri süregelen meseleleri tekrardan gün yüzüne çıkararak bu birliği bozar. Türk boylarına ayrı ayrı özerklik vererek birliği parçalar. Kırgızlara 1924 yılında ‘Özerk Bölge Statüsü’ verir. 1926’da da ‘Kırgız Özerk Cumhuriyeti’ SSCB’ye bağlı olarak kurulur (Pay, 2015, s. 21).

SSCB, ‘Lenin başkanlığı’ sırasında, bulunduğu konumu daha güvenli hale getirebilmek amacıyla Bolşevikler dışındaki bütün cemiyetleri türlü sebeplerle saf dışı bırakarak tek partili bir politika uygular. Partide Lenin’in başkanlığından sonra bazı anlaşmazlıklar ortaya çıkar. Bu anlaşmazlıklar sonucunda partinin başına ‘Stalin’ geçer. Stalin’in uyguladığı politikayla birlikte tarım toprakları ortaklaşa kullanılmaya başlar. Bu politikanın uygulanması sonucunda çeşitli nedenlerle toprak sahiplerinin ellerinden toprakları alınır. Karşı çıkanlar ya sürülür ya da hayatına son verilir. Kırgızlar bu süre zarfında yine birçok baskıya maruz kalır. Yaşanılan bu olaylar da tarihe ‘Baskı Yılları’ olarak geçer (Özgen, 2014, s. 25,26).

Stalin'den sonra bölgede Sovyetlerin otoritesi zayıflar. Stalin'in yerine geçen 'Gorbaçov', 'açıklık' ve 'yeniden yapılanma' siyasetini izler. Bununla birlikte Kırgızlar da 1991 yılının ağustos ayında bağımsızlıklarını ilan eder (Saray, 1993, s. 83).

1.2.4. Kırgızistan'ın Bağımsızlık Dönemi

Kırgızistan 31 Ağustos 1991 yılında bağımsızlığını kazanır. Kırgızların bağımsızlıklarından sonra resmi adı '*Kırgızistan Cumhuriyeti*' olur. Askar Akayev, Kırgızistan'ın '*ilk cumhurbaşkanı*' olarak yeni görevine başlar (Gürbüz, 2004, s. 419-447). Kırgızların konuştuğu dil 'Kırgız Türkçesi'dir. Kırgızistan 198.500 km²'lik bir yüzölçümüne sahiptir. Kırgızistan Isık-Köl, Batken, Çüy, Oş, Narın, Celalabad ve Bişkek olarak yedi bölgeden oluşur. Kırgızistan'ın başkenti 'Bişkek'tir. (Saray, 1993, s. 7). Kırgızistan'ın sınır komşuları; güneydoğuda Çin, kuzeyde ve batıda Kazakistan, batıda ve güneyde Özbekistan ve Tacikistan'dır. Kırgızistan, Orta Asya'da bulunan Türk devletleri arasında en az nüfus yoğunluğuna sahiptir. Aynı zamanda Orta Asya'nın en küçük ülkelerinden biridir. Doğal kaynak olarak pek zengin olmasa da bulunduğu jeopolitik konumdan dolayı önem arz etmektedir. Müslüman, Çin, Arap ve Fars kültürlerinin üzerinde köprü görevindedir (Sağlam, 2017, s. 7). Kırgızların dini inançları yüzde doksan dokuz Müslümanlıktır (Kapağan, 2015, s. 30).

Sovyetlerin kendi çıkarlarına göre hazırlamış olduğu kanun ve kararlar bağımsız Kırgızistan devletinin yapısına uymaması sebebiyle Kırgızistan yaşamı ve bağımsızlığına uygun olacak şekilde anayasa düzenlemesi yapma kararı alınır. 1993 Mayıs ayında "Yeni Anayasa" kabul edilir. Akabinde Rus para birimi kaldırılarak "som" para birimi kullanılmaya başlanır (Budak, 2000, s. 44, 45).

1.3. Kırgız Türklerinin Kültürel Tarihi

"Kültür, bir milletin asırlar boyunca oluşturduğu yaşam tarzlarının kodlarını içine alan hafıza gibidir. Kültür, milletin yüzyıllar boyunca ilgi, algı, tutum ve davranışlarla tezahür eden yaşam biçimi, maddi ve manevi değerler toplamı olup nesilden nesile bir miras olarak aktarılagelmiştir. Tarihi, sanatı, edebiyatı, düğünleri, bayramları, şiirleri, türküleri... ait olduğu milletin dilinden, gelenek ve göreneklerinden izler taşır. Bütün bunlar o yaşam tarzının göstergesi olarak, kültürün birer unsuru olarak düşünülebilir. Ağutlarla, ninnilerle, türkülerle... Biz 'biz' oluyoruz. Kültür, bir milletin asırlar boyu yaşanmışlıklarının damıtılmış özetidir." Bu tanım kültür kavramının bir toplumun

olduğu vurgulanır (Güvenç, 1994, s. 96, 101). Kırgız Türklerinin de bu tanıma tarihi süreç içinde rehberlik ettikleri görülür.

Orta Asya'da yer alan Kırgız toprakları eski zamanlarda ticaret amacıyla farklı milletlere mensup birçok tüccarın uğrak yeri olmuştur. Kırgızistan'ın bir ticaret yolu üzerinde olması Doğu'da ve Batı'da bulunan birçok medeniyetin kesişmesini sağlayarak zengin bir kültüre sahip olmasına sebep olmuştur. Kırgız kültürünün MÖ 2000'li yıllardan günümüze kadar geldiğini Kırgızistan topraklarında birçok arkeolojik çalışmaların sonucunda bulunan eşyalar kanıtlamaktadır. Bu çalışmalar neticesinde; insanların kendilerini korumak amacıyla yaptıkları silahlar, mutfak araç ve gereçleri, mücevherler vb. Kırgızlara ait olduğu ispatlanmış birçok eşya gün yüzüne çıkmıştır. Tarihi süreç içinde değişimi ve gelişimi izlenebilecek olan diğer kültürel bir unsur da Kırgızların kullandığı alfabelerdir. Kırgızların MS 600'lü yıllarda kendi yaptıkları alfabeleri kullanmaya başladıkları görülür. Fakat farklı alfabeler de kullanışlardır. Bu yazı dilleri; 'Runik alfabe', 'Sogd yazısı', 'Uygur Yazı Dili', 'Arap harfleri', 'Kiril alfabeti ve "Latin Alfabeti'dir. Kırgızlarda manevi olarak gelişmeler farklı dini inançların hayatlarına girmesiyle olur. Bu topraklarda yaşayan insanlar arasında din konusunda birçok 'gel-git', dinler arası çekişmeler yaşanmış olsa da X. yüzyılda diğer dinlere karşı Karahanlıların bu topraklara getirmiş olduğu İslâmiyet'in galip geldiği görülür. İslâmî yaşayış biçimi ve kültürü Kırgızların hayatları, gelenekleri, görenekleri ve edebiyatları gibi birçok alanda etkili olmuştur. İslâmiyet'le birlikte Kırgızlar Arap alfabetini kullanmaya başlar. Arap harfleri mimari ve edebiyatta oldukça etkili olur. "*Kaşgarlı Mahmut ve Balasagunlu Yusuf*", İslâmî manevi hayatın gelişmesinin en büyük örnekleridir (Sıdıkov, 1993, s. 101).

1.3.1. Kırgız Türklerinin Sözlü Kültürü

Varlıklarından beri göçebe olarak yaşayan Kırgızların kültürünün de buna göre şekillendiği dikkat çeker. Bu sebeple Kırgızlar eserlerini sözlü bir şekilde söyleyerek dilden dile dolaşmasını sağlar. Sözlü halk edebiyatı olarak da nitelendirilen bu edebiyat yazılı edebiyat dönemine kadar devam eder (Kolcu, 2012, s. 210). Bazı Türk toplulukları gibi göçebe hayat yaşayan Kırgızların sözlü edebi eserleri oldukça zengindir (Yıldız, 2007, s. 5).

Kırgızların tarihi zaman içinde bağımsızlıklarını kaybettikleri de görülür. Bağımsızlıklarını kaybeden, tahakküm altında olan Kırgızlar zaman zaman yazı dillerini

de kaybeder. Kırgızların, yaşadıkları zulümlerin, baskıların, mücadelelerin, kahramanlıkların vb. birçok yaşanan olayın dilden dile dolaşmasına sebep olan ‘akınlar’ ve ‘sınçılar’ sözlü kültürün önemli derecede gelişmesine katkıda bulunurlar. Kırgızların kültürlerini bu kadar koruyup günümüze kadar ulaşmasını sağlayan, dünyaca meşhur en hacimli eseri olan Manas Destanı’dır. Bu destan; Kırgızların tarihini, yaşamını, gelenek ve göreneklerini kısacası Kırgızların kültürünü aksettiren önemli bir eserdir. Manas Destanı’nın yanı sıra savlar, muammalar, sagular, aşık atışmaları, fıkralar, destanlar Kırgızların sözlü kültürünü meydana getirir. Kırgızlar, tarihleri kadar kadim olan sözlü geleneklerini kalıcı hale getirebilmek amacıyla yazıya geçirmek isterler. Bu isteklerinin ilk çalışmaları Rus işgali bitiminde başlar (Dıykanbayeva, 2004, s. 16; Sıdıkov, 1993, s. 102).

Kırgızların sözlü kültür öğelerinin bu denli üretilmesini sağlayan en mühim şairler ‘akın’(âşık) lardır. Akınlar bizzat halkın içinde yaşayan, halkın dertlerine, sevinçlerine ve hüznlerine ortak olan kişilerdir. İsteyen her insanın akın olamayacağı belirtilmektedir. Akınlık, ‘usta-çırak münasebeti’ üzerine kurulup bir gelenek haline gelmiştir. Akınların Kırgız halkının kolay ya da zor, karmaşık ya da basit olan her türlü düşüncelerinin tercümanı olmuştur (Kundakçı, 2019, s. 32-34). Akınlar, söyledikleri sözlerle bir sanat kaygısı taşımazlar. Onlar, halkın bu zor günlerinde onların yanında olur. Onlara ümit vererek yaşadıkları zorluklara karşı sabretmeleri gerektiğini şiirleriyle dile getirirler (Kapağan, 2015, s. 33).

Kırgızlarda yaşlıların bilgi ve kültür birikimlerine oldukça önem verilir. Kendilerine “Aksakal” adı verilen yaşlıların, sorunları çözmeye, yeme, içme, barınma gibi yaşamla ilgili birçok konuda insanların hayatında önemli bir yere sahip oldukları görülür (Gürbüz, 2004, s. 421).

Bu dönemde sözlü halk edebiyatının yanı sıra müziğin de etkin bir rolünün olduğu görülür. Kırgız akınları “komuz” adı verilen bir müzik aleti ile şiirlerini dile getirirler. Kırgız şiiri ile komuzu birbirinden ayrı düşünmemek gerekir (Kundakçı, 2019, s. 27).

1.3.2. Kırgız Edebiyatı

XIX. yüzyılda Rusların Kırgızlara karşı olan baskılarının, zulümlerinin bitmediği görülmektedir. Hatta öyle ki baskı ve zulümler bu yüzyılda artarak devam eder. Kırgızlar tarihi süreç içerisinde yaşadığı olayları sözlü kültür yoluyla dile getirdiği gibi bu dönemi

de dile getirerek aktarır. Bu dönem kendine özgü koşulları içinde barındırması hasebiyle bir edebi akımın meydana gelmesine sebep olur. Yeni oluşan bu edebi düşünceye “Zamane Edebiyatı” bu düşünceyi benimseyen şairlere ise “Zamane Akınları” adı verilir. ‘Moldo Niyaz’ ve ‘Kalıgul Bayırlı’ ‘Kırgız Zamane Edebiyatı’ni başlatan şairlerdir. ‘Moldo Kılıç’, ‘Arstanbek Buylaşoğlu’, ‘Moldo Bağışsarıbayoğlu’ gibi isimler de bu akımı devam ettiren şairler arasında yer alır (Kapağan, 2015, s. 33,34). Bu dönemde Kırgızlar, okuma yazma bilen, medrese eğitimi almış, birkaç dil konuşabilen insanları aydın olarak nitelendirmiş ve onlara “Molla” ismini vermiştir. Bundan dolayı şairler isimlerinin başına “Moldo” unvanını almıştır. Şairler “Moldo Kılıç”, “Molda Niyaz” gibi isimlerle Kırgız edebiyatında yer almıştır. Mollaların Kırgız toplumunda sadece dini eğitim aldıkları için saygı duymadığı görülmektedir. Mollalar aynı zamanda kültürlü, topluma hizmet eden insanlardır. Bazı mollaların da yazı dili ve edebiyatının gelişmesine katkı sağladıkları görülmektedir (Özgen, 2014, s. 43).

XIX. Yüzyıldaki şairler, bu dönemde baskı ve zulüm altındaki halkın yaşadıklarını gelecek nesillere aktarmak amacıyla şiirlerini söylemeden önce yazıya dökerler. Şiirlerini söylemeden önce yazıya döken bu şairlere “cazgiç (yazgiç)” adı da verilmektedir (Çeribaş, 2012, s. 31-32).

Kırgız yazılı edebiyatının teşkilinde yıllardan beri süregelen sözlü kültür ürünleri oldukça önem arz etmektedir. Masallar, destanlar, hikayeler, şiirler, atasözleri efsaneler vb. birçok türde söylenen sözlü halk edebiyatı ürünleri; insanların acılarını, sevinçlerini, hüznlerini ve hayat tecrübelerini de barındırır. Yazılı edebiyatın ilk ürünleri “*Kol Cazma Adabiyatı / El Yazma Edebiyatı*” olarak nitelendirilmektedir (Özgen, 2014, s. 18,43).

Osmanaalı Sadıkuulu’nun “*Muhtasar Tarih Kırgızya*”, İ. Arabayev’in “*Kırgız Dilinin Alippe*” ‘Moldo Kılıç Şamırkanuulu’nun “*Kıssai Zilzala*”, adlı eserleri Kol Cazma Adabiyatının ilk ürünleri olarak kabul edilir. Sovyet Rusya, Modern Kırgız edebiyatı döneminde bu eserleri “eski” olarak niteleyip bu döneme adeta kara çalmıştır (Artıkbayev, 2013, s. 13).

Kırgızlarda zaman zaman yazılı edebiyatın sekteye uğradığı görülmektedir. Fakat sözlü edebiyatın Kırgızların tarihi kadar eski olduğu ve hiçbir zaman kesintiye uğramadan devam ettiği görülmektedir. Ancak modern edebiyat diye

nitelendirilebilecek bir edebiyat ‘Ekim Devrimi’ (1917) ile başlar (Kapağan, 2015, s. 36).

“*Kırgız yazılı edebiyatının*” başlamasıyla ilgili görüşlere Sovyet Rusya dönemindeki yapıtlarda rastlanmaktadır. Bu yapıtlarda Kırgız yazı dilinin “*Erkin Too*” isimli gazetenin yayımlanmasıyla başladığı belirtilmektedir. Bu konu ile ilgili araştırma yapan kişiler ise Kırgız yazılı edebiyatının devrimden önce başladığına dikkat çekmektedirler. Kırgız yazı dili edebiyatının başlaması ile Kırgız yazar ve şairler Sovyetlerin düzenine karşı yazılar da kaleme alırlar. Kırgızlar 1920’lerde “*Sovyet rejimine ve Komünist Parti’ye hizmet etmeye başlar*. Bu süre 1991 yılına kadar devam eder. Bu süreçte bir ‘Kırgız-Sovyet’ edebiyatı ortaya çıkar. Fakat “*Kırgız-Sovyet edebiyatı*” yerine “*Modern Kırgız Edebiyatı*” ifadesi kullanılır (Özgen, 2014, s. 43). Kırgızlarda modern olarak nitelendirilebilecek edebiyat eserleri 1917 yılında Kırgız topraklarında yaşanan “Ekim Devrimi’nden sonra olgunlaşmaya başlar (Söylemez, 2009, s. 7). ‘Komünist Parti’ döneminde kendi lehlerine bir edebiyatın olması için oldukça gayret gösterir. Şairlerin bazıları bu güdümlü edebiyatı kabul etseler de aydınların büyük çoğunluğu bu edebiyatın oluşumuna oldukça mukavemet gösterirler. Komünist Parti sonrasında aydınlara yapılan zulümler ve sürgünler bunun en önemli kanıtıdır. Bu dönemde aydınlar özgür değillerdir. Aydınlar ve yazarlar Sovyet Rusya’nın yapmış olduğu baskı ve zulümleri özgür bir şekilde kaleme alamazlar. Kırgız şairleri ve aydınları, Sovyet Rusya’yı tenkit eden yazılar kaleme alacakları vakit can güvenliklerinin olmayacaklarını varsaydıkları için bu dönemde Çarlık Rusya’yı eleştiren yazılar yazarlar. Aslında eleştirdikleri Çarlık Rusya, Sovyet Rusya için bir timsaldir. Neticede aydın ve yazarlar yazı dili edebiyatı için çok başarılı yapıtlar meydana getirirler. ‘Kasımalı Bayalinov’, 1927 yılında “Aear” adlı eserini neşreder. Bayalinov bu eserinde Çarlık Rusya’nın baskı ve zulümleri karşısında Kırgızların daha fazla dayanamayarak Çin’e kaçmak zorunda kalmalarını anlatarak aslında Sovyet Rusya’yı bilvasıta eleştirir. Bayalinov, ‘Ürkün Olayı’ndan sonra Çinlilerin Kırgızlara yapmış olduğu zulümleri anlatarak Sovyet Rusya’yı da tenkit etmesi mühimdir (Kapağan, 2015, s. 36, 37).

Bu dönemde Kırgız ayın ve yazarlarının Stalin’i tenkit edemediklerini buna karşın Lenin’i methettikleri görülür. ‘Emine Gürsoy Naskali’ bu dönemi şu şekilde özetler: “*Ekim devrimi ile birlikte sadece idare şeklini değil yaşam biçimini de derinden*

etkileyip yeniden kuran Sovyet ideolojisi, hayatın bir hafızası ve özeti sayabileceğimiz edebiyata da önemli ölçüde tesir eder” (1994, s. 26).

2. BÖLÜM: MOLDO KILIÇ ŞAMIRKAN UULU’NUN HAYATI, ESERLERİ VE ŞİİRLERİNDEKİ MUHTEVA

2.1. Hayatı

Moldo (Molla) Kılıç Şamırkan Uulu, “Zamane” akımının en gözde şairlerinden ve Kırgız Yazma edebiyatının ilk temsilcilerinden biridir. Moldo Kılıç 1866 yılında Koçkor’da dünyaya gelir. Bir şiirinde yurdunu şu dizelerle dile getirir:

<i>“Cerim Koçkor dalaası</i>	<i>“Yerim Koçkor arazisi</i>
<i>Curtum Kırgız arası</i>	<i>Yurdum Kırgız ili.</i>
<i>Temir, bolot boluşum,</i>	<i>Temir Bolot köyüm</i>
<i>Bişkekiskiy ürözü.</i>	<i>Bişkekiskiy ilçesi.”</i>

(Tan, 1998, s. 200)

Moldo Kılıç köklü bir soydan gelmektedir. Soyü yedi göbek atadan idarecilik yapmaktadır. Şamırkan oğlu Moldo Kılıç’ın dedesi Kırgız halkının dilden dile dolaştırdığı yiğitlikleriyle bilinen ‘Törekeldi’dir (Kundakçı, 2019, s. 77). Moldo Kılıç atalarından ve soyundan şu şekilde bahseder:

<i>“Atımdı aytsam kim bilet</i>	<i>“Adımı söylesem kim bilir?</i>
<i>Atamdı aytsam el bilet</i>	<i>Babamı söylesem halk bilir</i>
<i>Törekeldi, Ormon dep</i>	<i>Törekeldi, Ormon diye</i>
<i>Tögöröktü sorgon dep”</i>	<i>Etrafını yutmuş diye...”</i>

(Samançin, 1989, s. 28)

Şamırkan, oğlu Kılıç’ın da babadan oğula geçen yöneticilik mesleğini devam ettirmesini ister. Fakat Kılıç yöneticilikten çok şairliğe merak sarar ve şair olur. Moldo Kılıç’ın ilme düşkünlüğü çocukluğundan itibaren başlar. O küçük yaşlardan beri dönemin önemli ilim adamları olan mollalardan eğitim alır. Önce kendi köylerindeki molladan daha sonra çevre köylerdeki mollalardan eğitim alır. Molla Kılıç daha iyi ilim öğrenmek amacıyla Çüy’e gider. Medresede gördüğü eğitimin yanı sıra ‘Nevaî’, ‘Rabguzi’ ve ‘Ahmet Yesevî’ gibi önemli şahsiyetlerin yapıtlarını okuyarak da kendini geliştirir. Şairliğe gönlünü kaptıran Moldo Kılıç yirmili yaşlarda şiirlerini kaleme almaya başlar. İlk zamanlar şiirlerini insanların az olduğu yerlerde komuzla söyler. Fakat daha sonraları komuz olmadan şiirlerini söylemenin kendince daha iyi olacağına karar kılar (Kundakçı, 2019, s. 78).

Moldo Kılıç, atalarına göre daha fakir bir hayat sürer. Ataları yöneticiliğin yanı sıra tarım ve hayvancılıkla uğraşır. Onun yaşamına şahit olan insanlar yalnızca bir at ve bir inek sahibi olduğunu, kışlakta yaşadığını ve kendine yetecek kadar arpa ekip geçimini sağladığını dile getirirler. Dinine düşkün olan Moldo Kılıç temizliğine dikkat ederek giyinen biridir. Hayatı boyunca iki evlilik yapar. İlk evliliğinden altı kız evlat sahibi olur. İkinci evliliğinden ise kaç evlat sahibi olduğu kesin olarak bilinmemektedir (Samançin, 1989, s. 211).

Moldo Kılıç yaşamı boyunca fakirlikten dolayı çocuklarının temel gereksinimlerini bile karşılayamaz durumdadır. Hatta fakirlikten şu şekilde nükte ile yakınır: “*Hey, kahrolası fakirlik! Benim dışımda dost olacak başka biri yok muydu?*” Fakirlik yüzünden birçok cefaya karşın ümidini kaybetmeden yaşar. Fakirlik yüzünden kızlarını şu dizelerle avutur:

*“Şayırbübü şayır kız
Şaana menen ayıl kız
Şayorga kuda bolgondo
Kak oşondo bayırbız”*

*“Şayırbübü neşeli kız
Şen olasin köylü kız
Şayır’a dünür gelince
İşte o zaman zengin oluruz.”*

(Tan, 1998, s. 224)

İşenali Arabayev, Moldo Kılıç’ın Kırgız yazı dilinin temsilcilerinden biri olması hasebiyle ilk eseri olarak bilinen ‘Kıssa-i Zelzele’ adlı şiirini 1911’de yayınlattır. Moldo Kılıç yaşadığı dönemde Kırgız halkı tarafından oldukça saygı duyulan bir kişidir. Yaşadığı dönem okuma yazma oranının düşük olması hasebiyle bilginin en az olduğu, cahilliğin ise çok fazla olduğu bir dönemdir. Moldo Kılıç okuyan ve okuduklarını yazıya aktaran bir şairdir. O, yazdıklarıyla Kırgız yazılı edebiyatının temellerini oluşturur. ‘Togolok Moldo’, ‘İsak Şaybekov’, ‘Aldaş Moldo’, ‘İsmail Sarıbayev’ gibi pek çok şaire başlattığı bu yolda öncü olmuştur (Kundakçı, 2019, s. 78).

Moldo Kılıç’ın yaşadığı dönem birçok siyasi sorunun yaşandığı bir dönemdir. 1905 senesinde ihtilâl olur ve bu ihtilâlle Türkistan topraklarında milliyetçilik akımı baş gösterir. Moldo Kılıç bu dönemde bazı şair ve aydınlardan etkilenerek halkı eğitmek amacıyla öğretmenlik yapar (Özgen, 2014, s. 171).

Kırgızlar 1916 yılında Çarlık Rusya’nın aleyhine milli bir ayaklanma başlatırlar. Şair Moldo Kılıç da bu ayaklanmaya katılır. Kırgız halkı bu ayaklanma neticesinde başarısız olur. Halk Başarısız olduğundan dolayı çareyi Çin’e kaçmakta bulur. Moldo

Kılıç da Çin'e kaçmayı düşünse de yolların kötü olması sebebiyle bu düşünceden vazgeçer. Moldo Kılıç'ın kesin olarak ne zaman öldüğü bilinmemektedir. Onun yaşadığı döneme denk gelenler isyandan bir yıl sonra (51 yaşında) vefat ettiğini aktarır (Samançin, 1989, s. 138-143).

2.2. Edebî Kişiliği ve Eserleri

Tarihte şair ya da yazar olup edebiyatla uğraşan insanlar devlet desteği almadan şiir yazarlardı. Bu sebeple şair ve yazarlar geçimlerini sağlayabilmek için eserlerini devlet adamlarına beğendirmeye çalışarak onların koruması altına girmeye çalışmışlardır. Şayet şairler şiirlerini devlet adamlarına beğendiremezlerse de maddi bir kazanç elde edebilmek için düğün vb. gibi şölenlerde şiirlerini söyleyerek para kazanmaya çalışmışlardır. Şair Moldo Kılıç ise her ne kadar maddi yönden sıkıntılar çekse de bu iki yola asla başvurmaz. Az ya da çok demeden çalışıp kendi emeğiyle geçimini sağlamaya çalışır. Onun para kazanmaktan başka daha ulvî bir amacı vardır. O, şiirlerini halkını bilinçlendirmek, onların duygularına tercüman olmak amacıyla kalemini millete mâl eder. Moldo Kılıç, şiirlerini söylerken duygularının yanı sıra yöneticilerden, yöneticilerin adaletsizliklerinden, aç gözlülük yapan insanlardan, zulmedenlerden isimlerini zikretmekten korkmadan yüreklilikle söz eder. O, halkının yaşadığı haksızlıklar, adaletsizlikler karşısında onların yanında olur. Şiirlerinde adaletten ve adaletin ehemmiyetinden bahsederek devlet adamlarına, halkına ve şiirlerini okuyan-okuyacak olan herkese adaletli olmaları gerektiğinden bahseder. Şair sivri dili yüzünden Sovyetler Birliği tarafından sevilmez. Hatta istenmeyen, sevilmeyen şairlerden kabul edilir. Bu durum onun aleyhine olur. 1980'li yıllara kadar onun eserlerini okumak ve söylemek yasaklanır. Devlet adamları tarafından istenmemesinin ve sevilmemesinin diğer bir sebebi de onun dinî tarafının kuvvetli olmasıdır (Kundakcı, 2019, s. 77; Tan, 1997, s. 86-91).

Moldo Kılıç, devlet adamlarının hoşuna gitmeyen adaletsizlikle ilgili şu dizeleri söylemiştir:

*“Kurup Kalsın alardın,
Aramdan tapkan ırısı”*

*“Kuruyup kalsın onların,
Haramdan bulduğu rızkı.”*

(Tan, 1997, s. 86)

Moldo Kılıç, “kalem şairi” olmasının yanı sıra akın olan diğer şairlerle atışmalarda bulunacak kadar yetenekli bir şairdir. Fakat atışmalarda diğer şairleri aşağılama, tenkit etme, onları beğenmeme gibi tavırlarda bulunmaz. O bu atışmalara karşı kendini sorumlu hissetmeyip bu atışmaları zevk için yapar. Moldo Kılıç yaşadığı dönemde fakirliğin yanı sıra pek çok zorlukla da mücadele eder. Şair, XIX. asrın sonlarına doğru kaleme aldığı şiirlerle bir edebiyatın meydana gelmesine öncülük eder ve bunun uğruna hayata gözlerini kapayana kadar hiç durmaksızın çalışır. O, tam teşekküllü bir eğitim almaz. Fakat okumaktan ve kendini geliştirmekten asla vazgeçmez. Onun okumaya olan bu ilgisinin ve şairlik yeteneğinin sayesinde adından söz ettiren, “halkın sesi” olarak tabir edilebilecek bir şair olmasına vesile olur. Moldo Kılıç’ın dinî-tasavvufî bir yanı da vardır. O bu yönünü mollalardan aldığı eğitimin yanı sıra “Sûfî Allah Yâr”, “Ahmet Yesevî”, “Rabguzî” ve “Nevaî” gibi şairlerin şiirlerini okuyarak keşfeder. Moldo Kılıç halkına eğitimin önemiyetinden ve gerekli olduğundan bahseder. Rusların tarım ve hayvancılıkta iyi olmalarını kullandıkları ileri teknolojiye bağlar. Kendi halkının da bu denli gelişip kalkınması için ilim ve eğitimin gerekli olduğunu vurgular. Bu düşüncelerinden de şiirlerinde sık sık dile getirir. Onun en büyük hedefi Kırgız halkına hayatta en büyük zenginliklerinin kültürleri olduğunu hatırlatmak ve halkın gelişmesinin de ilim ve eğitimle olacağına dikkat çekmektir (Kundakçı, 2019, s. 80-81).

Moldo Kılıç bir şiirinde de kendi eğitimi konusunda şunları söyler:

<i>“Moldo Kılıç benim atım</i>	<i>“Moldo Kılıç benim adım</i>
<i>Bolcolu çok sanatım</i>	<i>Sayısızdır sanatım</i>
<i>Çala çıkan başından</i>	<i>Eksik kalmıştı başından</i>
<i>Çaar kitepten sabatım</i>	<i>Dört kitaptan aldığım eğitimim</i>
<i>Cürö-cürö arbıgan</i>	<i>Git gide gelişmiştir</i>
<i>Kazal cazgan kagazım</i>	<i>Gazel yazdığım kâğıdım</i>
<i>Kalaykka bilinip</i>	<i>Halk tarafından bilinip</i>
<i>Katka tüşkön abazım”</i>	<i>Yazıya geçmiştir avazım”</i>

(Kundakçı, 2019, s. 81)

Kırgız edebiyatında daha önce eserlerinde Moldo Kılıç gibi eğitim ve kültür konusundan bahseden olmamıştır (Özgen, 2014, s. 172).

Moldo Kılıç, eserlerinde yazma sanatından ve kendinden şu mısralarla bahseder:

*“Aga-tuagan, carlarım
Ayta bersem uşunday
Çıga beret süzdörüm
Mına munday işi bar
Moldo Kılıç caydarım
Curtka kelgen sözümdü
Irda deseñ ırdayın
Sözüm menen adamdı
Kadırladdım, sıyladım
Katka tüşüp asılıp
Çıktı menin arbagım”*

*“Ağabey, kardeşlerim, dostlarım.
Söylersem böylece
Hep çıkar sözlerim
İşte öyle bir işi var
Moldo Kılıç dostum.
Halka gelmiş sözümdü
Söyler dersen söyleyeyim,
Sözüm ile insana
Saygı gösterdim ağırladım
Yazıya inerek
Çıktı benim ruhum.”*

(Tan, 1998, s. 85)

Moldo Kılıç bu dizelerde işinin doğruları söylemek olduğunu vurgular. Aynı zamanda bu sözleri insanların isteğine bağlı olarak söyleyeceğini dile getirir. Sözleriyle insanlara saygı gösterdiğinden, yazarak ruhunun derinliklerine indiğinden bahseder.

Şair bir başka şiirinde sanatı ve kendisiyle ilgili şunları söyler:

*“Agaç tiygen araday,
Tilim turat süylönüp
Tegirmendin baraday.
Kalet kılıp koyboñuz,
Cakşı okup karabay.*

*...
Köp aldında süylöymün,
Körgönümdün barısın,
Sanat kılıp salamın,
Bilgenimdi kagazga,”*

*“Ağacı kesen testere gibi,
Dilim söylenip durur,
Değirmenin kolu gibi.
Yanlışlık yapmayın
Güzel okuyup bakmadan.*

*...
Millet önünde söylerim,
Gördüğümün hepsini,
Nasihat edip bırakıyorum,
Bildiğimi kâğıda”*

(Tan, 1998, s. 176)

Moldo Kılıç, kendini halkına hizmet etmeye adanmıştır. O daima halkının yanında olup onları doğruya yöneltmeye çalışır. Yöneticiler, insanlar, düşmanlar vb. gibi konularda sözünü hiç çekinmeden söyler. Bu yüzden bu dizelerde de söz söylerken dilinin testere gibi kesin olduğunu, değirmenin kolu gibi kelimeleri iyi kullandığını belirtir. Şair bu dizelerde halkına yazdıklarının yanlış anlamamaları için şiirlerini

dikkatli okumaları konusunda uyarır. Şiirlerinin kalıcı olması ve geleceğe aktarılması için bildiklerini ve gördüklerine yazdığını söyler.

Moldo Kılıç yaşamı boyunca birçok şiir yazar. Yazdığı bu şiirlere ‘kazal’ (gazel, dini muhtevalı şiirler) ismini verir. ‘Çüy Bayanı / Çüy Beyanı’, ‘Kerme Too’, ‘Kanattuular/ Kanatlılar’, ‘Zilzala/Zelzele’, ‘Kol Kazal/ Kol Gazeli’, Catakçılar/ Yatakçılar’, ‘Çüy Kanattuuları/Çüy Kanatluları’, ‘Kız Cigit/ Kız Yiğit’, ‘Kara Koçkor’, ‘Uy Kazalı/ İnek Gazeli’ gibi şiir ve gazellerinde çoğunlukla doğadan, insanlara karşı nasıl davranılması gerektiğinden ve siyasetten bahseder. ‘Bürküttün Toyu/ Kartalın Ziyafeti’, ‘On Ceti Bey/ On Yedi Bey’, ‘Kaçkanak Moldo Sulayman/ Kaçak Molla Süleyman’, isminde taşlamaları vardır. Bunların dışında veciz konulu şiirleri de vardır. Bunlar: ‘Zamana/Zamane’, ‘Azamattar/ Babayiğitler’, ‘Sapar/Sefer’ gibi şiirleridir. O, ‘Baytaylak’ adını verdiği ağıt içeren şiirler de yazmıştır (Kayıpov, 2005, s. 327).

Moldo Kılıç’ın dinî yönünün ağır basması hasebiyle şiirlerinde İslâm dini ile ilgili birçok motif vardır. O şiirlerini yazmaya başlarken ilk olarak ‘besmele’ ile başlar. ‘Kelime-i Şahadet’ ile bitirir. Bu bağlamda Moldo Kılıç’ın İslâmî- tasavvufî yönü ortaya çıkar. O, dinin halkı baskı altında tutmak amacıyla zorunlu olmadığını, insanın nefesine hâkim olması için gerekli olduğunu savunur (Kundakçı, 2019, s. 82).

1911 yılında Moldo Kılıç’ın ‘Zilzala’ adlı şiiri Kazan’da basılır. Bu eserin en önemli özelliği ‘Kırgız yazı dilinde’ basılan ilk eser olmasıdır. Şair bu şiirle okuma yazma bilmeyen, eğitimsiz olan Kırgız halkının yazılı edebiyatını oluşturur. Şair ‘Kız-Cigit’ (194 mısra) adlı eserinde çocukların büyüdükçe düşüncelerinin ve tutumlarının zamanla başkalaştığını anlatır. Kılıç, ‘Köböy-Sultan’ (425 mısra) isimli eseri gerçek bir hayat hikâyesinden esinlenerek kaleme almıştır. Bu hikâyede şunlar anlatılır: İki kardeş iftiraya uğrar ve bu iftira neticesinde kendi ülkelerinden Sibiryaya’ya nefyedilirler. Yolda bir fırsatını bulup kendilerini ‘Çüy nehrinin’ sularına bırakır ve iki kardeş burada can verir. Kılıç’ın bu şiirden sonra sanat akımının değiştiği görülür. O, bu eserden sonra ‘adalet’, ‘cesaret’ ve ‘özgürlük’ temalı şiirler kaleme alır. Moldo Kılıç, ‘Çüy Bayanı’ (651) adlı eserinde Çüy ve Çüy’ün çevresinin güzelliklerinden bahseder. Şair daha sonra dinî içerikli şiirler yazar. Onun dini içerikli şiirler yazması bir hastalığından sonra ‘Kol Kazal’ (389 mısra) şiirini ve bir depremden sonra yazdığı ‘Zilzala’ (458 mısra) şiirinde daha iyi anlaşılır. ‘Kanattuu’ (474 mısra) ve ‘Bürküttün Toyu’ (245 mısra) şiirlerinde insanlar ile kuşların karakter ve davranışları arasında bir bağlam kurar. Kılıç, ‘Buudayık’

(853 mısra) adlı şiirinde bir masalı manzum hale getirerek anlatır. Moldo Kılıç'ın en hacimli eseri '*Zar Zaman*'dir. 1731 mısradan oluşur. Muhtevası diğer şiirlerine göre daha farklıdır. Bu şiirde halkın çektiği acılardan ve halkın acı çekmesine sebep olan problemlerden bahseder. Şair bu şiirini didaktik bir biçimle yazar. Eserde peygamber kıssalarına da yer verir. Bu şiirle 'Rabguzî'nin "*Kısasü'l Enbiya*" adlı eserinin tesirinde kaldığı görülmektedir (Tan, 1997, s. 91).

2.3. Şiirlerindeki Muhteva

Moldo Kılıç "Kırgız yazılı edebiyatının" temellerini oluşturan şairlerden biridir. Kırgız Yazılı Edebiyatı aynı zamanda "modern şiirin" başlangıcı olarak bilinmektedir. Moldo Kılıç'ın eserleri dini, tarihi, ekonomi, tabiat, kadın ve aile, siyasi, sosyal ve toplumsal öğeler, hayvanlar, bitkiler, eğitim, ilim vb. birçok muhtevayı içinde barındırmaktadır. Şiirlerini yaşadığı dönemi ve olayları gözlemleyerek hiç çekinmeden gerçekçi bir tavırla yazar.

Sanatını Kırgız halkına adayan şair, eserlerini gelecek nesillere aktarılması ve nasihatlerinin unutulmaması amacıyla yazıya döker. Şiirlerinde geçmiş ile yaşadığı dönemi kıyaslayarak öngörülerde bulunur. Yazdığı eserle Kırgız halkının ve gelecek nesillerin yoluna ışık tutar.

Kılıç'ın şiirleri muhteva yönünden oldukça kapsamlıdır. Bu sebeple şiirlerini on üç başlık altında toplamak mümkündür.

2.3.1. Dini Muhteva

Moldo Kılıç'ın doğduğu, büyüdüğü, yaşadığı ve vefat ettiği topraklarda her ne kadar farklı inançlar olsa da İslâm dininin yaygın olduğu görülmektedir. Şairin şiirlerine bakılarak İslâmiyet'i yaşamına tatbik ettiği görülmektedir. O şiirleriyle nasihat ederken halkına dini vecibelerini yerine getirmelerini ve bu konuda dikkat etmelerini nasihat eder. Şairin şiirlerinde genellikle kâfir, günah, tövbe, kıyamet, namaz, iman, ölüm, ecel, dua, haram, helal, Allah'ın kudreti gibi konulara değindiği görülmektedir.

2.3.1.1. Allah'ın Kudreti

Moldo Kılıç Şamırkan Uulu'nun şiirlerinde Allah'ın kudretinden de bahseder. Şairin etrafını gözlemleyerek tefekkür ettiği görülür. İnsanların Allah'ın büyüklüğünü idrak etmelerini ister. Ancak onları da Allah'ın akıllarıyla sınırlandırmalarını istemez. Çünkü şaire göre Allah'ın kudreti ölçülemeyecek kadar büyüktür.

*“Kudreti küç allanın
Acayıp zor tamaşa
Kerme toodo bar eken”*

*“Kudreti güçlü Allah’ın
Çok büyük görünümü
Kerme Too’da var imiş”*

(s. 97)

Bu dizelerde şairin doğaya, akarsulara bakarak tefekkür eder. Yani bu doğa harikalarını yaratan Allah’ın kudretini daha iyi anlar ve bu şiirleri okuyanların da anlamasını ister.

*“Aldaa taala kuduret
Ar türlüü can carattı,
Aytıp akıl cete albas”*

*“Allahu Taala kudreti
Her türlü canlıyı yarattı,
Anlatmaya akıl yetemez”*

(s. 122)

Şairin bu dizelerde her türlü canlıyı yaratan Allah’ın büyüklüğünü anlamının aklın yetemeyeceğini ve Allah’ın büyüklüğünün sınırsız olduğunu vurgular.

*“Kudretti kim билет
Barbı cokson kılalı?
Bolmos işti oylobo,
Oylosoñuz akırı,
Kudretin aldanın
Akıl menen bolcobo
Şek keltirbe sözünö”*

*“Gücünü kim bilir
Varı yoksun kılar mı?
Olmaz işi düşünme,
Düşünseniz sonunda
Gücünü Allah’ın
Akıl ile tahmin etme
Şüphe getirme sözüne”*

(s. 183)

Moldo Kılıç bu dizelerde Allah’ın gücünü kimsenin bilemeyeceğinden bahseder. İnsanlara Allah’ın gücünü akıllarıyla tahmin etmemeleri ve sözlerine şüphenin karışmamasını söyler. Çünkü insanın aklı sınırlıdır. İnsan sonsuzluğu düşünemez. Bu yüzden Allah’ın sınırsız olan kudretini insanların düşünceleriyle sınırlamamaları konusunda insanları uyarır.

*“Cer düynönü silkintip,
Caratkandın barmanı.
Ülköndüğün körgözüp,
Abdan <<Sonun>> buyruğu
Adette bolgon iş bolso,*

*“Yeryüzünü titretip,
Yaradanın fermanı.
Büyüklüğünü gösterip,
Tamamen <<iyi>> buyruğu.
Adette olan iş olsa,*

*Korkpos elek oylonup,
Körbögöngö çıdabas,
Közü tuyuk bendenin,
Saktap turar barçanı,
Teñirim özü dem berip,
Irıskı menen nasıptı,
Çıgarıp turar bir berip,
Alaldıktı körgözüp
Akılduuga cöñ berip,
Cerge zıynat bolsun dep,
Kök şiberden öñ berip,
Aybat kılıp adamga,
Ar bir ubak kara cer,
Kalkıdadı terbelip
Alda taala işin kör,
Asman cerdin tiröösün...”*

*Korkmaz idik düşünüp,
Görmeye dayanamaz,
Gözü kapalı kulun,
Korur bütününü,
Allah’ım kendisi nefes verip
Rızık ile nasibi,
Çıkarır bir verip,
Helâl olanı gösterip
Akıllıya yön verip
Yere süs olsun deyip,
Yeşil şiberden renk verip,
Heybet gösterip adama,
Her bir vakit kara toprak,
Dalgalandı sallanıp
Allahu Taala’nın işini gör,
Göğün yerin desteğini...”*

(s. 196)

Şair “Zilzala” adlı şiirde depremden bahseder ve depremle birlikte Allah’ın kudretinden bahseder. Yukarıdaki dizelerde Yaradan fermanıya yeryüzünü titretip büyüklüğünü gösterdiğini dile getirir. Eğer bu deprem alışık oldukları bir durum olsaydı korkmayacaklarını söyler. Kulun bu olayları görmeye dayanamayıp gözlerini yumduğunu, Allah’ın kendisinin nefes verdiği bütün kullarını koruduğunu, rızık ile nasibi birlikte verdiğini, helâl olanı gösterip akıllıya yön verdiğini, yerin süs olmasını söyleyip yeşil şiberden renk verdiğini, heybetini gösterip her bir vakit kara toprağın dalgalanıp sallandığını söyler.

*“Kudretine tañ kalıp,
Caratkandın işini kör.
On sekiz miñ bu aalam,
Camgır tüşör avadan,
Akıl cetpes işter köp,
Barı buyruk kudaydan.
Ar makuluk candarga
Nasip ceter egemden.*

*“Kudretine hayret edip,
Yaradannın işini gör.
On sekiz bin bu alem,
Yağmur düşer havadan,
Aklın yetmediği işler çok,
Bütün emir Allah’tan.
Her yaratılmış cana
Nasip yeter sahibimden.*

*Carkırağan kün, asman,
Üstübüzdö kögörgön,
Barı turar mugalak,
Kudretine süyüngön.
Asman-cerler tanapsız.
Bir-birine cölöngön
Anan narkı tübüñö,
Oylop akıl tügöngön.
Oylop akıl cetkizbey,
Ayrıan-azır kaldırıp,
Kara suunu şam kıldı,
Karañğıga candırıp.
Kanattuunu çıgardı,
Cumurtkadan cardırıp.
Kudretine karagın,
Akılıñdı bardırıp.”*

*Parlayan güneş, gök,
Üstümüzde göğeren,
Hepsi durur anlaşılmaz,
Kudretine sevinen.
Gök yerler ölçüsüz.
Birbirine dayanan
Sonra diğərinin dibine,
Düşünüp akıl tükenmiş.
Düşünüp akıl yetiştirmeden,
Şaşkınlığı bırakıp,
Kara suyu mum yaptı,
Karanlığı aydınlatıp.
Kanatlıyı çıkardı,
Yumurtadan yardırıp.
Kudretine bak,
Akıl erdirerek.”*

(s. 198)

Moldo Kılıç'ın şiirlerine bakıldığında onun önemli bir özelliğinin dikkat çektiği görülür. Moldo Kılıç, doğaya, insanlara, hayvanlara kısacası etrafındaki her şeye bakarak, yaşadığı olayları değerlendirerek Allah'ın ne kadar büyük olduğunu anlar ve şiirlerine yansıtır. Bu dizelere bakıldığında insanlara Allah'ın yarattıklarına bakarak Allah'ın kudretini görmelerini ister. Havadan yağmur tanelerinin düşmesini, on sekiz bin âlemin yaratılmasını aklın eremediği şeyler olduğunu söyler. Allah'ın yaratmış olduğu bütün canlılar için rızıklarını da verdiğini dile getirir. Güneşin, göğün bu anlaşılmayan gök olaylarının Allah'ın kudreti olduğunu belirtir. Yer ve göklerin ölçsüz büyüklüğünü düşünen aklın yetmediğini hatta düşünürken aklın tükendiğini söyler. Karanlığı ay ile aydınlattığını yumurtadan kanatlı hayvanı çıkartmasını yine Allah'ın kudretini insanlara göstermek için bu dizelerde yazar. Aslında yazarın bu mısralarda insanın aklını kullanıp etrafına bakarak Allah'ın büyüklüğünü görmesini ister. Bu dizelerde şairin tefekkür ettiği açıkça görülür.

2.3.1.2. Haram ve Helâl

Moldo Kılıç'ın şiirleri incelendiğinde İslâm inancına sıkı sıkıya bağlı olduğu görülür. İslâm inancına göre Allah'ın yasak hükmünü verdiği durumlar vardır. Bu

yasaklara haram denilir. Moldo Kılıç şiirlerinde içki içmek, kumar oynamak vb. durumların haram olduğunu dile getirir. Kılıç haram olan şeyleri yapan insanları pis ve murdar olarak değerlendirir.

İnsanların helâl-haram konusuna dikkat etmeleri gerektiğini şiirlerinde öğütler.

*“Kelip ketem Şamşı aşıp
Kezeginde Tokmokko,
Keede coldo colugam
Kıykırışkan bir topko.
Kılgırışıp çogulgan
Konup catkan aşpozdo,
Arak, sıra, bozo içken
İlcıgan mas akmakka.
Kokus tüşüp ketpesin
Ceti türlüü tozokko.
Masçılıktan barısı
Batabıs dep kızıkka,
Kumor oynop ketişet
Arampozduk bozukka.
Taanıganı ırda dep,
Salıp ketet azapka.
Kızıtalak deşişip
Korsuldagan ala öpkö”*

*“Gelip giderim Şamşı 'yı aşarak
Sırasında Tokmok'a
Bazen yolda rastlarım
Karşılıklı seslenen bir gruba
Gözyaşlarını akıtarak toplanmıştı
Yerleşmiş meyhanede
Rakı, biraz, boza içmiş
Bulut gibi sarhoş ahmağı.
Ansızın düşmesin
Yedi türlü cehenneme
Ayyaşlıktan onların hepsi
Dalarız deyip zevkine ,
Kumar oynarlar
Harama düşkün ahlâksıza.
Tanıdığı şarkı söyle deyip,
Salar eziyete.
Pis, murdar hep beraber söyleyip
Hırlayan namussuz farfaralar.”*

(s. 73)

Moldo Kılıç bu dizelerde seyahat yaptığı sıralarda bazen yolda bir grup insana rastladığını anlatır. Bu insanların bir meyhanede oturarak rakı, bira ve boza içtiklerinden bahseder. İslâmiyet'e göre en pis şeylerden biri olan içki içmenin haram olduğunu ve bu ahmak insanların cehennemini yedi türlüüne ansızın düşebileceklerini belirtir. Onlar haramın zevkine dalarak hem içki içer hem kumar oynar. Sarhoşluğun etkisiyle kendinde olmayan bu insanların bir de üstüne şarkı söylemeleri eziyete dönüşür. Kılıç, haram işleyen bu insanlardan pis ve murdar ve namussuz olarak bahseder.

*“Kesir aytkan bendenin,
Tekeberi tilinde.*

*“Mağrurca söz söyleyen kölenin
Gururu dilinde.*

*Namaz cüybört okusa
Aram bolgon kiyimge”*

*Namaz kılssa kabul olmaz
Haram olan giyim yüzünden.”*

(s. 168)

Şair, yukarıdaki mısralarla kölenin gururlu olduğunu söyleyip aslında gururlu olmadığını dile getirir. Aynı zamanda kölenin giydiği haram kıyafetler yüzünden namazının kabul olmadığını vurgular. Bu dizelere dikkat edildiğinde şairin haram konusuna ne denli dikkat ettiğini anlamak mümkündür.

“Istarçın, biy, boluşu

“Muhtar, bey, boluşu (müdür)

...

...

Kurup kalsın alardın

Kuruyup kalsın onların

Aramdan tapkan ırısı”

Haramdan bulduğu kismet.”

(s. 171)

Haksızlığı hiçbir şekilde tahammül edemeyen Kılıç'ın kılıç gibi keskin sözlerinin bu mısradaki yer aldığı görülmektedir. Şair bu dizelerde muhtar, bey ve müdürlerin haksız olarak elde ettikleri haram kismetlerinin kuruması yani yok olması için beddua eder.

“İçip catat moldolor

İçiyorlar mollalar

Sıra menen aragın.

Her zaman rakısını.

Oşolordu kudayım

Onları Allah'ım

Kanday kılıp alaarın

Ne yapacağını

Ölgöndön soñ kim bilet,

Öldükten sonra kim bilir,

Kanday bolup kalaarın.

Ne olacağını.

Caman değen kitepte

Kötü diyen kitapta

Adam kılğan aramın.”

Adamın yaptığı Haramını.”

(s. 189)

Şair bu dizelerle Kuranda içki içmenin haram olduğu yazmasına rağmen mollaların rakı içerek ölümle birlikte akıbetlerinin ne olacağını Allah'tan başka kimsenin bilemeyeceğini belirtir.

Moldo Kılıç şiirlerinde haramın tam zıddı olan helâl kavramını da işler.

“Koldo cürgön kuulardı,

“Evcil kuğuları,

Too başında ulardı

Dağ başında uları

*Alal kıldı bulardı,
Aldaa taala bendege”*

*Helâl etti bunları
Allahu Taala kullara”*

(s. 124)

Allahu Taala insanlara bazı hayvanların etini yasaklayıp bazı hayvanların etini yiyebileceklerini bildirmiştir. İnsanların yiyebilecekleri bu etler için helâl kavramı kullanılır. Şair yukarıdaki dizelerde de Allah'ın dağ başında yaşayan evcil kuğuların etlerinin helâl ettiğini açıklayarak yenmesinde bir sakınca olmadığını dile getirir.

*“Alal cürgön bendenin
Cayı bolor cannatı,”*

*“Helâl yaşayan kulunun
Yeri olur cenneti”*

(s. 159)

Kılıç yukarıdaki dizelerde haramdan uzak durup helâle yakın olan insanların gidecekleri yerin cennet olduğunu söyler.

2.3.1.3. Dua

Moldo kılıç, kendini halkına adayan şair ve Molla'dır. O yüce gönüllülükle halkına yol gösterir, onlara karşı nasihatlerde bulunur. Kılıç bunları yaparken gücünün yetmediği yerlerde ise dua eder. Şiirlerinde açıkça dua ettiği görülür. O dua ederken bazen halkı için, bazen kendi için dua eder. Dua başlığı altında incelenen şiirlerinde dinine ne kadar bağlı olduğu açıkça görülür.

*“Kötörömün kol cayıp
İymanımdı ber kuday”*

*“Kaldırıyorum ellerimi açarak
İmanımı ver Allah'im.”*

(s. 97)

Yukarıdaki dizelerde görüldüğü gibi Moldo Kılıç imanını dahi ellerini açarak Mevla'dan ister.

*“Köptün kılğan dubası,
kabil bolor değen bar.
Kuday İyman bergin dep,
Tiley körgün cigitter.”*

*“Halkın ettiği dua,
Kabul olur diyen var.
Allah'im iman ver diye,
Dileyin gençler.”*

(s. 166)

Kılıç bu mısralarda halkın ettiği duanın kabul olduğunu işittiğini söyler. Gençlere de Allah'tan iman istemelerini nasihat eder.

*“Orustu bergen kadayım,
Musulmanga karatpa
Dep tileymin, suraymın.
Musulmandan kan bolso,
Kurutpaybı codayın?”*

*“Rus'u veren Allah'ım,
Müslüman'a baktırma
Deyip diliyorum, istiyorum.
Müslümandan han olsa
Yok etmez mi tamamen?”*

(s. 189)

Moldo Kılıç'ın bu dizelerde Müslüman halkların Rusların himayesinde olmaması için dua ettiği görülür. Devam eden dizelerde de Müslüman halktan bir liderin olmasıyla düşmanları yok edebileceğini ve Müslümanların zulümden kurtulabileceğini düşünür.

2.3.1.4. Ölüm, Ecel

Ölüm ve ecel şairin şiirlerinde çok sık rastlanan iki muhtevadır. Şair hem bu dünyasını hem de ahiretini düşünen bir molladır. O ölümü daima düşünen ve ölümün ensesinde hisseden bir şairdir. O çok yaşamak istemeyip ölümü bile Allah'tan istemektedir. Şair, insanların ecel karşısında çaresiz olacaklarını dile getirir. Lakin eğer insanın eceli gelmediyse başına ne türlü felaket gelirse gelsin ölmeyeceğini söyler. Bazı zengin insanların ölümü hiç düşünmedikleri bir anda ecellerinin geldiğinden söz eder. Şaire göre insanlar Allah'ın onlara verdiği rızıklar kadarıyla yaşar. Ne zamanki insanın rızkı biter. İnsan bir nefes bile fazladan alamaz. Aşağıdaki dizelerde de şairin ölüm ve ecel hakkında yazdığı dizelerden örnekler verilmiştir.

*“Adam bende ölobü
Tügönbösö nasibi”*

*“İnsanoğlu ölür mü
Tükenmese nasibi.”*

(s. 78)

Moldo Kılıç yukarıda insanoğlunun Allah'ın vermiş olduğu nasibin tükenmeden ölmeyeceği konusuna dikkat çeker.

*“Tümönkü köp körüstön
Baarı cüda köçüşkön,
Aga tuugan, car, coro
Kańca candar ölüşkön.*

*“Aşağıdaki kabristan
Hepsi uzaklara göç etmişlerdi,
Yakın, kardeş, yar, arkadaşı
Nice canlar ölmüştü.*

*Moldo desen Moldo bar
Şükür tartıp cürüşkөн.
Şakirtterim bar edi
İyman-cayın bilişken
Tirilikte sıylaşkan
Şarabattuu şakiretter,
Nasip bolsun beyişten.
Albagıñar koldosun
Ömürü kıska külüstөн.
Okup catıp okuştan
Ölüм болгон baldaray,
Caşabatın nasip kıl
Oşolordun kудay ay.”*

*Molla dersен molla var
Süküt içinde yaşayan.
Öğrencilerim var idi
İmanı dini bilen
Hayattayken saygı göstermiş
Şerefli öğrenciler,
Nasip olsun cennetten.
Ruhunuzu kollasın
Ömrü kısa gülistanın
Okuya okuya okumaktan
Ölüp kalmış çocuklar,
Yaşamını nasip et
Şunların Allah ey.”*

(s. 80)

Moldo Kılıç bu dizelerde bir kabristandan söz eder. Yukarıdaki dizelere bakarak hayatın çocuk, genç, yaşlı olması fark etmeksizin bir gün sona ereceğini ve ömrün sanıldığı kadar uzun olmadığını dile getirir. Yakınların, kardeşlerin, yarların, arkadaşların ve nice insanların öldüğünden bahseder. Ölenlerin içinde mollaların, hayattayken kendine saygı göstermiş olan; imanını, dinini iyi bilen şerefli, okuya okuya okumaktan ölen öğrencilerinin olduğunu söyler. Onlar için Allahtan mekân olarak cenneti ister.

*“Tiriçiligiñ ganimat
Agayındar -- camaat,
Acal cetip, kün bütsө,
Aldıbizda topurak.
Cutpay koyboyt baarısın,
Ölüм değen atgan ok.
Acal cokko – ölüм cok:
Toodan kulap, suudan ak,
Eç bir zıyan keltirbeyt,
Atıp catkan zabirek.
Kee kişige keziget
Nasip kılса tooday bak.*

*“Hayatın ganimet
Dostlar – topluluk,
Ecel gelip gün bitse,
Önümüzde toprak.
Yutmadan bırakmaz hepsini,
Ölüм dediğın atılmış ok.
Eceli yoksa – ölüм yok:
Dağdan düşüp suda ak,
Hiçbir zararı getirmez,
Ateş eden top silahı.
Bazı kişilere rastlanır
Nasip etse dağ gibi talih.*

*Oyunda çok, tüştö çok,
Orolup gele altın tak.
Oodarılğan düniyö
...
Ornobogon tübölük,
Tilegine cetpesten
Ötköndör köp zar ıylap.
Ölöp ketken armanda
Ay aalamda dalay ak.
Acal cetip kulanıp,
Agıp ölgön andan köp.”*

*Aklında yok, düşte yok,
Sarılıp gelir altın taht
Değişen dünya
...
Yerine gelmemiş istiklal,
Dileğine ulaşmaksızın
Geçenler çoktur acı acı ağlayıp.
Ölmüştü arzulara ulaşmadan
Tüm alemde pek çok günahsız.
Ecel gelip düşüp,
Akıp ölen ondan çok.”*

(s. 100)

Moldo Kılıç bu dizelerde dostların ve toplulukların bu dünyadaki en değerli ganimetler olduğunu söyler. Sonraki dizelerde ecelin gelmesiyle insanoğlunun önünde toprağın olduğundan bahseder. Ölümün yайдan çıkmış bir ok gibi olduğunu ecelin önünde kimsenin duramayacağını söyler. Ama eğer bir insanın eceli gelmemişse insan dağdan düşse de suya kapılıp gitse de bir top silahı ateş etse de bu felaketlerin bir ölüm getirmeyeceğini söyler. Bazı talihli insanların ölümü akıllarına ve hayallerine hiç getirmediğinden ve bu insanların dileklerine ulaşmadan öldüklerinden söz eder. Cindi su adı verilen akarsuda eceli gelen günahsız insanların suya kapılıp öldüklerini söyler.

*“Ölöp kelet ıylaçı,
Neçe tümön miñ kişi.
Paygambardar baarı öldü.
Padişahlar, kan öldü.
...
Akıl dayra bilgenge,
Bu calgan çok ölgöngö.
Çıgımdansañ sebep çok,
Çındap acal kelgende.
Karşılığın carabas,
Kadır, döölöt bergenge.
Moldo bolsoñ munu bil,
Kulağıña kirgenge.”*

*“Ölür ağlasana,
Nice binlerce kişi.
Peygamberler hepsi öldü.
Padişahlar, hepsi öldü.
...
Akıl dere bilene,
Bu yalan yoktur ölmüş olana.
Para harcasan sebepsiz,
Gerçekten ecel gelince.
Karşı koyman yaramaz,
Güçlü, saadet verene
Molla olsan da bunu bil,
Kulağına girene.”*

(s. 165)

Şairin bu dizelerde padişahların, peygamberlerin ve nice insanların öldüğünü söyler. İnsanın eceli gelince insan ne yapsa buna karşı koyamaz. Hatta insan zengin olsa, bütün malını da verecek olsa ölüme karşı koyamaz. İnsanların ecel gelince hiçbir şeyin fayda vermeyeceğini hatta bu insan molla dahi olsa bunu bilmesi gerektiğini dile getirir.

“Sözüm atı <<zar zaman>>, “Sözümün adı <<Eziyet Zamanı>>,
Ak kagazga cazılğan. Beyaz kâğıda yazılan.
Amanat can ötördö Emanet can geçerken
Acal ölüm cat kılğan.” Ecel ölümü hatırlattı.”

(s. 170)

Kılıç’ın yazmış olduğu bu dizeler “Eziyet Zamanı” adlı şiirinden bir parçadır. Şair bu dizelerde kaleminin beyaz kâğıda yazdıklarının “Eziyet Zamanı”nı anlattığını ifade eder. Şair bu dizeleri yazarken Allah’ın emanet ettiği canın geçtiğini bu sebeple de ölümü hatırladığını söyler.

“Başka kelgen ölümdön “Başa gelen ölümden
Can-canıbar kutulbas.” İnsan hayvan kurtulmaz.”

(s. 172)

Kılıç yazdığı bu dizelerle insan da olsa hayvan da olsa ecel geldiğinde başa gelen ölümden kurtulamayacağını söyler.

“Acal cetip kün bütsö, “Ecel gelip gün bitse,
Ölümgö çok ilacım.” Ölüme yok ilacım.”

(s. 175)

Moldo Kılıç şiirlerinin arasına yukarıda yazılı olan ecel gelince ölüme bir ilacın olmadığını belirten dizeleri serpiştirir.

“Ökümü küçtüü kadaydın “Hükmü güçlü Allah
Ötkörö kıyın iş boldu, Aşırı zor iş oldu,
Ölümdü eske tüşürüp.” Ölümlü akla düşürdü.”

(s. 191)

Moldo Kılıç yaşadığı topraklarda olan bir depremde sonra “Zilzala” adlı şiiri kaleme almıştır. Yukarıdaki dizeler okununca da Hüküm sahibi olan Allah’ın depremle insanların aklına ölümü düşürdüğü açıkça anlaşılır.

*“Töşöktöğü adamdın,
Biri ölüp, biri bar.
Kayda bolsa alaamat,
Acalduga calugar.”*

*“Yataktaki adamın,
Birisi ölüp, birisi var
Nerede olsa felaket,
Eceli gelene rastlar.”*

(s. 195)

Moldo Kılıç Şamırkan Şamırkan Uulu’nun yazmış olduğu bu dizelerden yine felaket nerede olursa olsun eceli gelene rastladığından bahseder. Buna örnek olarak da yataktaki adamların deprem ile birisinin ölüm birisinin kaldığını söyler.

*“Acalı çok adamdar,
Çığa kaçıp kutuldu.
Tagdır cetken bendeler,
Tamda kalıp tutuldu.”*

*“Eceli gelmemiş adamlar,
Dışarı çıkıp kurtuldu.
Eceli gelen kullar
Evde kalıp yakalandı.”*

(s. 197)

Şair bu mısralarda eceli gelmemiş olan kulların evlerinden dışarı çıkıp kurtulduklarını, eceli gelen kullarının ise evlerinde kalıp ecele yakalandıklarını söyler.

2.3.1.5. İman

Moldo Kılıç’ın şiirlerinden anlaşıldığı üzere o dinine ve imanına bağlı bir insandır. Şiirlerinde ahireti, ölümü, Allah’ın kudretini unutmayan ve daima Allah’a kul olma bilinci taşıyan Moldo Kılıç’ın sürekli imanını sorguladığı görülür. O ölümden sonraki hayatının nasıl olacağı konusunda bir fikir sahibi olabilmek için öncelikle imanını sorgular. İmanı ne kadar kuvvetliyse ölümden sonra yatacak yeri olan kabirde nasıl olacağını düşünür. Şiirlerinde imanının zayıflamasından hayli korktuğu görülür. Bunun için sürekli ellerini semaya kaldırıp Allah’tan iman istemek için dua eder. Hz. Hasan ve Hüseyin’den de iman için yüzü suyu hürmetlerine Allah’tan iman ister. Moldo Kılıç, insanların akıllarıyla düşünüp Allah’ı bulabileceklerini belirtir. İmanı olmayan insanı da şeytanın dostu gibi niteler. İmanın bu dünyadaki en önemli kavram olduğunu dizelerine nakış nakış işler.

“Ölsöm çatar orunum

“Ölürsem yatacak yerim

*Kaysı eken dep sandım.
Akır túbün köbünçö
İymanımdı suradım
Karıp canım beçara
Bir baş kamda turamın.”*

*Nasıl imiş deyip düşündüm.
Sonunu en çok
İmanıma sordum
Garip canım çaresiz
Tek başıma hazırda duruyorum”*

(s. 79)

Şairin ahirete olan inancı onun ölümden sonraki hayatı da düşündürüyor. O öldükten sonra kabirde nasıl bir yeri olacağını ve sonunun nasıl olacağını düşünür. Bu sorunun cevabını verebilmek için öncelikle imanına sorar. Allah’a olan inancı nasılsa yatacağı yerin de ona göre olacağını düşünür. Allah’tan gelen bu garip, çaresiz canının tek başına ölümü beklediğini ve ölüme hazır olduğunu dile getirir.

*“İyman tile agayın,
Baarıñ, mendey, men deseñ?!
Ölör çakta ar kimdin
İyman bolsun coldoşu.”*

*“İman dileyin dostlarım,
Hepiniz, benim gibi ben dersenez?!
Ölecek zamanı herkesin
İman olsun arkadaşı”*

(s. 98)

Şairin bu dizelerde dostlarına tavsiye bulunduğu görülmektedir. Arkadaşlarına ölecekleri zaman arkadaşlarının iman olmasını tavsiye eder.

*“Altı kelme, beş namaz,
İymanıñdın küböşü.”*

*“Altı kelime-i tevhid, beş namaz,
İmanın şahidi”*

(s. 162)

Kılıç, imanın şahidi olarak kelime-i tevhid ve namazın olduğunu dile getirir.

*“İymansızdın közünö,
Calgan düynö cannattay.”*

*“İmansızın gözüne,
Yalan dünya cennet gibi.”*

(s. 163)

Şairin az sözle çok şey söyleme özelliği vardır. İman etmemiş insanın gözünden kendince yalan dünyanın cennet gibi göründüğünü ifade eder. Moldo Kılıç gibi dünyayı gelip geçici bir imtihan yeri olarak bakan insanlar için dünya bir aldatıcıdır. İman etmeyen insanlar dünyanın aldatıcılığına kanıp gözlerinin dünyanın türlü renklerine boyanmış mutlu mesut yaşar.

*“İymanıma cardam ber,
İyman-Asan, Üsöyün.”*

*“İmanıma yardım et,
İman Hasan, Hüseyin”*

(s. 166)

Kılıç, bu dizelerde Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin'den imanına yardım etmelerini ister.

*“İyman cayın bilbegen,
İbiliske kol berer.”*

*“İman yerini bilmeyen
İblise el verir.”*

(s. 193)

Moldo Kılıç'ın bu dizelerde bir çıkarım yaptığı görülür. Kılıç, İmansız olan bir insanın şeytana el verdiğini yani şeytana yaklaştığını, işinin şeytanla olduğundan bahseder.

*“Akılduu can bile kör,
İymanı bar er bolsoñ,
İnsap menen cürö kör,
Barça momun din islam,*

*“Akıllı kişi bile kör,
İmanı olan kişi olsan,
İnsaf ile yaşa,
Bütün mümin dini İslam,”*

(s. 197)

2.3.1.6. Namaz

İslâm dininde imandan sonra en önemli şey ibadetlerdir. Bu ibadetlerden de namaz İslâm dininin direği olarak bilinir. Moldo Kılıç, gerek ailesinde gerekse halkına namaz konusunda tavsiyelerde bulunur. Şiirlerinde namaz ile ilgili dizelerden aşağıda örnekler verilmiştir:

*“Özümdön da artıkçı
Oşolordu oyloдум.
Körgön kündü unutup,
Tamam barıp sıyladım,*

*“Kendimi değil daha çok
Şunları düşündüm.
Gördüğü günleri unutup,
Tamamını ağırladım,*

*Aylanayın baldarım,
Namasıñdan kalbagın.
Bıyılkı körgön korduку
Unut kılıp salbagın?!*

*Kurban olayım çocuklarım,
Namazından kalmayın.
Bu yıl gördüğüm horluğu
Hiç unutmayın?!*

*Oyuñardan tüşürbö
Kudurettin barmanın.
Akılñdı cetkirci
Aylanayın, baldarım!”*

*Aklınızdan düşürmeyin
Kudretinin fermanını.
Aklınızı erdirin
Kurban olayım,
Çocuklarım!”*

(s. 84)

Moldo Kılıç bu dizelerde kendinden çok çocuklarını düşündüğünü dile getirir. Bu dizeler çocuklarına öğüt verdiği dizelerdir. Kılıç çocuklarına neredeyse yalvararak onların namazlarını kılmalarını ister. Bu dizeler Moldo Kılıç'ın Kol Kazal adlı şiirinden alınmıştır. Kol Kazal şiirinde elinin rahatsızlığından söz eder ve elinin düzelmesini Allah'ın kudretine bağlayarak çocuklarına Allah'ın kudretini unutmamalarını tavsiye eder.

“Beş namazga erinbe”

“Beş namaza üşenme”

(s. 167)

Şair dizelerde halkına daima tavsiyelerde bulunur. Onlara beş vakit namaz kılmaları için üşenmemelerini söyler.

2.3.1.7. Kıyamet

Kıyamet dünyanın son bulması hadisesidir. Kur'an'da ve İslâm dininde kıyamet ve alametleri ile ilgili birçok konu vardır. Moldo Kılıç'ın eserlerinde kıyamet muhtevalı dizeler vardır. Aşağıdaki dizeler de kıyamet muhtevasına örnektir.

*“Alamattın belgisi,
Oylosoñuz carandar,
Akır zaman şumdugu,
Kara dacaal cacucdar,
Çıgar bolcol boldubu.
Kitepterde mazmunu,
Kelip turat çındığı.”*

*“Alametin işareti,
Düşünseniz dostlar,
Ahir zaman hilesi,
Kara Deccal Yecücler,
Çıkma vakti oldu mu.
Kitaplarda anlamı,
Gelir doğruluğu.”*

(s. 195)

İslâm dininde kıyamet dünyanın son bulması olarak bilinir. Kur'an-ı Kerim'deki ayetler ve Hadis-i Şerif'ler kıyamet ve alametlerinden bahseder. Kıyamet kopmadan önce yeryüzünde olacak bir sürü alâmet vardır. Bu alâmetlerden de en çok bilineni

Deccal ve Yecuclardır. Bunlar dünyada fitne çıkarıp bozgunculuk yaparlar. Moldo Kılıç da bu dizelerde insanlara Ahir zamanın hilesini düşünüp Deccal ve Yecüclerin çıkma vaktinin geldiğini söyler. Bunun doğruluğunu da kitaplarının -Kur'an-ı Kerim ve hadis kitapları- ispatladığını söyler.

*“Beş-altı cıl içinde
Bir alaamat baştalar.”*

*“Beş altı yıl içinde
Bir alamet başlar.”*

(s. 197)

Moldo Kılıç, beş altı yıl içinde kıyamet alametlerinin görüldüğünü söyler.

*“Bir kezekte çeçermin
Bilim tapsam miñdan soñ.
Cer titreyt solkuldap
Kıyamat cuuk kelgen soñ.
Titireyt dep oyloymun
Cerge künöo tolgon soñ.
Cazıp kalsam kokuştan
Caratkanım koldosun.
El çurkurayt calbarıp
Ay menen kün ölgön soñ,
Akır zaman belgisi--
Alamattar cürgön soñ.”*

*“Zamanı olur çözerim
Bilimle uğraşsam bundan sonra.
Yer titriyor sallanıp
Kıyamet yakın geldikten sonra.
Titrer diye düşünüyorum
Yere günah olduktan sonra.
Günah işlesem istemeden
Yaradanım kollasın
Halk bağıırır yalvarır.
Ay ile güneş öldükten sonra,
Son zamanın işareti--
Alametler olduktan sonra.”*

Şair bu dizelerde bundan sonra bilimle uğraşırsa kıyamet zamanının ne zaman geleceğini tahmin edebileceğini, kıyametin yakın olduğunu, yeryüzünde günahların çoğalması hasebiyle depremlerin olacağını dile getirir. Devam eden mısralarda da günah işlemekten Allah'a sığındığı, halkın güneş ile ayın öldükten sonra Allah'a yalvaracaklarını, alametlerin ahir zaman işaretleri olduğunu söyler.

2.3.1.8. Günah, Tövbe

Şair halkına günahları sebebiyle tövbe etmelerini ve tövbelerin Allah tarafında kabul edileceğini şiirlerine konu edinmiştir. Ayrıca kendi işlediği günahları da Allah'ın affetmesi için dua ettiği görülür Aşağıdaki dizeler bu konuyu işleyen dizelerdir:

“Künöö kılby tüz cürsöñ,
Taza cuugankirindey,

“Günah işlemeden doğru
yaşarsan,
Temiz yıkanmış çamaşır gibi,

(s. 158)

Moldo Kılıç bu dizelerde bir insanın günah işlemeden yaşamasını temizce yıkanmış çamaşırlara benzetir.

“Köp künöönü çakırdım.
Bendeçilik kurusun,
Bilinbegen künöyüm,
Calbarganım bir kuday,
Caratuuçu bir özü.

...

Aylanayım kudayım,
Keçer beken künöyüm
Men sıyaktuu itinin.”

“Çok günahı işledim.
Acizlik yok olsun,
Bilinmeyen günahım,
Yalvardığım tek Allah,
Yaratan tek kendisi.

...

Kurban olayım Allah'ım,
Bağışlar mı günahımı
Benim gibi köpeğin.”

(s. 164)

Kılıç bu dizelerde çok günah işlediğinden, günahlarının bilinmediğinden söz eder. Bu günahlarının affetmesi için yalnızca Yaratının kendisine yani Allah'a yalvardığını dile getirir. Günah işlediği için kendini köpeğe benzetir. Bu dizelerde “Allah, günahımı bağışlar mı?” gibi soru sorduğu görülür. Fakat bu ifade bir şüphe barındırmaz. Allah'tan onu bağışlamasını ister.

“Tobo kılsam kudayım
Keçer beken künöönü.”

“Tövbe etsem Allah'ım
Bağışlar mı günahı.”

(s. 168)

Şairin yine bu dizelerde günahlarına tövbe ederek Allah'ın bağışlamasını istemesin dikkat çeker.

“Moldo Kılıç beçara
Köp künöönü kötördü,
Tobo kılsan teñirim,
Cazıgımdı öktörör.

“Moldo Kılıç çaresiz
Çok günahını kaldırdı,
Tövbe etsem Tanrı'm,
Günahımı geçirir.

*Duba kılsa okuyan
Men karıpka ceterbi?
Kabil kılsa kudayım.”*

*Dua etse okuyan
Ben garibe ulaşır mı?
Kabul etse Allah’ım.”*

(s. 178)

Şair bu dizelerde kendinden söz ederken çaresiz Moldo Kılıç’ın günahlarına tövbe edip Allah’ın onun günahlarını kaldırdığından bahseder. Daha sonraki dizelerde de insanların onun için ettiği duaların kendisine ulaşip ulaşmayacağını sorgulayarak. Allah’tan u duaların kabul olmasını ister.

*“Tobo kılsan künögö,
Daracaga cetesiñ.*

*“Tövbe etsen günaha,
Şerefli dereceye ulaşırsın.”*

(s. 199)

Şair bu dizelerini okuyan karyelere ve dahi milletine şayet günahlarına tövbe ederlerse Allah’ın onları affedeceğini ve onların şerefli bir mertebeye ulaşacaklarına söyler.

2.3.1.9. Kâfir

Şairin şiirlerinde yoğun bir şekilde işlediği önemli konulardan biri de kâfirler konusudur. Kâfirlerin nasıl olduklarını, neler yaptıklarını şiirlerinde anlatır. Şairin şiirlerindeki kâfir konusuna bakıldığında kâfirlerin hayvan beslemesinden, edebiyatçılarına, yöneticilerinde kadar birçok özelliklerini belirttiği görülür. Şiirlerindeki kâfirlerle ilgili bazı dizeler şöyledir:

*“Musulmandın surağı
Cana kapır kolunda.”*

*“Müslümanın sorgusu
Yine kâfir elinde.”*

(s. 168)

Bu dizelerde şair Müslüman’ın sorgusunun bile kafirlerin elinde olduğunu dile getirir.

*“Bu kapırdın münözü
Kańça kalık başı iygen,
Candıralı, kinezi,
Arabası, Çanası,*

*“Bu kâfirin karakteri
Ne kadar halk başı eĝen,
Generali, prensi,
Arabası, kızıĝı,*

*Caştan murdun közötöt
Calpı sıyır balası.
Mal bağışı kapırdın,
Koñguroosu çakırdı,
Cerdin cüzün capırdı
Til bilbegen kapırdı
Karıyalar meseli,
Kepke cüyrük çeçeni.
Meseldetip kep aytat,
İlgerkigen neçesi.
Cılgı tiyip, tüy çapkan
Bayırkının kezegi.
Calgan aytıp almakka
Emdiginin kesibi.
Aytıp tursa bilbegen,
Ayat adis kitepti.
İlgerkigen nuskanı
Eç bir adam tutpadı.”*

*Küçükken burnunda delik açar
Tüm inek yavrularının.
Hayvan besleyişi kâfirin,
Çanı çağırdı,
Yerin yüzünü yıktı
Dil bilmeyen kâfiri
İhtiyarlar misali
Söze usta iyi söz söyleyeni.
Kinayeli konuşup söz söyler,
Öncekinden nicesi,
Atları, inekleri kaçırın
Öncekinin sırası.
Yalan söyleyip almaya
Şimdikinin mesleği.
Söylese bilmeyen,
Ayet hadis kitabı.
Öncekinden örneği
Hiçbir adam tutmadı.”*

(s. 169, 170)

Şair bu dizelerde kâfirlerden ve onların özelliklerinden bahseder. Kâfir olan general ve prensin halkın başını eğmesini onların karakterine bağlar. Tüm inek yavrularının burnuna delik açtıklarını dile getirir. Kâfirlerin çan çağırıp yerin yüzünü yıktıklarını söyler. Kılıç, kâfirlerin dil bilmemesini ihtiyarlara benzeterek sözde usta olanın kinayeli sözler söylediğini belirtir. Kâfirlerin atları, inekleri kaçırdıklarını, yalan söyleyerek şimdikilerin mesleklerini almalarını söyler. Ayet, hadis ve kitaptan söz söylese de kafirlerin bilemeyeceğini, eskiden de anlamadıklarını dile getirir.

*“Beyil caman kapırlar
Beş namazdı okubas.”*

*“Yaradılışı kötü kâfirler,
Beş vakit namazı kılmaz.”*

(s. 172)

Kılıç bu dizelerde yaradılışı kötü olan kâfirlerin namaz kılmadıklarını söyler.

2.3.1.10. Kader

Moldo Kılıç Şamırkan Uulu, İmanın şartlarından biri olan kader konusunu şiirlerinde işlemiştir. Kılıç, şiirlerinde kader ile ilgili çok söz söylemese de şiirlerindeki din muhtevası başlığı altında bahsetmek elzemdir.

<i>“Daktır küniüm cetpese</i>	<i>“Kader günüm yetişmese</i>
<i>Kaydan cürüp ölümün.</i>	<i>Nereden geçerken ölürüm.</i>
<i>Arbaktarga sıyınıp</i>	<i>Ruhlara güvenip</i>
<i>Kuday bilet, kim bilet</i>	<i>Allah bilir, kim bilir</i>
<i>Uşul sözüm baarı çın</i>	<i>Bu sözümün hepsi gerçek</i>
<i>Cetkirebi sebebin</i>	<i>Getirir mi sebebin</i>
<i>Ne kılsa da takgırdı</i>	<i>Ne yapsa da kaderi</i>
<i>Bir kudaydan körömün.”</i>	<i>Bir Allah’tan görürüm.”</i>

(s. 83)

Şair bu dizelerde eğer kader günü gelmemişse ruhlara güvenip neredeyken öleceğini sorar. Bu sorunun cevabını da yalnızca Allah’ın bildiğini söyler. Kaderi iyi de olsa da kötü de olsa yani her ne olursa her şeyi Allah’tan bildiğini belirtir. Şiirlerine okuyanlara da söylediği sözlerinin hepsinin gerçek olduğunu dile getirir.

2.3.2. Tasavvufi Unsurlar

Tasavvuf; son peygamber Hz. Muhammed (s.a.v.)’in örnek kişiliğinin sistemleştirilmiş halidir. Tasavvuf İslâmî ilimlerin en yüksek derecesi ve özü olarak kabul edilir. Tasavvuf; ahlakî olgunluk ve kemâl sıfatlarını gerçekleştirmek olarak da nitelendirilir. Bu olaya tasavvufta “nefis terbiyesi” de denir. Aynı zamanda tasavvuf insandaki kötü huyların tashihine sebep olur. İslâm’da Allah’ın yasakladığı ve emrettiği unsurlar zâhirî ve bâtinî olarak ikiye ayrılır. Zâhirî emirler olarak; “namaz”, “oruç”, “hac”, “zekât”, zâhirî yasaklar olarak “zina”, “içki”, “küfür” nitelendirilir. İslâmiyet’te kalbî yakınlığa sebep olan emir ve yasaklara da bâtinî denir. “İman”, “tasdik”, “teslimiyet”, “sabır”, “şükür”, “rıza”, “tevekkül” gibi unsurlar bâtinî emirlerdir. “Sabırsızlık”, “kibir”, “riya” ve nimetleri küçümseme de bâtinî yasaklardır (Kâmil Yılmaz, 1998, s. 17-19).

Moldo Kılıç Şamırkan Uulu’nun şiirlerinde tasavvufi unsurlar dikkat çeker. Moldo Kılıç’ın şiirlerindeki tasavvufi unsurlar bu başlık altında incelenecektir.

2.3.2.1. Şükür

Şükür, insanların Allah'ın verdiği nimetleri göz ardı etmeksizin Allah'a teşekkür etme, minnettarlıklarını gösterme biçimidir. Şükür, insanı Allah'a yaklaştıracak olan önemli tasavvufi unsurlardan biridir. Moldo Kılıç'ın şiirlerinde şükrettiği görülür. Onun zorluklardan sonra feraha ulaştığı zamanlarda Allah'a şükrettiği görülür. Aşağıda Moldo Kılıç'ın şükürle ilgili dizelerinden örnekler vardır:

<i>“Bende bilbeyt bergendi, Unutpaylı körgöndü. Kolum kündön küngö ayıkkanda Korkup cürgön baldarım Süyüngöndön ıyladı. Şükür kıldı kodayga Cakşılıkka arnadı.”</i>	<i>“Kul bilmez verdiği, Unutmayalım gördüğümüzü. Elim günden güne iyileştikçe Korkan çocuklarım Sevindiğinden ağladılar. Şükretti Allah'a İyiliğe armağan etti.”</i>
---	--

(s. 84)

Yukarıdaki dizeler şairin “Kol Kazal” adlı şiirinden alınmıştır. Şair bu dizelerde “Allah'ın verdiği kul bilmez” diyerek aslında insanların Allah'ın verdiği nimetleri unuttuğunu belirtir. Çünkü ikinci dizede insanların gördüklerini, Allah'ın verdiklerini unutmamalarını söyleyerek nasihatte bulunur. Moldo Kılıç, “Kol Kazal” adlı şiirinde elindeki bir yaranın halinden bahseder. Acı çektiğinden, acısına sabrettiğinden ve bu duruma ailesinin çok üzüldüğünü söyler. Şair ilerleyen dizelerde elinin yarasının yavaş yavaş iyileşmesiyle çocuklarının sevinçten ağladıklarını ve şükrettiklerini söyler. Şükrederek Allah'ın iyilik verdiğini dile getirir.

<i>“Min şügürlük kodayga, Saktadı bizdi uşunday. Kup cakşılık boldu da Korkunuç bizde köründü, Zalalı bolup koday ay!”</i>	<i>“Bin şükür Allah'a, Korudu bizi öylece, Pek iyilik oldu da Tehlike bize göründü, Zararı olup ey Allah'ım!”</i>
--	---

(s. 194)

Bu dizeler şairin “Zilzala” adlı şiirinden alınmıştır. Şairin bu dizelerde deprem sırasında yaşadıkları onca olay ve tehlike sırasında Allah'ın onları koruması sebebiyle O'na binlerce kez şükrettiği görülür.

2.3.2.2. Nefis

Nefis, insanın kötü huylarını terbiye etmesi ile ilgili bir konudur. Nefis insanlar ve Allah'ın arasındaki gaflet perdesidir. İnsanların manevi olgunluğa ulaşabilmeleri için nefisini terbiye etmesi gerekir. Nefis, insanları kendine köle eden bir unsurdur. Moldo Kılıç;

*“Napsiñizdi tybasañ
Bir kalarısıñ uyatka.”*

*“Nefsini tutmazsan
Sonuçta olursun kepaze.”*

(s. 174)

dizelerini şiirine serpiştirerek insanın nefisine uyması sonucunda kepaze olacağını belirtir.

*“Arbağı çoñ cakşılar
Miñ kişinin demindey.
El, curtuna arkası
Aska toonun belindey.”*

*“Ruhu büyük iyiler
Bin kişinin nefsi gibi.
Halk yurduna desteği
Kaya dağın geçidi gibi.”*

(s. 161)

Şair bu dizelerde ruhu büyük iyiler olarak bahsettiği kişilerin manevi anlamda Allah'a daha çok yakın olan kişiler olduğu anlaşılmaktadır. Şair bu kişilerin halka olan desteklerinin “Kaya dağın geçidi gibi” ibaresini kullanarak ne kadar tesirli ve sağlam olduğunu gösterir.

2.3.2.3. Tevekkül

Bir işin olabilmesi için işi başkasına havale etmek, işin yapılması için bir vekil göstererek vekilin o işi yapacağına kalben inanmaktır. Yani insanın işlerinin olabilmesi için elinden gelen her şeyi yaptıktan sonra sonucunu Allah'a bağlayarak O'na kalben güvenmesidir (Kâmil Yılmaz, 1998, s. 172). Moldo Kılıç'ın şiirlerinde tevekkül muhtevasına oldukça sık rastlanmaktadır. Şairin tevekkül ile ilgili söylediği dizeler şu şekildedir:

*“Beşiktegi bir bala,
Aman kaldı canıbar.
Talkalandı beşiği,
Tobokeldi kılıñar,
Bul öñdöngön <<sonundan>>,”*

*“Beşikteki bir çocuk,
Sağ kaldı maşallah.
Parçalandı beşiği,
Tevekkül ediniz,
Bu benzeyen <<iyiden>>,”*

Ayta berse dağı bar.”

Söylesem daha var.”

(s. 195)

Şair bu dizelerde deprem zamanı bir bebeğin beşiğinin parçalandığını beşikteki bebeğin ise sağ kaldığını söyler. Sonra okuyuculara tevekkül etmelerini söyler. Devam eden dizelerde ise buna benzeyen iyiliklerin daha nicelerinin olduğunu dile getirir.

*“Kañtarılıp kara cer,
Köçkü cürğön ne coruk.
Oylop akıl cetalbas,
Tobokelde bololuk.”*

*“Devrilip yeryüzü,
Göçük yürümesi nasıl iştir.
Düşünüp akıl yetemez,
Tevekkülde olalım.”*

(s. 198)

Kılıç bu dizelerde yeryüzünün devrilip göçmesine hayret eder. Bu olayı düşünüp akıl erdiremediğini ve tevekkül etmek gerektiğini dile getirir.

*“Zilzala ’dan çoçudu,
Canı çığıp dalay ey.
Çoçuganda kantebiz,
Sakta kудay tobokel.”*

*“Zelzele ’den korktu,
Canı çığıp çok halk.
Korkunca ne yaparız,
Koru Allah ’ım tevekkül.”*

(s. 199)

Yukarıdaki mısralarda Kılıç, halkın zelzeleden korktuğundan söz eder. Şairin korkunca Allah’a tevekkül ettiği görülür.

2.3.2.4. Sabır

Sabır, insanın sıkıntılardan ve imtihanlardan dolayı şikâyet etmemesi demektir. Nefse iyi gelen, nefsin sevdiği şeylerden uzak durmak anlamına da gelir. Sabır hayvan ve meleklerde bulunmayıp insanlara has olan bir kavramdır (Kâmil Yılmaz, 1998, s. 170, 171).

Moldo Kılıç’ın şiirlerinde sabırla ilgili dizelerde yer almaktadır. Bu dizelerden birkaç örnek şu şekildedir;

*“Çıdamı çok eçkidey.
Çıçkılıu bolso boz bala,
Çıçkan algan mişiktay,
Çıdamı bolso ar işin*

*“Sabrı olmayan keçi gibi.
Sabırsız olsa genç çocuk,
Sıçan yakalayan kedi gibi,
Sabrı olsa her işin*

Köpkö cagat kıyşıktay.”

Uzun süre hoşuna gider.”

(s. 167)

Kılıç, sabrı olmayan insanları keçiye, sabırsız genç çocukları ise sıçan yakalayan kedilere benzetir. Eğer işler sabırla yapılırsa uzun süre hoş olacağını söyler.

2.3.2.5. Zikir

“Unutmamak, hatırlamak, zihinde tutmak, yâd etmek, anmak demektir” (Kâmil Yılmaz, 1998, s. 162). Moldo Kılıç’ın şiirlerinde zikre de yer verildiği görülür. Şair aşağıdaki dizelerde şafak yaklaşınca kuşların Allah’ı zikrettiklerini ifade eder:

*“Tañga cakın bolgondo
Bulbul sayrar abaga,
Tuş-tuşunan baarısı
Tеспе tartar kudaaga,*

*“Şafağa yaklaşınca
Bülbül ötecek havada,
Her taraftan hepsi
Tespіh çeker Allah’a,*

(s. 166)

2.3.2.6. Sofu

“Dinine sıkı sıkıya bağlı olan, dinin emir ve yasaklarını yerine getiren sofuları tasavvufi unsurlar başlığı altında incelemek elzemdir. Moldo Kılıç şiirlerinde sofulardan da bahseder. Şair dizelerinde sofularla ilgili şunları söyler;

*“Kayratı bar sopular
Kara demir çoyunday,
Kayratı çok kam sopu
İt mülcügön moyunday.
Alal cürgön sopunun
Irıskısın kançalık,
Kuday özü cetkizer,
Kızıl altın kenindey.
Kılğan işi tap-taza,
Üşür bergen egindey.”*

*“Gayreti olan sofular
Kara demir dökme demir gibi,
Gayreti olmayan ham sofu
Köpeğin kemirdiği boyun gibi.
Helâl yaşayan sofunun
Rızkını ne kadar,
Allah kendisi ulaştırır,
Kızıl altın madeni gibi.
Yaptığı işi tertemiz,
Vergi olarak verdiği ekin gibi.”*

(s. 162)

Şair, Allah yolunda, Allah’ın emir ve yasaklarını yerine getirmeye gayret eden sofuların kara demir gibi sağlam olduklarından, gayreti olmayan sofuların ise köpeğin

kemirdiği boyun gibi nefsinin de kendini kemirdiğinden söz eder. Kılıç, dizelerin devamında helâl hayat yaşayan sofunun rızkını Allah'ın ulaştırdığını, yaptığı işin kızıl altın madeni gibi değerli olduğunu söyler.

2.3.3. Kadın

Kadın, bir toplumun mihenk taşıdır. Çünkü kadınlar evlenir, çocuklarını doğurur, büyütür, çalışır. Moldo Kılıç, hayatın her noktasında olan kadına şiirlerinde yer vermiştir. Şair, kızların çocukluktan başlayıp yaşı ilerledikçe ne gibi değişiklikleri olduğunu tek tek yazar. Kılıç, kızların evlenme yaşında geldiğini, yaptıkları evlilikleri, çektikleri acıları tek tek dizelerinde sıralar. O, şiirlerinde kızlardan bahsederken nasıl erkeklerle evlenmeleri konusunda da onlara nasihatlerde bulunur, evlilikle ilgili bilgiler verir. Şairin “Kız-Cigit” adlı şiiri kızlardan, evli olan kadınlardan, kız çocuklarından, kadın erkek ilişkilerinden bahseden önemli bir şiirdir. Aynı zamanda bu başlık altında diğer şiirlerinde geçen kadın konularına da yer verilmiştir.

*“Kız cetige kelgende,
Enesin koşot cergege.
Oynogonu kurçak,
Kızıgıp turat kılçaktap
Kızıl-tazıl nersege...
Segizinde sekelek,
Irkın başka bolgönü.
Toguzunda tolgıntı,
Oygo tüşüp ar neme.
Debilgelep sermelep,
Cakıdaşat bküzgügö.
On caşında obozgo
Oyun cakka umtulup,
Köñül koyot omuzga.
On birinde oolugup,
Köñüldönöt abıdan
Oyun menen külkügö.*

*“Kız yedi yaşına geldiğinde
Annesiyle kendisini özdeşleştirir.
Oynadığı oyuncak bebeği,
Merak eder arkasına çevirip
Rengarenk olan her nesneye...
Sekizinde genç kızın,
Mutluluğunu paylaşması başkadır.
Dokuzunda yerinde dönüp durur,
Aklına gelir her şey.
Gayret göstererek ele geçirip,
Yakınlaşır aynaya
On yaşında sese
Oyun tarafına yönelip,
Gönül verir kopuza.
On birinde heyecanlanıp,
Pek arzulanır
Oyun ile gülmeğe.*

(s. 69)

Moldo Kılıç'ın yukarıdaki dizelerde kız çocuklarının çocukluğu üzerinde durur. Şair, bu dizelerde kız çocuklarının yedi yaşında; annelerini örnek aldıklarını bu sebeple oyuncak bebekleriyle oynadıklarını, meraklı olduklarını sekiz yaşında; mutluluklarını paylaşmalarının bir başka olduğunu, dokuz yaşında; yerlerinde duramayıp akıllarına her şeyin geldiğini, aynaya bakmaya başladıklarını, on yaşında; oyuna ilgi gösterip kopuza ilgi gösterip kopuza gönül verdiklerini, on bir yaşında ise; oyun ile gülmeyi çok sevdiklerini dile getirir.

*“Kıyal kütö baştağan,
On ekige kelgende
Kız, kelinge cakındap,
Erteli keç örgödö.
On üç caşta oylonboyt,
Teñtuşunan öñgönü.
Buladay bolup bulayıp,
Ay tamagı kılayıp,
On dört caşta kız bala,
Totu kuştay bulaktayt.
Tolukşugan tuugan ay,
On beş caşka kelgende
Oy tilegi süygöndö.
Çolpondoy cüzü carkırap,
Kızgaldaktay kılaktap.”*

*“Hayallemeğe başladı,
On ikiye geldiğinde
Kız geline yaklaşıp,
Gece gündüz düğünde.
On üç yaşında düşünmez,
Yaşıtından başkasını.
Lif gibi uzayıp,
Beyaz gerdanı ortaya çıkıp,
On dört yaşında kız çocuk,
Papağan gibi salınır.
Tam olarak doğan ay,
On beş yaşına geldiğinde
Hep isteği sevilisinde
Çoban Yıldızı gibi yüzü parlar,
Gelincik gibi sallanır.”*

(s. 69)

Şair bu dizelerde kız çocuklarının artık çocukluktan çıkarak genç kızlığa eriştiklerini ifade eder. Kılıç bu dizelerde kızların on iki yaşında; hayal kurmaya başladıklarından, gelin olmaya yaklaşip gece gündüz düğünlere gittiklerinden, on üç yaşında; akranlarından başka kimseyi düşünmediklerinden, lif bitkisi gibi boylarının uzayarak boyunlarının ortaya çıktığından, on dört yaşında; papağan gibi salındıklarından, on beş yaşına geldiklerinde ise yüzlerinin Çoban Yıldızı gibi parladığından söz eder.

*“Kızıl alma anarday.
Cigit ıntık zarlanıp,*

*“Kızıl elma, nar gibidir.
Delikanlı acı acı ağlar,*

*Cetbedim dep ardanıp.
Aşık bolcu ar kaçan
Kündüz-tünü kakşagan,
Kızıl öñü samanday.”*

*Ulaşamadım deyip utanır.
Âşık olurdu her zaman
Gündüz gece ağlayan,
Kırmızı yüzü saman gibi sarıdır.”*

(s. 69)

Şair, kızların bu güzellikleri karşısında delikanlıların kızlara ulaşamadıkları için acı acı ağlayarak utandıklarını dile getirir. Kılıç, âşık olan bu gençlerin gece-gündüz ağlayarak yüzlerinin saman gibi sapsarı olduğunu ifade eder.

*“On altığa kelgende
Tirüü emes ölgöndör,
Cüzün körüp talganday.
Cigit tühül karı da
Cıtına cañkap barganday.”*

*“On altıya geldiğinde
Diri değil ölenler,
Yüzünü görmüş donakalmış gibidir.
Delikanlı değil yaşlısı da,
Kokusunu arzulayıp gitmiş gibidir.”*

(s. 69)

Şair devam eden dizelerde kızların on altı yaşına geldiklerinde ölümlerinin bu güzellikler karşısında donakalmış gibi olduklarından, delikanlı değil yaşlıların da kızların kokularını arzulayıp gittiklerinden bahseder

*“On cetige kelgende
Cangan carık panarday.
Oyundun külü bolgondo,
Korozdonup koykoygon,
Terektey bolup teñselip,
Çırpığı altın çınarday.
Irgayday bolup ırgalıp,
Körkün körsö tañdamp,
Bulastay basıp buralıp,
Eptelişip kınalıp
Süylögöndö coodurap,
Söölötü tuygan tınarday,
Catsa, tursa oynanan,
Süygön carın çigarbay.
Tazalığı canda cok,*

*“On yediye geldiğinde
Parlayan aydınlık fener gibidir.
Aklının çiçeği olgunlaştığında,
Kendini beğenip zarif görünen,
Kavak gibi sallanıp,
Ufak dalı altın çınar gibidir.
Kuş kirazı gibi olup sallanır,
Güzelliğini görünce sallanır,
Hayalet gibi basıp dolaşır,
Ustalaşıp güzel giyinir,
Konuşurken gözleri parlar,
Endamı avı sezmiş tınar gibi,
Yatsa da kalksa da aklından,
Sevgili yârini çıkarmaz.
Temizliği canda olmayan,*

*Ar kim körsö kumarday.
Beti kızıl, eti ak,
Közü cangan şam çırak.
Külük attın moynuna
Tagıp koygon tumarday.
Körbösö cigit eñgirep
Mas sıyaktuu zeñgirep,
Bir münötkö turalbay
Erksiz ketet künöögö
İktıyarı suralbay.”*

*Kimi görse aşık gibidir.
Yüzü kırmızı teni beyaz,
Gözü parlak mumdur.
Koşu atının boynuna
Takılmış muska gibidir.
Görmese delikanlı acı acı ağlar
Sarhoş gibi kendinden geçip,
Bir dakika ayakta duramadan
İradesiz gider günaha
İradesine hâkim olamadan.”*

(s. 69, 70)

Moldo Kılıç, kızların on yedi yaşına geldiklerinde aydınlık bir fener gibi parladıklarını, akıllarının olgunlaştıkça kendilerinin farkına varan bu güzellerin zarif görünüp kavak gibi, kuş kirazı gibi sallandıklarını hayalet gidi neredeyse yere basmayarak dolaştıklarını, ustalaşıp güzel giyindiklerini, konuşurlarken gözlerinin parladığını, yatsalar da kalksalar da akıllarında daima sevdiklerinin olduğunu dile getirir. Bu dizelere göre kızların yüzleri kırmızı, tenleri beyaz, gözleri mum gibi parlak, koşu atının boynuna takılmış muska gibi oldukları yazılıdır. Şair devam eden dizelerde Delikanlıların da kızları görmedikleri vakit acı acı ağladıklarından, sarhoş gibi kendilerinden geçip ayakta duramadıklarından, iradelerine hâkim olamadan iradesiz bir şekilde günaha girdiklerinden bahseder.

*“Küyöösünö kelgende,
Taamıbagan cat elde
Bende bolup caldırıp,
Üydön karış çıgalbay,
Eske tüşüp kız çagı
Esten ketpey baştağı.
El bilet dep kaltırıp,
Erikkenin cazalbay,
Torgo tüşkön kuşka okşop,
Cetim kalgan kızga okşop.
Butka kişen tüşkönsüp,
Karış cerden basalbay,*

*“Kocasına gelince,
Tanımayan başka ilde
Köle gibi muhtaç olup,
Evden bir adım çıkamadan,
Aklına gelip kızlık dönemi
Aklından gitmez baştaki.
Halk bilir deyip, titreyip,
Özlemine gidermediği için,
Tuzağa düzen kuşa benzer,
Yetim kalan kıza benzer.
Ayağa köstek düşmüş gibi olur,
Bir adım yürümeden,*

*Kün tündürüp tün bolup,
Üydön çıkpay dım bolup
Bir da köönün açalbay.”*

*Gün batıp gece olur,
Evden çıkmadığı için sessiz olup
Bir daha gönünü sevindiremez.”*

(s. 70)

Kılıç, şiirin devam eden dizelerinde kızların evlendikten sonraki hayatlarından bahseder. Şairin, eğer kızların kocaları tanımadıkları başka ilden biri olursa kocalarına köle gibi muhtaç olduğundan, evden bir adım bile atamadığından, sürekli kızlık dönemlerinin akıllarında olduğundan, özlemlerini gideremediklerinden dolayı tuzağa düşen kuşa, yetim kalan kıza, ayağa köstek düşmüş insana benzettiği görülür. Moldo Kılıç, bu kızların evden çıkmadıkları için sessiz olduklarını ve bir daha gönüllerini sevindiremediklerini söyler.

*“Cakşı bolso küyöösü,
Calpı baarı bülösü,
El şatırap üyündö
Erteli-keç bazarday.
Caman bolso tiygeni
Örttöy içi küygonü,
Kaygıdan cürök çer bolup,
Öpkö köön kazanday.
Ulutunup, üşkürip,
Közdön caşınbasalbay,
Oyun, külkü cogolup,
Zarlangan ünü azanday.”*

*“Güzel olsa damadı,
Bütün aile efradı
Halk eğlenir evinde
Sabah-akşam pazar gibi.
Kötü olsa evlendiği koca
Ateş gibi içi yandı (demek),
Kederden yürek şişip,
Üzgün gönül kazan gibi.
İç çekip, hırıltılı nefes verip
Gözden yaşını durduramadan
Eğlence, gülüş yok olup,
Acı acı ağlayan sesi ezan gibi.”*

(s. 71)

Moldo Kılıç Şamırkan Uulu, yukarıdaki dizelerde kızların evleneceği eşlerden bahseder. Bu mısralara göre evlenilecek damat eğer güzel olursa bütün aile efradının ve halkın evinde eğleneceğinden eğer damat kötü olursa da kızların içlerinin ateş gibi yanacağından, kederden yüreklerinin şişip, gönüllerinin kazan gibi olacağından söz eder. Şair bu mısralarda damadın kötü olmasıyla kızların eğlence ve gülüşlerinin yok olduğunu iç çekerek gözlerindeki yaş durduramadıklarını, acı acı ağlayan seslerinin ezan gibi olduğunu ifade eder.

“Kızdın köbü calgama
Kızıyağı tuşunday
Cüzdön biri çaldan cuuk,
Ömürü ötkön kısılbay.
Kim künökör tekşerseñ,
Kızdar kalbayt cışılbay.
Azgırmayın koybogon
Kızdı cigit tuşunday.
Alıp tüşöt asmandan
Ak karçıga kuşunday.
Cüzdön biri esen soo
Erge ketet buzulbay.
Buzulbastın ömürü
Ötkön altın buusunday
Aldangandın ömürü
Ötör soguş çuusunday.”

“Kızın çoğu sahte
Kız yüzü görünüşü gibi
Yüzde birinin yaklaşık
Ömrü geçmişti sıkılmadan.
Kim günahkâr olduğunu yoklayınca
Kızlar kalmaz değinmeden.
Baştan çıkarmadan bırakmamıştı
Kızı yiğit papağan gibi.
Alıp düşüyor gökten
Ak atmaca kuşu gibi.
Yüzde biri sağ salim
Ere gidiyor bozulmadan
Bozulmayanın ömrü
Geçmişti altın buharı gibi
Aldatılanın ömrü
Geçer savaş gibi.”

(s. 72)

Şair, bu dizelerde evelenen kızların gülüşlerinin sahte olduğu, yaklaşık yüzde birinin eziyet ve sıkıntı çekmeden ömürlerini geçirdiği anlatır. Yukarıdaki dizelere göre söz günahkârlığa gelince kızlar bu konuya değinmeden geçmez. Kılıç, kızların evlenme çağındayken yiğit bir papağan gibi olduğuna, evlendikten sonra bu papağanın atmaca kuşu gibi gökten düşmesine benzetir. O, kızların yüzde birlik kısmı bozulmadan ömrünün altın buharı gibi geçtiğine aldatılan kadının ömrünün de savaş gibi geçtiğine değinir.

“Kız cigittke teñ kesir
Arampozduk kızılday
Oodarılbas caş bolbos,
Ustaranın mizindey.
Arampozduk, aldamçı
Azezildin tuusunday.
Acıraşıp Ketken soñ
Kışkı çilde suusunday,

“Kız erkek delikanlıya eşit kibir
Harama düşkünlüğü çok fazla
Geçmez hayat olmaz,
Jiletin yüzü gibi.
Harama düşün aldatıcı
Şeytanın bayrağı gibi.
Ayrılıp gittikten sonra
Kışın en soğuk günlerinde susamak gibi,

*Alfanbagan kız-cigit,
Adam ceñgis coosunday.
Cıldızı carık kömürü
Carkırakan ay, kündöy.
Tazalıkta kız cigit
Aydıñ köldün özöndöy.
Başkanın beyli kandayça
Menin oyun uşunday.*

*Aldanmayan kız delikanlı,
İnsan yenilmez düşman gibi.
İtibarı büyük ömrü
Parlayan ay, güneş gibi.
Temiz bakımlı kız delikanlı
Aydınlanmış gölün yatağı gibi.
Başkalarının arzuları nasılsa
Benim düşüncelerim böyle.*

(s. 71, 72)

Moldo Kılıç, bu dizelerde kız ve erkeklerin harama düşkünlük bakımından kibirlerinin eşit olduğu belirtilerek hayatın bu şekilde jilet yüzü gibi geçmeyeceğini belirtir. O, harama düşkün kadın ve erkeğin şeytanın bayrağı gibi aldatıcı olduğu dile getirir. Kadın ve erkeğin ayrılıkları kış gününde susayan insana benzetir. Aldatıcı erkeğe aldanmayan kadının yenilmez olduğundan, itibarının büyük, ömrünün de parlayan ay ve güneşe benzediğinden bahseder. Moldo Kılıç, devam eden dizelerde temiz ve bakımlı kızları aydınlanmış gölün yatağına benzediğini düşüncelerinin bu şekilde olduğunu dile getirir.

*Antaşkaniñ, alganiñ
Bolsun içi şam çırak.
Körsö kopol sırtıman
Iğı bolsun sizge bap.
İçi iriñ ılaydın
Sırtı bolor apappak.
Tandap cürüp alganiñ
Antaşkaniñ sına bak.
Sırı sizge ep kelse
Candan keçip, sılap bak.
Talpak bolso tandamal
Bet kızarıp, sınar şak.
Cürögüñö çer bolup,
Kökürökkö kalar tak
Tili sende, dili cat
Aldap, arbapi söz ulap.*

*Söz verdiğin, evlendiğin insanın
Olsun içi aydınlık.
Görünce kapa görünüşünden
Çaresi olsun size uygun yol.
İçi irin çamur olanın
Dış görünüşü bembeyaz.
Seçerek evlendiğini
Söz verdiğini bir dene.
Huyu size uygun gelirse
Canı feda edip ona sevgiyle bak.
Hiçbir işe yaramaz olursa seçtiğin
Utanırsın, moralin bozulur.
Yüreğine yük olup,
Göğsünde iz bırakır
Dili sende, gönlü yabancı
Aldatıp, büyüleyip, dedikodu yapar.*

(s. 72)

Moldo Kılıç Şamırkan Uulu yukarıdaki dizelerde insanlara evlenecekleri kişiler hakkında bilgi ve tavsiyeler verir. Şair, insanların söz verip evlenecekleri insanın kaba görünüşü olsa da içinin aydınlık olabileceğini ya da dış görünüşü iyi olup içi çamur gibi pis olanını da dile getirerek insanların bunun çaresine kendilerine uygun yolu seçerek yapabileceklerini söyler. Şair devam eden dizelerde insanlardan seçerek evlendiklerini yaşayarak tecrübe etmelerini, evlendikleri insanın huyunu beğendikleri takdirde ona kendi canlarını feda edip sevgiyle bakmalarını tavsiye eder. Moldo Kılıç, insanların evlendikleri eşlerin hiçbir işe yaramamaları takdirde utanıp, morallerinin bozulacağından, yüreğe yük olup, göğse iz bırakacağından söz eder. Şair, böyle eşlerin dilinin eşte gönlünün yabancı olup, aldatıp, büyüleyip dedikodu yaptığını söyler.

“Erin bilgen katındar

Es bilbegen eserdey.

Erge kılşañ kayaşa

Esiñizden keterbi.

Eri caman katındar

Eri menen alkıldap,

Añgi koygon aygırday.

Ay, ay sözdü ukbastan,

Ayta beret taytınbay.”

“Erkeğini bilen kadınlar

Akıl bilmeyen budala gibi.

Erkeğe naz edersen

Aklınızdan gider mi

Erkeği kötü kadınlar

Erkeği ile bağırarak kavga edip,

Kişneyen aygır gibi.

Ayıp, dur sözünü dinlemeden,

Konuşmaya devam eder çekinmeden.”

(s. 182)

Şair, bu dizelerde de kadın ve erkek ilişkilerinden bahseder. Bu dizelere göre erkeğini bilen kadınları akıl bilmeyen budalalara benzetir. Kılıç, bu mısralarda kadınlara erkeklere naz ederseler akıllarından mı gideceğini söyleyerek eşlerine naz yapmalarını söyler. Moldo Kılıç, eşleri kötü olan kadınların eşlerine bağırarak onlarla kavga etmelerini kişneyen bir aygıra benzeterek onların ayıp olup olmayacağını düşünmeden konuşmaya devam ettiklerini belirtir.

“Akılı bar urgaaçı,

Alal nolor işidi

Kayan-ayak tulgası.

“Akı olan kadın,

Temiz olur kapların,

Kazanı tabağı, sacayağı.

Ayta bersem kunabar...”

Söylesem sevinir...”

(s. 179)

Şair bu dizelerde akıllı kadınların eşyalarının temiz olduğunu dile getirerek kadınların temiz olmaları gerektiğine vurgu yapar.

2.3.4. Ahlâki Ögeler

Moldo Kılıç kendi sanatını halı için feda eden bir şairdir. O bir okulda öğretmenlik ya da bir medresede mollalık yapmaz. Şairin mollalık yaptığı yer hayatın, yaşamın ta kendisidir. O çocukları da gençleri de yaşlıları da eğitmeyi kendine bir görev bilmiş ve bunun için çalışmıştır. Moldo Kılıç toplumun aksak yönlerini insanlara örnekler vererek ve nasihat ederek halkını eğitmeyi ve öğretmeyi amaçlar. Şairin şiirleri Kırgız halkının hayatının yaşayışının aynada olan yansıması gibidir. Bu başlık altında şairin şiirlerindeki ahlâki öğelerden örnekler verilerek açıklanmaya çalışılmıştır.

“Kaçan bolso baçagar

Aldamçılık tilekte.

Atım aytsam eñ uyat

Özü manap uruktan,

Konok kelse kubalap,

Kondurbastan kurutkan.

Tıška barsa çirenet

Manapsınıp ant aytkan.

Aşıp barıp Koçkordo

Alda kanca colukkan.

Cañı uktum kabarin

Katto kelip uluktan.

Opus kılıp mal-mülkün

Acıratkan uyattan.

Andan başka işi çok.

Alıp ketken bir atın

Kişi akısın kişiğe

Ketirbegen caratkan

Nasıyalap alçu eken

Tokmoktoğu bay sarttan.

“Ne zaman olsa ahlâksız

Aldatıcılık isteğinde.

Adını söylesem utanç

Kendisi ağa soyundan

Konuk gelse kovalayıp,

Geceletmeden ortadan kaldırdı.

Dışarı gittiğinde kibirlenir

Ağa olarak ant içmişti.

Aşıp gidip Koçkor'da

Pek çok kere karşılaşmıştı.

Yeni duydum haberini

Sayım işlemleri geliş hükümdardan

El koyup tüm mülkiyetine

Ayırmıştı ayıp utançtan.

Ondan başka işi yok

Alıp gitmişti bir atını

Kişi hakkını kişiye

Yedirmemişti yaratan

Ödünç olarak almış

Tokmok'taki Sart'tan.

*Dalay aldap ar kimdi
Bulun berbey bozdotkon.
Beremin dep çay içip
Beçarani sızdatkan.
Akırında cazasın
Uluk bergen tiyaktan –
Cöo kaltırıp bozortup,
Aç börüdöy ulutkan
Ömür boyu kişi alğan
Can saktoogo kınıkkan.
Caş çağınan buzuku
Aldoo menen könü ötkön.
Aldamçılık kesipti
Köñülünü uyutkan.
Aldamçının ar kaçan
Alla işin kıytkan.
Sakta kuday ar kimdi
Al sıyaktuu buzuktan.
Aldamçını körgömün:
<<Azır berem>> - dep aytkan
Calgançını körgömün,
Akırında ar kimge
Salgan çırın körgömün.
Akıykatka kelgende
Calgan, çının körgömün.
Aldap cürüp ar cerde
Kalgan çırdı körgömün.
Aldap künün körgöndün
Artık oyloyt ölgönün.”*

*Çok aldatıp herkesi
Parasını vermeyip ağlatmıştı.
Vereceğim deyip çay içip
Çaresizce acı çektirmişti.
Sonunda cezasını
Hükümdar vermişti oradan –
Yaya bırakıp aciz bir halde,
Aç kurt gibi ulutmuştu.
Ömür boyu kişi aldığı
Can saklamaya alışmıştı.
Gençlik çağından ahlâksız
Hileyle günü geçmişti.
Aldatıcılık mesleğini
Gönlüne yoğurmuştu.
Aldatıcının her zaman
Allah işini zorlaştırmıştı
Koru Allah herkesi
Onun gibi ahlâksızdan
Aldatıcıyı görmüştüm:
<<Şimdi yaz geçeyim>> -deyip söyleyen
Yalancıyı görmüştüm
Sonunda herkesle
Yaptığı kavgayı görmüştüm.
Hakikate gelince
Yalanını gerçeğini görmüştüm.
Aldatarak her yerde
Kalan kavgayı görmüştüm.
Aldatarak gününü görenin
Artık düşünür öldüğünü.”*

(s. 73-74)

Moldo Kılıç'ın yukarıdaki dizelerde bir aldatıcıdan bahseder. Bu aldatıcının ağa soyundan olup ismini söylemeden onun yaptıklarını anlatır. Dizelerde bu kişinin konuk sevmediği, kibirli olduğu ve ağa olmak üzere ant içtiği görülür. Bu kişi mazlum insanların mal ve mülklerini alıp biriktirmiştir. Hükümdar bu kişinin mallarının

sayılması için emir vermiş ve hükümdar haksız olan bu kazançları ağanın elinden alarak ona sadece bir at bırakır. Şair burada Allah'ın kimsenin hakkını kimsede bırakmayacağını vurgular. Kılıç devam eden dizelerde bu kişinin Tokmok'taki zengin Sart'tan daha fazla insanları aldattığını dile getirir. Ağa kişisi, insanlarla çay içer, paralarını geri vereceğini söyler fakat sözünde durmayarak insanlara acı çektirir. Bu aldatıcı ağanın cezasını sonunda hükümdar verir. Hükümdar onun mallarını elinden alarak aç kurt gibi ulutur. Ağa bu dizelere göre hile ve ahlâksızlığa genç yaşında başlar. Ağa aldatıcılığı gönlüyle yoğurarak onu kendine raptetmiştir. Kılıç, bu dizelerde Allah'ın aldatıcı insanın işini zorlaştırdığını söyler ve Allah'tan aldatıcı insandan koruması için dua eder. Ayrıca şairin bu dizelere bakarak “Şimdi vaz geçeyim” deyip yalan söyleyen aldatıcılığa devam eden insanlar gördüğünü, yalancılık sonunda insanlarla ettiği kavgaları, hakikati ve yalanı gördüğünü söyler. Şair aldatan insanların kendisi için öldüğünü de dile getirir.

*“Köpköndördü körgömün
Köpköndördün tübündö
Közünön uçup aracı
Köp bergenin körgömün.”*

*“Farfaralar görmüştün
Farfaraların sonunda
Çok arzulayıp ara bulucuya
Çok verdiği görmüştüm.”*

(s. 74)

Şairin bu dizelerde ağzı kalabalık, gürültücü insanlar gördüğünü dile getirir. Bu insanların ara buluculara çok para ya da mal (?) verdiğini söyler.

*“Şok bolgondü körgömün,
Şok bolgondun tübündö
Körüngöngö soktugup,
Cok bolgonun körgömün.”*

*“Şuh olanı görmüştüm,
Şuh olanın sonunda
Her gelene takılıp,
Yok olduğunu görmüştüm.”*

(s. 74)

Moldo Kılıç, yukarıdaki dizelerde hareketli, işveli ve cilveli olan insanları gördüğünü, bu insanların da her gelenle takılıp sonunda yok olduklarını gördüğünü söyler.

*“Tar bolgondü körgömün,
Tar cürgöndün tübündö
Eki etek, bir tayak*

*“Cimri olanı görmüştüm,
Cimri olanın sonunda
İki etek bir, bir dayak*

Zar bolgonda körgömün,”

Aciz olduğunu görmüştüm.”

(s. 75)

Şair bu dizelerde hayatında gördüğü cimrilerden söz eder. Bu cimrilerin aciz olduğunu söyler.

*“Dubanaday tilengen
Calaktardı körgömün,”*

*“Derviş gibi dilenen
Hazır yiyicileri görmüştüm.”*

(s. 75)

Moldo Kılıç’ın bu dizelerde hazır yiyici insanların derviş gibi dilendiklerinden söz eder.

*“Para algandı körgömün.
Para algandın túbündö
Elge bolup şermende
Kamalganın körgömün.*

*“Rüşvet alanı görmüştüm.
Rüşvet alanın sonunda
Millete olup rezil
Hapse girdiğini görmüştüm.”*

(s. 75)

Moldo Kılıç yukarıdaki dizelerde Rüşvet alan insanların millete rezil olup hapse girdiklerini anlatır.

*“Cel öpkönü körgömün,
Cel öpkönü túbündö
Kızıl-ala kan bolup,
Cölötkönün körgömün.”*

*“Ukalayı görmüştüm,
Ukalanın sonunda
Kan revan içinde olup,
Yardım aldığı görmüştüm.”*

(s. 75)

Kılıç, bu dizelerde ukala insanlardan söz eder. Bu dizelere göre ukala insanların sonu kan revan içinde insanlardan yardım istediği görülür.

“Tim cürgöndü körgömün.

“Sessiz olanı görmüştüm.

*Tim cürgöndün akırı,
Öz akıña ten bolup
Tiñ cürgönün körgömün.”*

*Sessiz olanın sonunda,
Kendi halkına layık olup
Sağlıklı olduğunu görmüştüm.”*

(s. 75)

Şair bu mısralarda sessiz inşalardan bahseder. Şair sessiz insanların sonunda sağlıklı ve kendi halkına layık olduklarını söyler.

*“Tim cürgöndü körgömün.
Tim cürgöndün akırı,
Öz akıña ten bolup
Tiñ cürgönün körgömün.”*

*“Sessiz olanı görmüştüm.
Sessiz olanın sonunda,
Kendi halkına layık olup
Sağlıklı olduğunu görmüştüm.”*

(s. 75)

Moldo Kılıç bu mısralarda sakin olan insanların iyi de olsa kötü de olsa sonunda eşit olduğunu yani normal olduğunu ifade eder.

*“Kenenderdi körgömün,
Akılga diykan daanışman
Tuugan düşman kıybagan”*

*“Cömertleri görmüştüm,
Akla zengin danışman
Akraba düşman incitmeyen”*

(s. 75)

Bu dizelerde Kılıç, Cömert insanların akla danışman olduklarından akrabaları ya da düşmanları incitmediklerinden bahseder.

*“...Özüñ meenet kılbaştan,
Aldoo menen can saktap.
Ar kim cüröt aldatıp,
Art cagiñdankancıktap,
Kaçan bolso kumarga
Otuurasın kırsıktap,
Katın menen kız-kelin
Şıldıñ kıl at ırsaktap.
Aarak, bozo içkenin
Kırkka cete kılcaaktap.”*

*“...Kendin emek vermeden,
Hile ile karnını doyurup.
Herkes aldatıyor,
Öbür taraftan şerefsizce
Her zaman kumara
Oturursun bela arayarak,
Kadın ile genç kızlar
Alay ederler sırtarak.
Rakı, Boza içtiğın
Kırk kız gibi naz yaparak.”*

(s. 75)

Moldo Kılıç bu dizelerde insanların hile ile karınlarını doyurup herkesi aldattıklarından devamında da şerefsizce bela arayarak kumara başlamalarından söz eder. Bu tarz insanların da gülünç duruma düştüklerini kızların ve kadınların alay konusu olduklarını dile getirir. Şair, bu gibi insanların rakı ve boza içerek kırk kız gibi naz yaptıklarını dile getirir.

*“Naadançılık akmak iş
Aldaganıñ koy betpak!”*

*“Cahillik ahmak iş
Hileni bırak rezil”*

(s. 75)

Şairin bu dizelerde cahil insanları yerdiği hatta onları aşağıladığı görülür. Şaire göre cahil insanın cahilliği ile yaptığı hileleri bırakmasını söyler.

*“Mal dep cürüp acırayt
Abiyirden kee akmak.”*

*“Servet deyip yaşayıp, kaybeder
Ahlâkını bazı ahmaklar.”*

(s. 75)

Moldo Kılıç bu dizelerde bazı ahmakların mal ve mülk için ahlaklarını kaybettiklerini söyler.

*“Bekerlikke üyröñsön,
Körüngöngö sen talpak.
Aldaganıñ koyo gör
Nasıyatım ar ubak.”*

*“Hazır yiyiciliğe alışırsan
Herkes için sen gereksiz eşyasın
Kandırmayı bırak lütfen
Nasihatım her zaman.”*

(s. 75)

Kılıç, bu dizelerde hazır yiyicilere nasihat eder. Onların hazır yiyiciliğe ve insanları kandırmayı devam ettikleri sürece kimsenin onları sevmeyeceğini herkes için değersiz bir eşya gibi olacaklarını dile getirir.

*“Cigit bolsoñ abayla,
Ubal kılba canına.
Tazalagın coluñdu,
Tarta cürgün koluñdu!
Caman adam kurusun,
Doo çigarıp bir cerden,*

*Delikanlı olsan dikkat et,
Günah etme canına.
Temizleyin yolunu,
Eline hâkim ol!
Kötü adam kahrolsun,
Sorun çıkarıp bir yerden,*

*Mildet kılat cumuşun.
Cakşılardı karasañ,
Kılğanının doosu çok,
Sır bilgizbeyt tımızın.”*

*Görevini lütuf gibi yapar.
İyilere baksan,
Yaptığının bir karşılığı yok,
Sırrını gizlice bildirmez.”*

(s. 155)

Şair bu dizelerde delikanlı insanlara nasihatlerde bulunuyor. Onlara günah işlememelerini, ellerini haramdan korumalarını dile getirir. Kötü adamlara da beddua ederek onların her zaman sorun çıkardıklarını ve görevlerini lütuf gibi yaptıklarını söyler.

*“Kaarmanduu cakşılar
Boroonu köp kışkıday,
Camandardın barısı
Esi çıgıp çıçkıday.”*

*“Kahraman olan iyiler
Fırtınası çok kış gibi,
Kötülerin hepsi
Aklı gidip sabırsız gibi.”*

(s. 166)

Moldo Kılıç, bu mısralarda iyi kahramanları fırtınası çok olan kışa, Kötüleri de aklı giden sabırsızlara benzetir. Kış ne kadar çetin olsa da yararı vardır.

*“İçi kara zalimdin,
Elge bataar çengeli.”*

*“İçi kara zalimin,
Halka batar pençesi.”*

(s. 174)

Şair zalim insanların halka zarar verdiğiinden söz eder.

*“Aldabagan ar kimdi
Ubadaga töp eken.
Ugup tursam ar kimden
Kumurskadan köp eken.”*

*“Aldatmayan her kişi
Sözüne sadık imiş.
İşitsem her kişiden
Karıncadan çok imiş.”*

(s. 188)

Şair bu dizelerde halkın içinde aldatmayan, sözüne sadık olan insanların karıncadan çok olduğunu vurgular.

*“Düniyökör bayların
Tamagınan tattırbas.*

*“Dünya malına düşkün zenginlerin
Yiyeceğinden tattırmaz.*

*Cardam kılıp canına
Calgız ttütün kondurbas.
Al öñdöngön bayların,
Caannamdan kutulbas.”*

*Yardım edip canına
Yalnız ev kondurmaz.
Ona benzeyen zenginlerin,
Cehennemden kurtulmaz.*

(s. 172)

Moldo Kılıç'ın dünya malına düşkün olan zenginlerin yiyeceğinden tattırmayan cimrilere benzediğini, bu gibi insanların cehennemden kurtulamayacağını dile getirir.

2.3.5. Sosyal ve Toplumsal Ögeler

Moldo Kılıç Şamırkan Uulu kendini ve sanatını halkına adayan bir şair ve molladır. O, halkını, vatanını ve milletini yürekten severek ömrü boyunca onlara hizmet etmekten bir saniye bile bıkmamış, yorulmamış bir molla ve şairdir. Moldo Kılıç, Kırgız ile şiirini birleştirmeyi başarmış şairlerden biridir. Daima halkının yanında olup onların sesi olmuştur. O, halkının yaşadığı haksızlıklar ve eziyetler karşısında susmamış, daima onların yaşadıklarını yazarak dile getirmiştir. Döneminde sivri dili yüzünden seilmeyen şair gerek yönetici olsun gerek halktan insanlar olsun söyleyeceğini içinde tutmayıp dilinin kemiği olmadığını kanıtlayacak şekilde söyler. Köylüye haksız yere ödettirilen vergiler, fakir kalan halk, cimri zenginler, Rusların eziyetleri şairin hayatında ve şiirlerinde sürekli şikâyet ettiği ögelerdir. Şairin bu konularda dile getirdiği mısralardan bazıları şunlardır:

*“Manabiñdın adatı-
Kara bolso ak degen.
Bilgin dese bilbegen,
Bilgen tiliñ albagan,
Kırgız, Kazak adatı
Oñ çağına cürböğön.*

...

*Cakşılıkka barbagan,
Otko aydasa baspagan,
Arazılık saktagan.
Oldoo uuru ünörü.
Oynoş dese catpagan,
Bozo içse bolukşup,*

*“Ağanın adetidir-
Siyah ise beyaz der.
Bilin dese bilmeyen,
Söylediklerini dinlemeyen,
Kırgız, Kazak adeti
İyi yola gitmemişti.*

...

*İyiliği anlamayan,
Otlara sürdüğü zaman gitmeyen,
Hoşnutsuzluğu korumuştı.
Hile hırsızlık hüneri.
Sevgili dese durmayan,
Boza içince gevşeyip,*

*Kımız içse kılıksıp,
Tekeberlik, kerbezdik
Kiyim kiyse uluksuyt.
Baatır dese maktangan,
El cemekke taptangan.”*

*Kımız içince şakalaşıp,
Kibirlik, kendini beğenmişlik
Elbise giyse kendini padişah zanneder.
Yiğit deyince övünen,
Halk sömürmeye hazırlanmıştı.”*

(s. 77)

Moldo Kılıç bu dizelerde ağalardan ve ağaların ahlâksızlıklarından bahseder. Bu dizlere göre ağalar, herhangi bir şey doğru ise tersini söyler, insanlara öğrenmelerini söyler ama kendi öğrenmez, bir arada yaşayan Kazak ve Kırgızların adetinin bozulmaya başladığı görülür. Ağalar iyiliği anlamayıp hile ve hırsızlık hüneri ile bu topraklarda hoşnutsuzluğu korur. Bu mısralara göre ağalar sevgilisi olan, boza içince gevşeyen, kibrinden elbise giyse kendini padişah sanan, yiğit denince övünen ahlâksız kişilerdir. Ağalar halkı sömürmeye hazırlanan kişilerdir.

*“Telegeyi teñ eken,
Artık cerdin sarası.
Meken kılğan ezelden,
Temir, Bolot balası.
Aydap çıkkın al cerden
Kaşka mayır türösü
Anı oylosom ayıkkıs
Cüröktö çer carası.”*

*“Her şeyi uygunmuş,
Arta kalan yeri seçmesi.
Mekân yapmış eskiden,
Temir, Bolot çocuğu.
Sürüp çıkmıştı o yerden
Saygısız devlet memuru
Onu düşündüğümde iyileşmez
Yürekte ıstırap yarası”*

(s. 86)

Şair bu dizelerde ataları olan Temir ve Bolot’un Kerme Too’da kendilerine yer seçmiş fakat saygısız devlet memurlarının bu yerleri sürüp çıktığından bahseder. Şair bunu ne zaman hatırlasa yüreğinin ıstırap yarısının sızladığını dile getirir.

*“--Aylanayın dıykandar,
Şamıyanın şaylagan,
Şaylap aştık aydagan.
Ak üröönün çaçtırgan,
Cerdin cüzün açtırgan.
Buursunun bukturgan,*

*“--Kurban olayım köylüler,
Çırpısını seçen,
Seçip ekip süren.
Ak tohumunu serptiren,
Yerin yüzünü açtıran.
Sabanını saplayan,*

*Kara çerçe sukturan.
Koş ögüzün baylagan,
Koşultup aştık aydagan.
Küzdün küni bolgondo
Orogun usta taptagan,
Kaçıragan ak buday
Başınan ıldıy kaptagan.
Toponun toodoy cıydırgan,
Kızılın kırday üydürgön,
Beşiligin aştagan,
Kızılın asmandı közdöy tabtagan,
Ak ulagın bakırtkan,
Ayıldın barın çakırtkan,
Aylanayın diykandar,
Barıñ mında turupsuñ!”*

*Yerin altına sokturan.
Çifte öküzünü bağlayan,
Birleşip ekin süren.
Güz olunca
Orağını ustaya yaptıran,
Hışırdayan ak buğday
Başından aşağı kaplayan.
Tozunu dağ gibi yığdıran,
Dövülmüş buğdayı tepe gibi kümeleyen,
Beş parmaklı yabasını takan,
Dövülmüş buğdayını göğe doğru dolduran
Ak oğlağını bağıratan,
Herkesi çağıratan,
Kurban olayım köylüler,
Hepiniz burada durmuşsunuz!”*

(s. 145-146)

Moldo Kılıç bu dizelerde geçimini hayvanlar ve toprağı ekerek sağlayan köylü halkını uzunca anlatarak onları över.

*“Bayırkının borumu
Aytıp turssa uşunday,
Bütümünün orunu.
Çıbık kırkıp, şert kılğan
Han, biyinin sonunu.
Can bergendi bilbegen
Cakşısının tunugu.
Bayırkının makalı,
Ötüktörü takaluu.
Böyrömçösü bir tutam,
Kiyimderi cakaluu.
Bayırkının örkünü
Köçüp turgan kün-tünü.
Altın, kümüş, abayı,
Kız, kelindin ürtüğü.*

*“Evvelkilerin güzelliği
Söylersek böyledir,
Kararının yeri.
Çubuk kesip ant içen
Han, beyinin iyisi
Can vermeyi bilmeyen
İyisinin durusu.
Öncekinin ata sözü,
Çizmeleri ökçeli.
Gömleği bir avuç,
Elbiseleri yakalı.
Öncekinin rahatı
Göçerdi gündüz gece demeden.
Altın, gümüş, değerli kumaş,
Kız, gelinin örtüsü,*

*Kız, kelindin kiygeni,
Kızıl cibek kırmızı,
Emdiginin, karacı,
Orus alıp turagin
Tüştü çerge cıldızı.
Bayırkının kiygeni.
Köçügündö çalbarı
Balaktatıpkeñ kılğan,
Bagalegi saymaluu.
Bayırkının bereni,
Kaydan kördüñ erender,
Kaldaytıp caygan sereni.
Emdigini karacı
Irskının çenedi.
Unuttu nokto, çeleni.
Bee baylap, kımızdı
Bana kimiñe bergeni?
Bayırkıday ülüştü
Kana eliñ cegeni?”*

*Kız, gelinin giydiği,
Kırmızı ipek,
Şimdikinin, baksana,
Rus alıp ikamet yerini
Düştü yere itibarı.
Öncekinin giydiği.
Üzerindeki şalvarı
Sallandırıp geniş yapmıştı,
Paçaları işlemeli.
Öncekinin güçlüsü
Nerde gördün yiğitler,
Bol yayan çardağı.
Şimdikine baksana
Rızkını denkleştirdi.
Unuttu, yular celeyi.
Kısrak bağlayıp kımızı,
Hani kimine vermişti?
Eskisi gibi payını
Hani halkın yediği?”*

(s. 159-160)

Moldo Kılıç Şamırkan Uulu, yukarıdaki dizelerde Kırgız halkının Rusların himayesi altına girmeden önceki yaşamları ile Rusların himayesi altına girdikten sonraki hayatlarıyla karşılaştırma yaptığı görülür. Bu dizelere göre Kırgız halkının han ve beylerinin cesur ve yiğit oldukları, giydikleri çizmelerin ökçeli olduğu, elbiselerinin yakalı olduğu ve eskiden insanların rahat hayat yaşadıkları anlaşılır. Altından, gümüşten, değerli kumaşlardan, gelinlerin örtülerinin, elbiselerinin kırmızı ipekten olduğu ifade edilir. Kırgızların Rus himayesi altına girdikten sonra itibarlarını kaybettiklerinden bahsedilir. Eski insanların giydiği kıyafetleri şimdiki insanların unuttuğundan, rızıklarının geniş olduğundan bahsedilir. Rus himayesinde olan Kırgızların paylarının eskisi gibi olmadığı anlaşılır.

*“Bıltırkay bu cılı
Zamananın kıyını.
Bozdotup catat karıbın,*

*“Geçen sene gibi bu yıl
Zamanın en zoru.
Acı acı ağlıyor gariban,*

*Boluş, biydin çığımı.
Cayı, kışı bir alat
Ookatinin carımın.
Ar bir türlü adamdın
Artında bar dep zalalı,
Öz işiñdi özüñ bil,
Oylop körgün çamanı.
Başka salar balaanı.
Közdü cumup oylosoñ,
Kuyukturup sanataar,
Kuru beker dalaanı,
Aktı menen karanı.
Cakşı cedi paranı.
Can küyörgö karabay
Calgan işti çın kılát,
Zakonuna tuuralap,
Kılar bolso calaanı.
Başta kübü bolboso,
Kılğan işiñ tanganı.”*

*Boluş beyin vergisi.
Yazın, kışın bir kere alır
Varlığının yarısını.
Her bir insandan
Arkasında var diye zararı,
Kendi işini kendin yap,
Bir düşün gücünü.
Başa getirir belayı.
Gözünü yumup düşünürsen,
Yok ettirip hesaplatır,
Boşu boşuna tarlayı,
Doğrusu ile yanlışı.
İyi yedi rüşveti.
Can yanmasına bakmadan.
Yalan işi gerçek yapar,
Kanuna göre ayarlayıp,
Atar ise iftirayı.
Şahidin olmazsa,
Yaptığın işini inkâr etmektir.”*

(s. 160)

Moldo kılıç bu dizelerde halkın ağır vergiler karşısında ne kadar zorluk çektiğini acı acı ağladığını anlatır. Bu dizelere göre Boluş Bey halktan yılda iki kez vergi alır. Bu vergiler halkın varlığının yarısı niteliğindedir. Boluş Bey'in, halkın gözünün yaşına bakmadan onlardan vergiler ve rüşvet alır. Kimseyi düşünmeden istediğini yapan Boluş Bey, kendi menfaati için kanunları da değiştirir. İnsanlara iftira da atar.

*“Mal cogolso tölötüp,
Elden alat akçanı.”*

*“Hayvan kaybolsa ödetip,
Halktan alır parayı.”*

(s. 169)

Bu dizelerde yurttan hayvan bile kaybolsa Ruslar bunun cezasını halka keser. Halktan hayvanın parasını alarak bu şekilde halka zulmeder.

*“Bolcol kılıp karaçı,
Bu zamanıñ takılğan.*

*“Süre tanıyıp vergisi,
Bu zamanın sıkıştı.*

*Bu kapırdın arbagın--
Curtka tiyer zardabı.”*

*Bu kâfirin ruhu--
Ülkeye değer acısı.”*

(s. 170)

Moldo kılıç bu dizelerde kâfir Rus'un halkı sıkıştırarak aldığı vergiler hasebiyle insanlara zulmettiğini vurgular.

*“Ar tütündön cıylgan,
Alık-salık çıgımı.
Kızın satıp kutulat,
Cardı, kedey, çabırı.
Beyli ketti tügönüp,
Bu zamana tarıdı.”*

*“Her evden toplanan,
Yüksek vergi masrafi.
Kızını satıp kurtulur,
Fakir, fukara, sıradan insanları.
Huyu gitti tükenip,
Bu zamana daraldı.”*

(s. 184)

Moldo Kılıç fakir, fukara ve sıradan insanların vergilerden kurtulabilmelerinin ancak kızlarını satarak olacağını belirtir.

*“<<Zar zamandı>> karasañ,
Daamı tattı kazıday,
Eç bolboso şiresi
Çekendinin aşınday.
Kulagına cugumduu.
Kök temirdin datınday.
Asan kaygı cigitter
Eri ölgön katınday.
Zardesi bar boz baldar
Sayapkerdin atınday.
Zardesi çok boz baldar
Üydön çıkpas katınday.”*

*“<<Eziyet Zamanı>> 'na baksan
Tadı tatlı yağ sucuğu gibi,
Hiç olmazsa tadı
Çekendinin meyvesi gibi.
Kulağına hoş gelir.
Gök demirin pası gibi.
Hasan gibi zavallı gençler
Kocası ölmüş kadın gibi.
Derdi olan küçük çocuklar
Jokeyin atı gibi.
Derdi olmayan küçük çocuklar
Evden çıkmayan kadın gibi”*

Moldo Kılıç, Rusların baskılarının yoğunlaştığı dönemden “Zar Zaman” diye bahseder. Şair bu dizelerde halkın çektiği sıkıntıları dile getirir. Rusların söylediklerinin öncelikle tatlı yağ sucuğu gibi bir tadının olduğunu, hiç olmazsa çekendinin meyvesi gibi olduğunu dile getirir. Devam eden dizelerde ise Rusların söylediklerinin gök demirin pası gibi kulağa hoş geldiğinden bahseder. Şair bu mısralarda eziyete katlanmak zorunda kalan halkından da bahseder.

*“Salabattuu zar zaman,
Zarlap öttü kuu zaman
Kańça zarlap aytsam da
Ońolbodu bul zaman.”*

*“Azametli eziyet zamanı,
Kederle geçti hileli zaman
Ne kadar kederle söylesem de
Düzelmedi bu zaman.”*

(s. 161)

Şair büyük olan bu eziyet zamanının kederle hileli bir şekilde geçse de düzelmediğinden söz eder.

*“Cańcal bolup çır çıksa,
Curtka tiyer zıyanı.
Talaş kılssa boluştu
Eli kılar urumtu,
Zamananın dartinan
Dalay adam uluştu.
Payda tabam degender,
Köp zalaldı körüşti.
Karańgı eldi çaykagan
Çala bolot kırgızga
Camandık çıksa caraşıp,
Özünçö salbay kalıska,
Eregişip til albay
Üyözgö barat arızga.
Aygak bolup cügürüp,
Cetip barat alıska.”*

*“Kargaşa olup kavga çıksa,
Halka değer zararı.
Mücadele etse boluşu
Halkı yapar nesli,
Zor zamanların derdinden
Çok adam inledi.
Fayda bulurum diyenler,
Çok zararını gördüler.
Karanlık ülkeyi çalkalayan
Eksik olur Kırgız'a
Kötülük çıksa yakışıp,
Kendisince bırakmadan tarafsızca,
Rekabet edip haber almadan
Kaymakama gider şikâyete.
İhbarcı olup koşup,
Ulaşır uzağa.”*

(s. 187-188)

Moldo Kılıç bu dizelerde yaşadıkları topraklarda kaos olup kavga çıksa zararının halkı olacağından bahseder. Şair, milletin bu zor zamanlar sebebiyle çok fazla acı çektiklerini, fayda göreceklerini sanan insanların çok fazla zarara uğradıklarını, bir problem çıksa ihbarcılarının kaymakama şikâyete gideceğini söyler.

*“Uşu Tokmok kalaanı,
Kelip kapır üy kıldı,*

*“Şu Tokmok şehrini,
Gelip kâfir ev yaptı,*

*Cılgın başı dalaanı.
Karşı-terşi köp saldı,
Karagayga araanı.
Uydu-toonu kuruttu,
Orus değen curt eken,
Kıyın eken coruğu:
Malay kıldı Kırgızdı.
Til bilgendin baarisın,
Keñselerge turguzdu.
Künökerdi küşküştep,
Nabaktığa kirgizdi.
Boluş koyup, biy şaylap,
Elge borum bilgizdi.
Cılgın başı talanın,
Cılgındarı köp eken.
Ayl konup ilgeri,
Cılkı salçu cer eken.
Emi kalaa ornodu,
Baş-ayağı bazardın,
At çabımday bolcolu.
Tikken bağı-teregi,
Tiktep tursa adamdın,
Esebi ceter bolbodu.
Tokmok şaarı toluptur,
Ar uruktan köp kelip,
Tolgon bazar boluptur,
Dungananın barısı,
Mañdayına çığıptır.
Kara koñur kerüünü
Kaliñ şaar kılıptır,
Abaylasañ Tokmoktu,
Eki cerde orusu.”*

*Cılgın başı stebini.
İleri geri çok bıraktı,
Ormana testereyi.
Alçak yeri dağı yok etti,
Rus denen millet imiş,
Zor imiş işi:
Uşak etti Kırgız'ı.
Dil bilenin hepsini,
Yazıhanelere yerleştirdi.
Suçluları sürüp,
Hapishaneye girdirdi.
Müdür koyup, hâkim seçip,
Ülkeye şekli bildirdi.
Cılgın başı stebinin
İlgınları çok imiş.
Köy konup eskiden,
At otlatılan yer imiş.
Şimdi şehir yer aldı
Başı sonu pazarın,
Atkoşu mesafesi kadar yaklaşık.
Diken bağı, kavağı,
Dikkatli bakınca insanın,
Hesabı yetmedi,
Tokmok şehri dolmuş,
Her kabileden çok gelip,
Dolmuş Pazar olmuş.
Dungana'nın hepsi,
Karşısına çıkmış.
Kara yağız dağ yamacını
Kalabalık şehir yapmış,
Dikkat etsen Tokmok'ta,
İki yerde Rus'u var.”*

(s. 107)

Moldo Kılıç yukarıdaki dizelerde kâfir olan Rusların Tokmok şehrine gelerek oraya yerleştiklerinden, ormanı yok ettiklerinden, dil bilenleri yazıhanelere yerleştirerek, suçluları hapishaneye sokarak Kırgızları kendilerine uşak ettiklerinden, müdür ve hakimlerle ülkeye şekil verdiklerinden bahseder. Şair Tokmok'un eskiden köy gidi olduğunu Rusların gelmesiyle şehre dönüşerek pazar niteliği kazandığını, Tokmok'ta iki yerde Rusların olduğunu ifade eder.

<i>“Kolgo bakkan malınday, Çoçkolorın karaçı! Eerçip cüröt çuburup, Enesinin artınan, On ekiden balası Uşunetip orusuñ, İt çoçkonu mal kıldı. Bilbegeni emesbi, Buttarına tabındı. Tokmoktun kalıñ Orusu, Toptogon çoçko-doñuzu.”</i>	<i>“Evcil hayvanlar gibi, Domuzlarına baksana! Takip ediyorlar takılıp, Annesinin arkasından, On iki yavrusu Bu suretiyle Rus'un, İti domuzu hayvan yaptı. Bilmediğinden değil mi, Putlarına tapındı. Tokmok'un kalabalık Rus'u, Toplamıştı evcil ve yabani domuzu.”</i>
---	--

(s. 108)

Moldo Kılıç, yukarıdaki dizelerde Rusların domuzlarından bahseder. Şair, vahşi olan domuzları Rusların evcilleştirerek onlara değer vermelerini eleştirir.

<i>“Kanday bolso kılğanı Orus kapır amalduu, Ar caragı şaymanduu.”</i>	<i>“Nasıl olsa yaptığı Rus kâfir becerikli, Her silahı hazırlıklı.”</i>
--	---

(s. 168)

Şair yukarıdaki dizelerde Müslüman olmayan Rusların becerikli olup her zaman hazırlıklı olduklarından söz eder.

<i>“Orustardın köyröñü. Kızıl beşmant kınama Din bilbegen aybanı. Surasa kırgız orustu Terdiret ele koñuzdu. Kudaydan korkup koyboso</i>	<i>“Rusların övüneni. Kızıl elbise streç Din bilmeyen hayvanı. Sorsa Kırgız Rus'u Toplatır idi koñuzu Allah'tan korkup bırakmasa</i>
--	--

*Kolunan alar doñuzdu
Ökümdük kılbuyt biriñe,
Kolumdan kelip turat dep,
Zorduk kılbuyt biriñe.
Emne dese kırgızdın
İşenip kalat tiline.
Şoodurgan soldatu,
Boporostun kancası,
Karap tursañ kapırdın
Kıyın eken kalbası.”*

*Elinden alır domuzu.
Acele etmez birine,
Elimden geliyor deyip,
Zorluk göstermez birine.
Ne dese Kırgız'ın
İnanıp kalır diline.
Mağrur olan Rus askeri,
Sigaranın piposu,
Bakarsan kâfirin
Büyük imiş skandalı.”*

(s. 169)

Moldo Kılıç yukarıdaki dizelerde Rusları dinsiz hayvanlar olarak tabir eder. O, Kırgızların Ruslarla ilgili herhangi bir soru sorduklarında Rusların böcekleri toplattığından, eğer Kırgızların Allah korkusu olmasa Rusların elinden domuzları alacaklarından, Rusların, Kırgızların her söylediğine inandığından, kendilerince gururlu olan Rus askerinin büyük skandallarının olduğundan bahseder.

*“Baarın aytım berdimbi
Bu kapırdın münözü
Buzulganın kördüñbü?
Bir kудaydın talaasın
Meniki dep kagazdap
Capan çıkkın cıkaçın
Baarın satıp alasın,
Kantip ookat kılasıñ?
İlbesindi korudu,
Kuştı kayda kalasıñ?
Cıldan-cılga salık dep,
Zakon baştap tügöngür
Zamananı tarıtıp,
İstambuldan berkini
Aldı baarın bagıntıp.
Kuday urgan baçağar
Kızıl taşı kırganı.*

*“Hepsini söyleyip verdim mi
Bu kâfirin ahlâkı
Bozulduğunu gördün mü?
Bir Allah'ın arazisini
Benim deyip listeye kaydedip
Yabani çıkan ağacını
Hepsini satıp alırsın,
Nasıl rızkını kazanırsın?
İlbesini korudu
Yırtıcı kuşu nerede bırakırsın?
Yıldan yıla vergi deyip,
Kanun başlayıp kahrolası
Zor zamanları daraltıp,
İstanbul'dan beridekini
Aldı hepsini nüfuzuna.
Allah'ın kahrına uğrayan mundar
Kızıl başı yok etmişti.*

Tarsa, cööt, üündünü,--
Barın cüda alğanı.
Abalkıdan akırı
Aytıp kelem söz kılıp,
Musulmandı, kapırdı.>>
Sözüm atı <<zar zaman>>
Ak kagazda cazıldı.”

Hristiyan, cöötü, --
Hepsini tamamen almıştı.
Eskiden sonunda
Söyleyip geliyorum söz edip,
Müslüman'ı kâfiri.>>
Sözümün adı <<Eziyet Zamanı>>
Ak kâğıda yazıldı.”

(s. 185)

Moldo Kılıç yukarıdaki mısralarda zaten ahlâkı bozuk olan Rusların ahlakların bozulmadığını, Rusların Allah'ın sahip olduğu yeryüzünü sahiplenerek kendi varlıklarına eklediklerini, yabancı ağaçları satarak kendi rızıklarını nasıl kazandıklarını söyler. Şair Rusların yıldan yıla kanun kanun diye tutturarak zor zamanları çoğaltmasından, Allah'ın kahrına uğrayan bu milletin İstanbul'dan başlayarak Hristiyan olsun, Müslüman olsun her şeyi nüfuzuna aldığından, bu zaman için <<Eziyet Zamanı>> tabirini kullandığından bahseder.

“Kalpa sultan Urumdan
Kana, tiygen cardamı?”

“Halife Sultan Anadolu'dan
Nerede, bize ulaşan yardımı?”

(s. 170)

Moldo Kılıç'ın yukarıdaki dizelerde Kırgızların Rusların eziyetlerine dayanamadıklarını, halifenin yaşadığı Anadolu'dan şairin yardım istediğini dile getirir.

2.3.6. Gençler

Rusların himayesi altına girmek zorunda olan halkın en büyük umudu gençler ve çocuklardır. Moldo Kılıç şiirlerinde en çok gençlere ve çocuklara seslenir. Onlara tavsiyeler verir, gençlerden ve yiğitlerden bahseder. Nasıl yiğit olunması gerektiğini şiirlerinde dile getirir. Bunun karşısına da yiğit, cesur, mert olamayan insanları koyar ve aralarında karşılaştırma yapar. Moldo Kılıç'ın şiirlerinde bakıldığı zaman gençlere ve çocuklara dair hep bir umudunun olduğunu, hiçbir zaman umudunu yitirmediği görülür. Şairin şiirlerinde yiğitleri, gençleri ve kahramanları konu ettiği dizelerden örnekler verilmiştir:

“Kıyşık sözdüü cigitter
Kıyanattuu kapırday.

“Yalan sözlü gençler
Katil kâfir gibi.

*Kılığı cakşısı boz baldar
Bulu kımbat asılday.*

...

*İşeniştüü cigitter
At bağlanan akırday,
Cıtı cakşısı atırday.
Döölötü bar cigitter
Döbödögü çatırday.
Kayırduu bolso eline
Güldöp durgan çarbaktay
Kayırıcı çok bay bolso,
Kabırdagı arbaktay.
Malım bar dep kubansa,
Beş namazdı bilbese,
Kayır, zekat berbese--
Din bilbegen kalmaktay.”*

*Davranışları iyi küçük çocuklar
Parası kıymetli değerli taş gibi.*

...

*Güvenli gençler
At bağlanan yemlik gibi,
Kokusu iyi kolonya gibi.
Zenginliği olan gençler.
Tepedeki çadır gibi.
Faydalı olursa halkına
Güzelleşen kale gibi
Faydası olmayan zengin olsa,
Mezardaki hayalet gibi.
Sürülerim var deyip sevinse,
Beş namazı bilbese,
Hayır, zekât vermese--
Dini bilmeyen Kalmuk gibi.”*

(s. 156)

Şairin bu dizelerde geleceğin umudu, geleceğin inşası olan gençlerden ve gençlerin özelliklerinden bahseder. O daima gençlerin dinine bağlı, vatanına ve milletine faydalı olmaları gerektiğini düşünür. Yalan söyleyen gençleri katil diye tabir ettiği kâfirlere, davranışları iyi olan küçük çocukları değerli küçük taşlara, güvenli gençleri at bağlanan yemliğe ve herkesin beğenebileceği hoş kokulu bir kolonyaya, benzetir. Zengin insanların da tepelerde olan çadırlara benzediğinden, bu çadırların da halka faydalı olunursa kale gibi güzelleşeceğinden bahseder. Eğer zengin olan insanlar dinlerini bilmezlerse, namaz kılmayıp zekât vermezlerse mezarlardaki hayaletler gibi faydasız olduklarını söyler. Aynı zamanda onların dinlerini bilmeyen Kalmuklar'a benzetir.

*“Kayratı bar cigitter
Kara bolot çındırday.*

...

*Kayratı bar cigitter
Kabılan, colbors, süründöy.
Kayratı çok cigitter*

*“Gayreti olan gençler
Kara çelik zincir gibi.*

...

*Gayreti olan gençler
Pars, kaplan, heybeti gibi.
Gayreti olmayan gençler*

*Çagıp koyso tügölöt,
Meñdubana büründöy.
Aynıbagan cigitter
Ak albarstın mizindey.
Kılğan işi tap-taza,
Maşinenin işindey.
Kayda barsañ süyümdüü,
Kasiyettüü kişidey.”*

*Şiddetle vursan dökülür,
Mendubana tomurcuğu gibi.
Sözünden geçmeyen gençler
Beyaz çelik kılıcın ucu gibi.
Yaptığı işi tertemiz,
Makinenin işi gibi.
Nereye gidersen sevimli,
Aziz kişi gibi.”*

(s. 161)

Şair gayreti olan gençleri sağlam, her türlü zorluğa karşı kırılmadan bozulmadan işlevine devam eden kara zincire, heybetlerini de pars ve aslanın heybetine benzetir. Gayreti olmayan gençlerden ise eğer onlara sert bir şekilde vurulursa onların mendubana tomurcuğu gibi döküleceklerinden bahseder. Kılıç devam eden dizelerde sözünün eri olan gençlerin beyaz çelik kılıcın ucu gibi keskin sözlerinin olduğunu, yaptıkları işlerin makine işi gibi tertemiz olduğunu ve nereye giderlerse sevimli ve saygı duyulan aziz kişiler gibi olduklarından söz eder.

*“Döölötü bar cakşılar
Kırçını köp özöndöy,
Döölötü bar bilimsiz,
El aşpagan kezeñdey.”*

*“Devleti olan iyiler
Çalışı çok havza gibi,
Devleti olan bilgisiz
Halkın aşamadığı uçurum gibi.”*

(s. 162)

Moldo Kılıç bu dizelerde devleti olan iyi insanları çalışı bol bir bölgeye, devleti bilgisiz olanları ise halkın bir türlü aşamadığı uçuruma benzetir.

*“Akılı bar karılar,
Aytkan sözü meseldey.
...
Akılı bar karılar
Aytkan sözü nuskaday.”*

*“Aklı olan yaşlılar
Söylediği sözü vecize gibi.
...
Aklı olan ihtiyarlar
Söylediği söz örnek gibi.”*

(s. 162)

Kılıç'ın bu dizelerde toplumdaki akıllı olan yaşlıların sözlerinin insanlara örnek olduğunu ve söylediği sözlerin vecize gibi olduğunu söyleyerek yaşlıların ne kadar önemli olduklarını dile getirir.

*“Ubadaluu er cigit
Kol kötörgüs kişendey,
Ubadası cok cigit
Basalbagan beçeldey.”*

*“Sözünde duran yiğitler
El kaldırmayan köstek gibi,
Sözünde durmayan gençler
Yürüyemeyen bebek gibi.”*

(s. 162)

Şair yukarıdaki mısralarda sözünde duran yiğitlerle sözünde durmayan yiğitlerin arasında bir karşılaştırma yapmıştır.

*“Til bilgiliü boz baldar
Oozu elpek koştodoy,
Saramcalduu cigitter
Çegip koygon poçtoodoy.
Kayratı çoñ cigitter
Kalaluu korgon carbaktay.
Aga -inisi köp bolso,
Tokup koygon buraktay.
Karap tursañ borumu
Kazak-orus saldattay,
Intımagı bar bolso,
Bazarı cürgön çarbaktay,
Til alışıp turuşsa,
Buzulbagay kaymaktay,
Intımagı cok bolso,
Cetişpegen araktay,”*

*“Akıllı genç çocuklar
Sakin yedek at gibi,
Derli toplu gençler
İyi bağlanmış posta arabası gibi.
Gayreti büyük gençler
Surlu kale şehir gibi.
Ağabeyi-kardeşi çok ise,
Eyerlenmiş burak gibi.
Bakınca dış görünüşüne
Rus askerleri gibi,
Birlik beraberlikleri var ise,
Pazarı kurulan köy gibi,
Dili devamlı dinlerse,
Bozulmayan kaymak gibi,
Birlik beraberliği yoksa,
Yetişmeyen rakı gibi,”*

(s. 163)

Moldo Kılıç bu dizelerde insanların özelliklerinden ve özelliklerine göre neye benzediklerinden bahseder. Bu mısralara göre akıllı genç çocukları sakın yedek atına, düzenli gençler posta arabasına, gayreti büyük gençler bir şehri koruyan surlara, ağabeyi ve kardeşi çok ise eyerlenmiş Burak’a, birlik ve beraberlikleri var ise pazarı kurulan köye, sözü dinlerse hiç bozulmayan kaymağa, birlik ve beraberliği olmayanları yetişmeyen rakıya benzetir.

“Kıyıp keter bir-birin,

“Mahveder birbirini,

*Kırgız, kıtay, kalmaktay.
Alın buzgan cigitter,
Uy kaçırğan saygaktay
Toktoosu çok cigitter,
Oyun salgan taylaktay.
Söz berbegen cöo çeçen,
Uçup cürgön kamgaktay.
Paydası çok çeçendik
Çöp çıkpagan kurgaktay.”*

*Kırgız, Çin, Kalmuk gibi,
Halsiz kalan gençler,
İnek kaçırın öküz sineği gibi.
Sabrı olmayan genceler,
Oynayan potuk gibi.
Söz vermeyen geveze,
Uçan kamgak gibi.
Faydası olmayan söz ustalığı
Otun bitmediği kurak yer gibi.”*

(s. 163)

Şair yukarıdaki mısralarda Kırgız, Çin ve Kalmuk halkı gibi birbirlerini mahvedeceklerini, halsiz kalan gençleri inek kaçırın öküz sineğine, sabrı olmayan gençleri oynayan potuğa, sözünde durmayan geveze insanlar kamgağa, faydasız olmayan sözün ise ot bitmeyen kurak otlara benzetir. Bu dizelerde görüldüğü gibi şair gençler için çok söz söylemiştir. Kılıç'ın bu sözleri dönemin gençlerine ve gelecek nesillere tavsiye niteliğindedir.

*“Anık coomart azamat
Karıptarga kayrılar.
Akırette coomart ın
Ezki cüzü अगरार.
Eske toktoo azamat
Öz aklın çamalar.”*

*“Gerçek cömert yiğit
Gariplere döner.
Ahirette cömertin
İki yüzü अगरार.
Aklı yerinde yiğit
Kendi aklını takdir eder.”*

(s. 186)

Şair yine bu dizelerde yiğitlerden bahseder. Cömert yiğitlerin gariplere yardım etmesinden onlara yarar sağlamasından bahseder. Cömertlerin ahirette yüzlerinin nurlanacağını söyler. Aklı başında olan yiğitlerin ise kendilerini takdir ettiklerini ifade eder.

*“Mal körbögön cigitter,
Körüşüp çatıp öpküdöy.”*

*“Mal görmemiş yiğitler,
Selamlaşırken öpecek gibi.”*

(s. 167)

Şair mal görmemiş yiğitleri insanlarla selamlaşırken öpecek gibi diyerek bu gençlerin yalaka olduklarını vurgular.

*“Aytkan sözdü baykasa,
Akıllı bar cigitke
Ar cerlerde kerektir.
Baatır bolup atanıp,
Coogo kirgen cüröktüü.”*

*“Söylenen söze dikkat etse,
Akıllı olan yiğide
Her yerde gerekir.
Kahraman olup adlanıp,
Savaşa giren yürekli.”*

(s. 172)

Moldo Kılıç bu mısralarda söze dikkat eden akıllı yiğitlerin her yerde olması gerektiğini dile getirir. Bu dizelere göre yiğitlerin savaşa katılıp kahraman olduklarını ifade eder.

*“Kız, cigitke birdey iş
Caşçılıktın barında,
On ceti menen on beş caş
Kıyan-seldin şarınday.
Kulasa toodon aska taş
Kim toktotot kimınday?
Kulagan taşı cezbesten,
Tiygende kalbas carılbay.
Şol cıyaktuu köygöy caş.
Kulagan taş, cürgön sel
Adamdın köpkön caşınday.
Oylosoñuz uşul iş,
Ar adamdınbaşınday
Meyli cigit, meyli kız,
Toktotsö boyun köpkön kez.
Müröktön ölbös darısı
Adamzatka tabılgıs.”*

*“Kız, delikanlıya aynı iş
Gençliğin tümünde,
On yedi ile on beş yaş
Selin akışı gibi.
Düşerse dağdan kaya taşı
Kim durdurur birazcık?
Düzen taşı engellemeden,
Değdiğinde kalmaz ezilmeden.
Bunun gibi şanlı genç.
Düşen taş akan sel
İnsanın kabarmış gençliği gibidir.
Düşünseniz bu işi,
Her insanın akıllı gibi
Delikanlı olsun, kız olsun,
Dikkatli baktığında farfara dönemi.
Hayatın ölümsüzlük suyu
İnsanlara bulunmaz.”*

(s. 71)

Moldo Kılıç Şamırkan Uulu, milletin ve devletin kalkınması için gençlere çok iş düştüğünün farkında olan bir şairdir. Onun şiirlerinin birçoğunda gençlere seslenir, gençlerin nasıl olması gerektiğinden bahseder, onlara sürekli öğütler verir.

Şaire göre genç olmanın yanı sıra cesur, yiğit, kahraman, merhametli, dinini bilen, çalışkan, akıllı biri olması gerektiğini vurgular. Moldo Kılıç yukarıdaki mısralarda gençlik dönemlerinden kızların ve delikanlıların yaptıkları işlerin aynı olduğunu, on yedi ve on beş yaşın selin akışı gibi çok hızlı ve hırçın olarak geçtiğini söyler. Şair, devam eden dizelerde gençleri dağdan düşen bir kaya taşına benzetir. Kılıç, düşen kaya taşı engellemenin mümkün olamayacağını eğer engellenmeye çalışılırsa bu taşın engellemeye çalışan kişiyi ezeceğini söyler. Şair bu örneği de vererek kız da olsa erkek de olsa gençlik çağlarında fırtına gibi estiklerini ve durdurulamayacaklarını belirtir. Gençlerin bu dönemi dizelere göre farfara dönemidir.

*“Er moynuna bolsun karz: Yığit boynuna olsun bor:
Okuş menen ok atmak.” Okumak ile ok atmak.”*

(s. 71)

Şairin bu dizelerde halkın içindeki yiğitlere ve gençlere tavsiyelerde bulunduğu görülmektedir. Şair gençlere hitap ederek okumanın ve ok atmanın boyunlarına borç olduğunu söyler.

2.3.7. İlim Anlayışı

Moldo Kılıç eserlerinden daima akıldan, eğitim ve bilimden bahseder. O, milletin eğitim ile kalınabileceğini dile getirir. Moldo Kılıç’ın akıl ve eğitim ile ilgili bazı örnekler şu şekildedir:

“İlim, okuş, akılsız Tiriçilikte teñ bolup Cürgöndördü görbödüm.” *“İlim, eğitim, akılsız Hayatta birbirine eşit Olduklarını görmedim.”*

(s. 75)

Milletinin kalkınması için en gerekli olan unsurun eğitim olduğunu her seferinde dile getiren Moldo Kılıç, yukarıdaki dizelerde hayatında hiçbir yerde ilim, eğitim ve akılsız kavramlarını yan yana görmediğini dile getirerek bu kavramların birbirine eşit olmadıklarını ifade etmek ister.

“Bilimpozdu adatı- Tereñ oylop, tez aytmak!” *“Bilim adamının adeti- Derin düşünüp hızlı söylemek!”*

(s. 76)

Yukarıdaki mısralarda Kılıç'ın bilim adamlarının derin düşünüp hızlı söylemelerini onların adeti olduğunu ifade eder.

*“Özü akıl bilbegen,
Aytkan sözgö kirbegen,
Til bilbegen makoodoy”*

*“Kendi aklını bilmeyen,
Söylediği sözü tutmayan,
Dinlemeyen ahmak gibi”*

(s. 163)

Moldo Kılıç Şamırkan Uulu'nun bu mısralarda akılsız olup sözünü tutmayan insanları dinlemeyen ahmaklara benzettiği görülür.

*“Kulak salsañ akılga,
Kuuluk kılba bakırğa.”*

*“Kulak versen akla,
Kurnazlık yapma fakire.”*

(s. 184)

Kılıç bu dizelerde halkına akıllarını dinleyip fakirlere karşı kurnazlık yapmamalarını tavsiye eder.

*“Çurkuragan akılsız
Öz kolunan kele albay.
Kaybat kılbat cakşığa
Akıl, ayla tabalbay.”*

*“Yüksek sesle konuşan akılsız
Elinden bir şey gelmeden.
Gıybet eder iyiye
Akıl, çare bulamadan.”*

(s. 187)

Bu dizelerde yüksek sesle konuşup sesini alçaltmadan akılsızların iyilere karşı dedikodu yaptıklarından buna da aklın çare bulamamasından bahsedilir.

2.3.8. Ekonomi

Rusların baskı ve yönetimleri sonucu Kırgız halkı ağır vergiler ödemeye başlar. Ekonomi bozulur ve Kırgız halkı maddi anlamda sıkıntılar çeker. Moldo Kılıç da Kırgızların ekonomisini şiirlerine işler. Kırgız ekonomisi ile ilgili örneklerden bazıları aşağıda verilmiştir:

*“Bazarına karaçıl!
Bastırıp cürsö col berbeyt,
Arabası-çanası.*

*“Pazarına baksana!
Bastırıp yürüse yol vermez,
Arabası-kızağı.*

*Düköndö kirip karasan
Dünüyesi, sonunu
Ankayıp karap turasın
Adamdın cetbey sanaası.
Cakaludan çapan bar.
Cıyıp koygon cügündöy,
Kezdeme menen mata bar.
Bulgarı deseñ cıyluu,
Dünüyölör, sonundar
Düköndö turat üyülüü.
Körüp tursañ Tokmoktu
Künügö bazar bakıldap,
Usta dükön bir tarap,
Uzanıp catat çakıldap.”*

*Dükkâna girip baksan,
Dünya nimetleri, güzellikleri
Şaşırıp bakarsın
İnsanın aklı ermeden.
Yakalıdan elbisesi var.
Dizip koymuştu ev yorganları gibi,
Arşın ile pamuklu kumaş var.
Deri desen yığılı,
Dünya nimetleri, güzellikleri
Dükkânda durur yığılı,
Görsen Tokmok’u
Kumaya Pazar yaygara edip,
Usta dükkânda bir tarafta
Uzanyor bir tarafta.”*

(s. 108)

Moldo Kılıç bu dizelerde Tokmok’taki pazar ve dükkanlardan söz eder. Kılıç, Tokmok’taki pazarlarda araba ve kızakların çok olması sebebiyle yürünmediğini dile getirir. Devamında dükkân sahiplerinin dükkanlarına yorgan istifi gibi yakalı elbiseler ile dolu olduğunu, pamuklu kumaşların, derilerin, dünya nimetlerinin ve güzelliklerinin olduğunu söyler. Bu dünya nimetlerinin ve güzelliklerinin karşısında insanların şaşırıp kalacaklarını söyler.

*“Akça bolso aralap,
Ar sonundan baarı bar.”*

*“Para olsa gezip,
Her güzelliğin hepsi var.”*

(s. 109)

Moldo Kılıç bu dizelerde eğer para varsa alınacak çok güzelliğin olduğunu dile getirir.

*“Mal bazarın karasan,
Narkı çekte boluptur
Koy bazarga cıkıldap,
Kırgız-Kazak toluptur.
Çır-çataktı tyarga,
Alıp kelip orustan,*

*“Hayvan pazarına bakarsan,
Fiyatı en yüksek olmuş
Koyun pazarına büyük sayıda,
Kırgız, Kazak dolmuş.
Kavgayı yatıştırmak için,
Alıp gelip Rustan,*

*Kerednemiç koyuπτur.
Kündö bazar mal kirip.
Cılkı deseñ corgo bar.
Arzan baası ne gerek,
Teñge bolso mal da bar.
Sıyır değen col berbeyt,
Akça bolso koluñda,
Basıp cürüp barısın,
Alam deseñ koydon köp,
Cılkı deseñ koydon köp,
Arzan aytıp suragan,
Ar uruktan çoğulgan,
Alıp satar mindan köp.”*

*Kredi vereni koymuş.
Her gün pazara hayvan girer.
At desen corgo var.
Ucuz kıymeti ne gerek ise,
Tenge olsa hayvan da var.
Sığır denen yol vermez,
Akçe olsa elinde,
Gelerek hepsini,
Alırım desen hayır demez,
At desen koyundan çok,
Ucuz deyip isteyen,
Her kabileden toplanan,
Satıcılar bundan çok.”*

(Tan, Moldo Kılıç'ın Kazaldarı, 1998, s. 108).

Moldo Kılıç yukarıdaki dizelerde hayvan pazarını anlatır. O, hayvan pazarında hayvanların fiyatlarının arttığı, koyun pazarlarında Kırgız ve Kazakların çok olduğu, Rusların hayvanları kredi ile sattığı, her gün pazara yeni hayvanların girdiğı belirtilir. Bu pazarlarda eğer birinin parası varsa alacağı hayvanın kıymetinin altında sayıldığından, koyundan fazla atın olduğundan söz eder.

*“Kuyrukların tüydürüp,
At bütköndö çubatar.
Asıl maldın baarısın,
Akça değgen kurusun,
Arzan baaga suratar.
Kańça cakşı attardı,
Tandamalıñ alarsıñ
Salıp berseñ koluna,
Cıyırma som akçanı,
Bazar barsan mal arzan,
Teñgen bolsa alarsıñ,
Süygönüñdün baarısın,
Alamın dep sanasañ,
Baaludan bacayı,*

*“Kuyruklarını düğümleyip,
Atların tümünü ara arkaya geçirir.
Asil hayvanın hepsini,
Akçe denen kahrolsun,
Ucuz fiyata istetir.
Nice güzel atları,
Seçmesini alırsın
Bırakıp versen eline,
Yirmi som akçeyi,
Pazara gitsen havan ucuz,
Paran olsa alırsın,
Sevdiğinin hepsini,
Alırım deyip saysan,
Pahalıdan ipek kumaşı,*

*Baykap tursan dükköndö,
Beykasamdar cıyılıu.
Namangendin kök çepken,
Etek ceñin karasan,
Maşinege salıluu.
Kunduz deseñ tülkü bar,
Kıygaç turup kiyerge,
Kırgak kalpak börkü bar.
Kız balağa kımıktan,
At capdığı dağı bar.
Barı belen turbaybı,
Bazar değen canıbar.
Kılıç, multık, bardenke,
Er cabdığı dağı bar.
Barı belen turbaybı
Bazar değen canıbar.”*

*Gözlesen dükkânda,
Yarı ipekli kumaşlar yığılı.
Namangen'in mavi cepkeni,
Eteğın ucuna baksan,
Makineye dikişli.
Kunduz desen tilki var,
Yarı dönüp giymek için,
Sarıp kalpağı var.
Kız çocuğa ipekli kumaştan,
At eşyası bile var.
Hepsi hazır durmaz mı,
Pazar denen maşallah.
Kılıç, tüfek, bardenke,
Yiğit eşyası bile var.
Hepsi hazır durmaz mı
Pazar denen maşallah.”*

(s. 109-110)

Şair Moldo Kılıç bu dizelerde hayvanların ve diğer eşyaların ucuza satıldığını söyler. Özellikle atların ucuza satıldığını dile getirir. İnsanların her çeşit hayvanı ucuza bulabileceklerini söyleyen şair, eğer insanların parası varsa hayvan alabileceklerini vurgular. Çünkü asıl konu hayvanın çok olması değil halkın parasının olmamasıdır. Bu dizelere göre eğer insanların parası varsa bu pazarlardan pahalı ipek kumaşları, yarı ipekli kumaşları, makine dikişli elbiseleri, sarık kalpakları alabilecekleri dile getirilir. Şair devam eden dizelerde bu pazarlarda yiğitler ve atlar için eşyaların olduğunu söyler.

*“Adam ceer tamaktan,”
Ar uruktun baarı bar.
Kartöşkö menen şalgamı,
Aralasañ col berbes,
Alça menen almanı.
Arbın eken köbünçö,
Bışikçılık kezinde,
Örük menen şaabdalı.
Ciydesi bar, tıtı bar,*

*“İnsan yer yemekten,
Her halkın hepsi var.
Patates ile şalgamı,
Dolaşsan yol vermez,
Erik ile elmayı.
Çok imiş çoğunlukla,
Olgunlaşma döneminde,
Erik ile şeftali.
Hünnabı var, dutu var,*

*Almurut dep bir cemiş,
Cañı çıktı uşular.
Miste menen badamı,
Kapta turat cıyluu,
Toptogolok cañgagı,
Dunganada bar eken,
Lapşa deĝen bir cemiş,
Sabiz, piyaz, türüptör--
Kürüç basıp ceseñiz.
Kalempiri, murcu bar,
Açuu bolot tügöngür,
Aşka salsa kurçu bar.
Kızıl alma bağında,
Barıp körsöñ bazarda.
Dünyösü canında,
Küz ubaktı bolgondo,
Cer cemiştin baarısı,
Kazan bolup tolgondo.
Cüzüm menen anarı,
Bışikçılık maalında,
Bulu ceñil kadagı.
Koon menen darbızı,
Arzançılık kezinde,
Bir tıyngı calgızı.
Aşkabagı, badırañ
Arbın eken baarısı.
Bir tıynga ekiden,
Almalardın sarısı.
Arabada koonu,
Altı tıyın, beş tıyın,
Darbızının coonu.
Küzgö cakın bolgondo, ”*

*Armut diye bir meyve,
Yeni çıktı onlar.
Fıstık ile bademi,
Çuvalda durur yıĝılı,
Yusyuvarlak cevizi,
Dungana'da var imiş,
Lapşa denen bir meyve,
Havuç, soğan, turplar,--
Pirinci dinlendirip yeseniz.
Kırmızı biberi, kara biberi var,
Acı olur kahrolası,
Yemeye bıraksa acısı var.
Kırmızı elma bağında,
Gidip görsen pazarda.
Dünyası yanında,
Güz vakti olunca,
Yer meyvelerinin hepsi,
Kazan olup dolunca.
Üzüm ile narı,
Olgunlaşma zamanında,
Parası hafif ağırlığı
Kavun ile karpuzu,
Ucuzluk zamanında,
Bir kuruşa tanesi.
Kabak, salatalık
Çok imiş hepsi.
Bir kuruşa ikişer,
Elmaların sarısı.
Arabada kavununu,
Altı kuruş, beş kuruş,
Karpuzunun irisi.
Güze yakın olunca, ”*

(s. 111, 112)

Moldo kılıç bu dizelerde Dungana'nın ne kadar bereketli topraklar olduğunu dile getirerek orada yetişen meyvelerden bahseder. Şair bu dizelerde erik, elma, şeftali, hünnap, dut, armut, üzüm, nar, lapşa, karpuz ve kavun gibi meyveleri; fıstık, badem, ceviz gibi kuruyemişleri; patates, şalgam, Havuç, soğan, turp, kabak, salatalık gibi sebzeleri: Kırmızıbiber ve karabiber gibi baharatları Çüy'de yaşayan Rus olsun Kırgız olsun herkesin yararlandığından bahseder. O, devam eden dizelerde bu meyvelerin olgunlaşma zamanlarında fiyatlarının ucuz olduğundan bahseder. Şair güz vakti geldiğinde meyvelerin kazanlara doluşup kışlık yiyecek haline geldiğini, yaz mevsimine ait olan yiyeceklerin de daha pahalı satıldığını söyler.

2.3.9. Hayvanlar

Moldo Kılıç'ın şiirlerine bakıldığında hayvanlara çok fazla yer verdiği görülür. Kılıç, Kırgız halkı için önemli yerler olan Kerme Too ve Çüy'den bahsederken oralarda yaşayan hayvanlardan da bahseder. Birçok hayvanın ismini zikretmesiyle Kerme Too'nun ve Çüy'ün cennetten gelen birer parça olduklarını ifade etmek ister. Şairin yılanlardan, kuşlardan, karıncalardan vs. sayılamayacak kadar çok fazla hayvandan söz ettiği görülür. Hayvanları anlattığı şiirler incelendiğinde en fazla kanatlı hayvanları zikrettiği anlaşılır. Bu hayvanlardan da en fazla bülbül, tarla kuşu, papağan, saksagan, coru, karga, atmaca, baykuş vb. gibi kuşlar dikkat çeker. Moldo Kılıç'ın şiirlerinde hayvan muhtevası incelenirken genel olarak kanatlı hayvanlar ve onların özellikleri üzerinde durulacaktır.

“Kanattuunun baarina

Berdi tırnak çengeldi.

...

Kuşka sebep uçarga

Uzun çalgın kanatı.”

“Kanatlının hepsine

Verdi tırnak pençeyi.

...

Kuşa sebeptir uçmak için

Uzun, gerilmeye uygun kanadı.”

(s. 121)

Şairin bu dizelerde aslında tevekkül ettiği görülmektedir. O, hayvanlara bakarak Allah'ın kanatlı hayvanlara pençe ve tırnak verdiğini söyler. Mısraların devamında da Kuşların uzun ve gerilmeye uygun olan kanatlarının uçmaları için bir sebep olduğunu dile getirir.

“Başı takır çoñ coru

“Başı kel büyük coru

*Mınday kuştun çoñdorı
Kiyik alıp cegidey
Kayda bolso coruga
Kuzgun coldoş bolgon.*

*Böyle kuşun büyükleri
Geyikleri alıp yiyecek gibi
Nerede olsa coruya
Kuzgun arkadaş olmuştı.*

(s. 122)

Şair yukarıdaki dizelerde büyük kel coru gibi büyük kuşların geyikleri alıp yiyecek gibi olduklarını diler getirir. Bu mısralara göre coru kuşu nereye gitse, nerede olsa ona arkadaş olan kuzgundur.

*“Kara karga karalar
Köpçülüğün karasan
Çegirtkege barabar.”*

*“Kara karga durmadan bakar.
Topluluğunu görsen
Çekirgeye denk.”*

(s. 123)

Kılıç bu mısralarda kara karganın durmadan baktığını topluluğunun da çekirge sürüsüne denk olduğunu söyler.

*“Ala karga, sagızgan.
Coor cılkı körünsö
Çokup kanın agızgan.
Asman aydan tuylatıp
Arkasına cabışkan.
...
Kırık minine karçıga
Calgız kirip aralar.
Kuday urgam sagızgan,
Korkpoy turup baçagar,
Cılkı menen alışkan.
Karçıganı körgöndö
Kayratı çok kaltırap,
Kara çerge cabışkan.
Aylanıp ketet tügöngür
Şakıldagan dabiştan.
Candan aşkan sugalak
Kırçañgını kubalap,*

*“Ala karga, saksagan,
Yağır at görünse
Oyup kanını akıtmıştı.
Gök Aydan sıçratıp
Arkasına yapışmıştı.
...
Kırk binine atmaca
Yalnız girip dağıtır.
Lanet olası saksagan,
Korkmadan durup mundar,
At ile dövüşmüşü.
Atmacayı gördüğünde
Gücü olmayan titreyip,
Kara yere yapışmıştı,
Dönüp gider kahrolası
Çağlayan sestem
Candan geçen obur
Uyuzunu kovalayıp,*

*Onu, beşi cabışıp,
Caman kılar caralap.
Karçıganı körgöndö
Kara kılıp tokoygo
Kaçıp kirer sabalap.
İtelgiden korungan,
Boltu körsö çokugan
Ala karga, sagızgan
Napsi caman sorungan.”*

*Ona beşe yapışıp,
Kötü eder yaralayıp.
Atmacayı gördüğünde
Gözlerini çevirip ormana
Kaçıp girer acele edip.
İtelgiden korunan,
Pisliği görünce gagalayan
Ala karga, saksığan
Nefsi kötü, yemeğe düşkün.”*

(s. 123)

Moldo Kılıç bu dizelerde atmaca ve saksığan kuşunun vahşiliklerinden bahseder. Bu dizelere göre ala karga ve saksığanın yağız at gördüklerinde onları oyup kanlarını akıtırlar. Saksığanın yaklaşık kırk bin kadar atmaca sürüsüne yalnız başına girip sürüyü dağıtır ve bunu yaparken de hiç korkmaz. Devam eden dizelerde atmacanın atla dövüşür. At, atmacayı görünce gücü yetmeyeceğinden yere yapışır. Atmaca atı yaralar at korkusundan kaçıp ormana gider. Şair ala karga ve saksığanın pislik görünce gagaladıklarını dile getirir ve bu hayvanların nefislerinin kötü, yemeğe düşkün olduklarını söyler.

*“--Oydo coor körünsö,
Oydolotup kubasıñ,
Alıp kelip cıgasıñ,
Oñ közünön oyosuñ,
Sol közünön toyosuñ.
Kırda coor körünsö,
Kıygañdatıp kubasıñ,
Kıyratıp barıp cıgasıñ,
Oñ közünön okuysuñ,
Sol közünön çokuysuñ.
Art cagıñdı karasam,
Keleñder çaçpak salganday,
But cagıñdı karasam
Sooru ötük kiygendey,
Sagızganday baatır kuş,”*

*“--Alçak yerde hayvan görünse,
Koştura koştura kovalarsın,
Götürüp yığarsın,
Sağ gözünden oyarsın,
Sol gözünden doyersın,
Kenarda hayvan görünse,
Sallandıra sallandıra kovarsın,
Vurup yıkarsın,
Sağ gözünden okursun,
Sol gözünden doyersın.
Arka tarafına baksam,
Saç örgü süslerini takmış gibi,
Bacak tarafına baksam
Sağrı derisinden çizme giymiş gibi,
Saksığan, yiğit kuş,”*

Moldo Kılıç, “Buudayık” adlı şiirinde bir hikâyeye anlatır. Bu hikâyeye göre padişah buudayık kuşunu bulup yakalatmak ister. Bunun için bir avcı Buudayık’ı bulabilmek için birçok kuşla konuşur. Kuşların özelliklerinden bahseder ve sonra da onlara Buudayık’ı sorar. Yukarıdaki dizelerde saksığan kuşunun özellikleri görülür. Bu mısralara göre saksığan kuşu, alçak yerde dolaşan bir hayvan gördüğü zaman koştura koştura o hayvanı kovalayıp yere yığar. Sonra o hayvanın sağ gözünü oyup sol gözünden doyar. Kenardan yine başka bir hayvan görünse onu kovalar, vurup yıkar. Hayvanın sağ gözünden okuyup sol gözünden doyar. Yiğit kuş olan saksığanın arka tarafından bakılsa saçlarına örgü süsü takılmış sanılır. Bacak tarafına bakılsa çizme giymiş gibidir.

Şairin şiirlerinde birçok yerde bahsettiği diğer bir kuş ise bürküttür. Şairin bürkütten bahsettiği dizeler aşağıdaki gibidir:

*“Erdigi artık bürküttün
Kanattuunun bereni.
Eñip uçat asmanga
Men mensigen börünü.
Daldal kılak kamandı
Bürküttördön kıraanı
Tırmaktarı bolottoy
Tulku boyu turumu.
İlip uçat tekeni,
Asmandatıp kee künü
Arkar tügöl kulcanı
Alıp uçat ilgeri.
Caralganda artıkça
Anun kılğan erdigi.
Burçatpagan bugunu
Bürküttördün algırı.
Ayta berse altımış
Bütkül bürküt uraanı.”*

*“Cesareti en fazla bürkütün
Kanatlının yiğidi.
Yerden kapıp uçar gökyüzüne
Farfara olan kurdu.
Paramparça eder kamandı
Bürkütlerin çeviği
Pençeleri çelik gibi
Tüm bedeni davranışı.
Kapıp uçar tekeyi,
Gökyüzüne götürür bazen
Arharı değil kulcayı da
Alarak uçar ileri.
Diğerlerinin arasında en fazladır
Onun olan cesareti.
Hareket ettirmez geyiği
Bürkütlerin en iyi kaparı.
Söylersek altmış tanedir.
Bütün bürkütün türü.”*

Moldo Kılıç Şamırkan Uulu, yukarıdaki dizelerde bürkütün kuşların içinde en cesaretli ve yiğit olduğunu, pençelerinin çelik gibi kuvvetli ve dayanıklı olduğunu aynı zamanda yaklaşık altmış türü olduğunu söyler. Şair Yerden kurt ve teke gibi hayvanları kapıp gökyüzüne uçtuğunu, kurdu paramparça ettiğini dile getirir.

*“Kara barçın, çoñ bürküt
Kanatları dalbagay.
Kebi-sını çirkindin
Oozu-başı balbagay.
Tomogosun tarkanda
Kımırılıp şamdagay,
Kebetesi karasan
Tuura tartkan kulcaday”*

*“Kara barçın, büyük bürküt
Kanatları büyük ve biçimsiz.
Şekli güzelliği çirkinin
Ağzı başı yamru yumru.
Göz kapağını çekince
Büzülüp atık,
Görünüşü görsen
Doğru çeken kulca gibi”*

(s. 125)

Şair bu mısralarda bürküt kuşunun şekilsel özelliklerinden bahseder. Moldo Kılıç, Kara barçın ve büyük bürkütün kanatlarının büyük ve biçimsiz olduğundan, Ağzının başının yamuk olduğundan bahseder.

*“Bürküt kuştun ulugu
Kanattuunun bereni”*

*“Bürküt kuşların amiri
Kanatlının güçlüsü”*

(s. 125)

Kılıç yukarıdaki mısralarda bürküt kuşunun diğer kuşların amiri ve kanatlıların en güçlüsü olduğunu söyler.

*“Algır bürküt şumkarıñ
Adam zattın urmatı.
Kızıl-tazıl kabulgan
Kırgooldun kanatı.”*

*“İyi kapan bürküt sungurun
İnsanın saygısı.
Çeşitli kırmızı değişen
Sülünün kanadı.”*

Şair bu dizelerde insanın iyi kapan bürküt sunguruna duyduğu saygıdan ve kanatlarının kırmızı olup değişen sülün kanadı gibi olduğundan bahseder.

*“Köbünese keç kurun
Bezelenip sayragan
Kubulcutup bulbulu.*

*“Çoğunlukla akşam üzeri
Bağırıp ötmüştü
Değişik ahenklerle bülbülü.*

*Kanattuunun çeçeni,
Ünü kooz ülgülüü
Akındikkacan cetpeyt
Ay aalamga belgilüü.
Çındap tañşıp sayrasa
Erigenden can dili
Çıkpay kalbas ar kimden
Köküröktö zar-muñu.
Aybandın ooyt köñülü”*

*Kanatlının en iyisi,
Sesi güzel örneklik
Şairliğine hiçbir canlı ulaşmaz
Tüm aleme malum.
Ciddiyetle değişik tonlarda öter
Ağlamaktan canı ve gönlü
Hiç çıkmaz olur herkesten
İçindeki acı üzüntü
Hayvanın gönlü sarsılır.”*

(s. 89)

Şair yukarıdaki dizelerde çoğunlukla akşam üzeri ciddiyetle değişik ahenklerde bağırıp öten, o güzel şairane sesine hiçbir canlının ulaşamadığı bülbülden bahseder. Kılıç, bülbülün gönlü sarsıla sarsıla ötmesiyle insanların içine acı ve üzüntü verip bu hüznün kolay kolay geçmediğini dile getirir.

*“Sozolonup sayragan
Bulbul kuştun tuunugu.
Sayraganda tañşıgan
Sarı barpı hareketleri,”*

*“Uzatarak ötmüştü
Bülbül kuşların safı
Öttüğünde dinlemiştü
Sarı barpı hareketleri”*

(s. 91)

Moldo Kılıç bu dizelerde bülbülün ötüşünü uzatarak öttüğünü, sarı barpı bitkisinin hareketlerinin de bu ötüşü dinlediğini ifade eder.

*“Bulbul kuştun moldosu
Torgoy cakın coldoşu.
Sayrap turgan avanı
Argen sinduu pormosu.”*

*“Bülbül kuşların mollası
Tarla kuşu yakın arkadaşı.
Ötüşünün melodisi
Argen gibi şekli.”*

(s. 128)

Şair, bu dizelerde bülbülü kuşların mollası ilan edip en yakın arkadaşının ise tarla kuşu olduğunu, ötüşünün melodisinin şeklini de bir çalgı aleti olan argene benzetir.

*“Sarı üpü sarı ala
Tak sulayman baygambar
Elçi kılğan araga.*

*“Hüdhüd kuşu sarı ala
Tam Süleyman peygamber
Elçi yapan araya.*

*Kepildikke al küyüp,
Took Kalgan calaaga.”
“Çın beyiştän sürülüp,
Cılan kalgan talaaga.
Tokonalat ilinip,
Şaytan kalgan balaaga.”*

*Kefilliğe o yanıp,
Tavuk uğradı iftiraya.”
“Gerçek cennetten kovulup,
Yılanın kaldığı tarlaya.
Rezilliğe takılıp,
Şeytan uğradı felakete.”*

(s. 128)

Moldo burada hüdhüd kuşunun sarı ala renginin olduğunu, Süleyman peygambere elçi olduğunu, tavuğun iftiraya uğradıktan sonra gerçek cennetten kovulduğunu, yılanın kaldığı tarlada şeytanın felakete uğradığından söz eder.

*“--Cazgı çıkkän üpüpsüñ
Sayrap turgan küküksüñ.”*

*“--İlbaharda çıkan hüthütsün,
Güzel öten guguksun.”*

(s. 149)

Şair hüthütün ilkbaharda çıktığından güzel öten bir kuş olduğundan bahseder.

*“Kanattuunun karıbi.
Adam tilin süylögön
Totu kuştun şarıbi.
Cılkıçiday ışkırgan
Çakçıgaydın kımbatı.
Kara kunas müçösü
Karkıranın simbatı.
Caraşıktuu canıbar
Totu kuştun zıynatı.”*

*“Kanatlının garibi.
İnsan dilini konuşan
Papağan kuşların şereflişi.
Cılkıcı gibi ıslık çalan
Çakçıgayın kısmeti.
Leylek uzuvları
Karkıranın güzelliği.
Hoş hayvan
Papağan kuşların süslüsü.”*

(s. 125)

Moldo Kılıç Şamırkan Uulu yukarıdaki dizelerde kuşların en garibinin ve şereflişinin insan dilini konuşan papağan olduğunu, hergele çobanı gibi ıslık çalan çakçıgayın kuşunun kısmeti olduğunu, karkıranın güzelliği, kuşların süslüsü olan papağandan söz eder.

*“Totukuştun cünüçü!
Burup, burup sayragan”*

*“Papağanın tüyü ne güzel
Dönüp dönüp öten”*

(s. 127)

Moldo dönüp dönüp öten papağanın tüyünün güzelliğinden bahseder.

2.3.10. Bitkiler

Moldo Kılıç şiirlerinin çoğunluğunda Kırgızistan'ın verimli topraklarından ve bu topraklar üzerindeki çeşitli bitkilerden bahseder. Şiirlerinde her türlü bitkiyi zikrettiği görülür. Şair bu topraklarda yaşayan insanların bitkilerden yediklerini, bazı otları kaynatarak şifa bulduklarını söyler. Bahsettiği bazı bitki türleri örnekler verilerek aşağıda gösterilmiştir:

*“Kızgıldağı baarıdan
Bar ösümdük sulusu.
Kız-kelindey kalaktap,”
“Kızday bolup teñselgen.
Kırgooldoy bulgaktap,
Kız sıyaktuu suysalgan.
Tür salganday manattap
Totu kuştay kiyingen.
Caza albaysıñ sıpattap
Cadıraşıp ırgalgan
Caykalganda kubulup
Tuş kiyizdey türlöngön
Baçayılup, makmaldap
Kilem kölot oygondoy
Körgön adam ermektep,
Talıganday kozgolboy.
Ezilişip etpettep,
Ar kim dilin bergendey.
Çırmagan çiy sıpatı
Körgön kişi talganday,
Barbı, cokpu bilbeymin
Tiri tügül ölgöndör
Kelip karap turganday.”*

*“Gelinciği hepsinden
Tüm bitkilerin güzeli.
Genç kız gibi hızlı hareketler yapıp,”
“Kız gibi sallanmıştı.
Sülün gibi kıvrılıp,
Kız gibi kırılarak yürümüştü.
Motif işlenmiş gibi al kumaş
Papağan gibi giyinmişti.
Yazamazsın sıfatlarını
Sevinip sallanan
Sallandığında değişip
Tuş kiyizdey rengarenk olmuştu
İpek gibi parlayıp, kadife gibi olup
Kilim kölot işlenmiş gibi
Gören adam zevk duyduğu için,
Uyuşmuş gibi kımıldamaz.
Keyiflenip yassılaşıp,
Herkes gönlünü vermiş gibidir.
Süslenmiş çiy sapı gibi sıfatı
Gören kişi donmuş gibidir,
Var mı yok mu bilmem
Diri değil ölenler
Gelip bakıyorlarmış gibidir.”*

(s. 97)

Moldo Kılıç, yukarıdaki dizelerde gelinciğin tüm bitkilerin en güzeli olduğunu dile getirir. Şair, gelinciğin genç kız gibi hızlı hareketler yapıp kız gibi sallandığını, sülün gibi kıvrılıp kız gibi kırıtarak yürüdüğünü, kırmızı yapraklarını motif gibi işlenmiş al kumaşa benzeterek papağan gibi giyindiğini, sallanarak yapraklarının rengarenk olduğunu, ipek gibi parladığını, gelinciği gören adamın zevk duyduğu için kıpırdamadığını, ölen adamların bile bu çiçeğe baktığını söyler.

*“Darı kılar çöptörün,
İzdep tabar ar kaydan.”*

*“İlaç yapar otlarını,
Araştırıp bulur her yerden.”*

(s. 113)

Şair bu dizelerde otlardan ilaç yapıldığını ifade eder.

*“Kerme toonu körsönüz
Tokoy eken tolgon çer.
Oyu-toosu debesten
Cer cemişi tögülör.
Obologon asmanda
Kanca kalın cıgaçtar:
Kayıñ, moyul, çınarı,
Alma, çiye, anarı,
Çiyde menen örüğü
Cer cüzünö cetkirbeyt
Kerme toonun körümü.
Capıragı caltırıyıt
Teñselgende teregi
Cer betine sıybagan
Cemişinin kenei.”*

*“Kerme Too 'yu görürseniz
Orman imiş geçilmez çalılık.
Vadi dağı demeden
Çilekler dökülür.
Yükselmiş gökyüzünde
Nice sık ağaçlar:
Kayın, yabani akdiken, çınarı,
Elma, vişne, narı,
Çiyde ile kayısı
Tüm dünyada onun kadar olamaz
Kerme Too 'nun güzelliği.
Yaprağı parlıyor
Sallandığında kavak
Yeryüzüne sığmamıştı
Meyvesinin bolluğu.”*

(s. 91)

Moldo Kılıç, yukarıdaki dizelerde Kerme Too'nun bitkilerinden bahseder. Şair, Kerme Too'daki ormanların çalılık olup geçilmeyeceğinden, nice sık ağaçların olduğundan, çileklerin dağlarda yetiştiğinden, kavak ağacının uzunluğundan, meyvelerin bolluğundan bahseder.

2.3.11. Tabiat

Moldo Kılıç Şamırkan Uulu'nun şiirlerinde tabiat temasının çokluğu dikkat çeker. Yaşadıkları yurdun güzelliklerini, dünyayı, yeri, göğü, madenleri, suları, değerli taşları dağları, dereleri ve birçok doğa harikasını şiirlerinde anlatarak insanları bu yerlere hayran bırakır. Şairin şiirlerinde tabiat ve tabiat olayları ile ilgili yazmış olduğu bazı dizeler aşağıdaki gibidir:

*“Ay asmandın borunda
Kerme toodoy kayda bar!
Ağıp catkan arada
Alda kanca dayralar,
Keçel bastan kirgende
Asdam zaat sandalar.
Tuş kuşunan kuyulgan
Tuylap akkan bulaktar.
Tunuktugu kümüştöy
İçse köñül kubantar,
Kımız içken nemedey
Kıyalıñdı cubantar.
Kança içse daam etip
Kayta-kayta tileter.”*

*“Ay gökyüzünün bağrında
Kerme Too gibi nerde var!
Akmakta olan ortada
Pek çok dere,
Geçemeden girdiğinde
İnsanlar avare dolaşırlar.
Her taraftan dökülen
Kaynayıp akan pınarlar.
Berraklığı gümüş gibi
İçince gönül sevindirir,
Kımız içmiş biri gibi
Hayallerini okşar.
Ne kadar içse de tadını çıkarıp
Yine yine istetir.”*

(s. 86)

Moldo Kılıç bu dizelerde Kerme Too'daki akarsuların bolluğundan, her taraftan fişkırap aktığından, berraklığının gümüş gibi olduğundan, içince insanları kırmızı içmiş gibi sevindirip onların hayallerini okşadığından, insanların bu sulardan ne kadar içseler de suya kanamayacaklarından söz eder.

*“Körö albadım köz menen
Altı şaar suusun.
Acıların ayıtışı
Çoñ deyt Sır'dın dayrası
Arada catat uzabay
İle menen Çuusu.
Ceek boyloy mañdaylaş
Kaliñ tokoy barısı
Söksöölü çölündö*

*“Göremedin göz ile
Altı şehrin suyunu.
Hacıların söylediklerine göre
Büyük derler Sır'ın deresi.
Ortasında bulunur uzakta olmayan
İle ile Çuu'su
Kıyı boyunca karşıda
Sık orman hepsi
Süksöölü çölünde*

*Kara suuda kamişı,
Sanatı çok can bulak.”
Kapçıgayı, cılgası.
Köz cetpegen çibırı,
Köoktu kolot kuuşu.
Cıldızdagan şabırı,
Cıbit menen koosu.
Başatında esep çok
Mayda bitkil arası.
Uluu toonun başında
Muzart deĝen çoñ aşuu.*

*Tatlı suda kamişı,
Hesapsız canlı pınar.
Dağ geçidi yatağı.
Gözün göremediği tepelik yerleri,
Oyuk çukur darlığı.
Her tarafını kaplayan hışırtı,
Çay yatağı ile derin sel kazıntısı.
Pınarında hesapsız
Ufak oyuklu araları.
Uluu Too ’nun başında
Muzart denilen büyük geçit.”*

(s. 95, 96)

Moldo Kılıç, bu dizelerde hacıların Sır’ın deresinin büyük olduğundan bahsettiklerini dile getirir. Kılıç, dere boyunca kenarlarda sık ormanların olduğunu, bu pınarın canlı olduğunu ifade eder. O, görünmeyen tepeli dağların geçitlerinin yataklarındaki oyuk çukurların darlığından, suyun hızlı akışından oluşan kazıntılardan bahseder.

*“Kerme toodo bar eken
Alda nece araşan.
Suusu ışık kaynagan,
Koluñ sarıp karasan,
Calındagan otu çok,
Kaynatkan dep sanasañ
Cagıp catkan otun çok
Astı cagin oodarsañ
Ot çıkkan cer bolot dep
Ugar elem ar kaçan.
<<Ukmuş emes, ıras>> --deyt
Caştan çıkkan moldosu.
Cañı usul okugan
Arasınan küböü.
Nişaanı deyt dozokutun
Eşen, şayık, kocosu.*

*“Kerme Too ’da var imiş
Pek çok kaynak.
Suyu sıcak kaynayan,
Elini koyup bakınca,
Alev alev olan ateşi yok,
Kaynatmıştı diye zannedersin,
Yanan odun yok
Alt tarafını devirince
Ateşin çıktığı yer olur diye
Duyardım her zaman
<<Şaşılacak bir şey değil, gerçekten>>-der
Gençten çıkmış mollası.
Yeni usul okumuş
Aralarında şahittir.
Nişanı diyor cehennem
Mürşit, şeyh, hocası.*

Şair Moldo Kılıç Kermee Too’yu anlatırken oranın güzelliklerini anlatmaktan kendini alıkoyamaz. O, Kerme Too’nun sıcak yer altı sularından bahseder. Bu sıcak sulara ellerini sokan insanlar yerin altında bir ateşin yanıp suları ısıttığını zannederler. Fakat bu suları ısıtan, kaynatan ne bir odun ne de bir ateş vardır. Kılıç, dizelerde bu olaya yeni sisteme göre okuyan mollaların şahit olduğunu, şeyh, mürşit ve hocaların ise cehennemini işaret ettiğini dile getirir.

“Aytar kebim Cindi suu

Olturgandar unasa.

Alda kanday sebepten

Akıl menen bolcosom,

Zilzalayı sel menen

Bolso kerek ılgasam,

Atıp çıkkın carılıp,

Başkı törün karasañ.

Ağını şar, tik cılga,

Ayağında koosu,

Eki cagı teñ kaşat,

Kısık eken kuuşu.

Çakırımça çoyulgan,

Too, taş, şagıl, turuşu.

Agıp catat çañırıp,

Cindilengen suusu.

Keçer bolso cutam dep,

Op tartkanday oozu.

Kirgeninde burkurayt,

Tumandagan buusu.

Zilzaladay dörküröyt

Kürpüldögön küüsü.

Kündük çerge ugulat.

Kürkürögön duusu.

Keçkeninde ar kaçan

“Söyleyecek sözüm Cindi Suu

Oturanlar onaylasa.

Belirsiz bir sebepten

Akılla tahmin etsem,

Sel felaketi ile

Olsa gerek araştırsam,

Fırlamıştı patlayıp,

Baş dağ otlağa bakarsan,

Akımı hızlı derenin dik yatağı,

Sonunda derin çukur,

İki tarafı eşit yüksek kıyı,

Dar imiş genişliği.

Kilometrelerce uzanmış,

Dağ, taş, ufak kırık taşı var.

Akıyor yankılar içinde,

Delirmiş suyu.

Geçecek olursa yutarım diye,

Nefes alıyormuş gibi ağzı (var).

Girdiğinde her tarafı dağlıyor,

Sisle örtünen buharı

Deprem gibi titriyor.

Gürleyen ezgisi.

Günlük mesafede duyulur.

Gürleyen sesi.

Geçtiğinde her zaman

*Arılbagan çuusu.
Ayağında kıldoosu.”*

*Kurtulmayan gürültüsü (var).
Sonunda kıldoosu”*

(s. 86)

Şair yukarıdaki dizelerde Cindi Suu'nun delirmiş gibi akmasından, dik yatağından, derenin yatağındaki çukurlardan, sesinin deprem gibi titrettiğinden, yürünerek gidilen yerlerde sesinin duyulmasından, bahseder.

*“Ömüründö cürbögön
Körgön kezde tañ kalar.
Toosu asman melcigen
Töbösündö meñgülör,
Bölök-bölök bölüngön,
Sanat cetpes cılgalar,
Ukkan adam oozun
Körbödüm hep karmanar.
Katar-katar kerme too
Birbirine çalganar.”*

*“Hayatında gitmemiş
Gördüğü an şaşırıp kalır.
Dağı gökyüzüne kadar yükselmiş
Tepesinde buzullar,
Parça parça bölünmüştü,
Hesapsız oyuklar,
Duyan insan ağzını
Görmedim diye üzülererek eliyle kapatır.
Sıra sıra uzun dağlar
Birbirine bitişir”*

(s. 87)

Moldo Kılıç bu dizelerde Kerme Too'yu gören insanların bu güzellik karşısında şaşırıp kaldıklarını, Dağın yüksek olup tepesindeki buzulların parça parça bölündüğünü, bir sürü oyuklarının olduğunu bunu duyan insanların da şaşkınlıktan ellerini ağızlarıyla kapattığından bahseder.

*“Toosu menen oyunda
Tolup catkan keni bar.”*

*“Dağı ile çukurunda
Dolup taşan madeni var.”*

(s. 92)

Moldo Kılıç yukarıdaki dizelerde Kerme Too'nun dağında da çukurunda da dolup taşan madenin olduğunu söyler.

*“Albatan cerdegen
Ata menen babalar
Asmandagan çokusu
Alda kanca toolor.
Adam tügül kuş ötpes*

*“Eski zamanlardan yurt edinmişti
Baba ile atalar
Göğe yükselen tepeleri
Pek çok dağları.
İnsan değil kuş geçmez*

*Aska, biyik zoolor.
Aralasa arası
Çalkıp catkan dalaalar.”*

*Yüksek büyük kayalar.
Geçerse arasını
Uzanan stepleri.”*

(s. 92)

Kılıç, yukarıdaki dizelerde eski zamanlarda babalar ve ataların Kerme Too’yu yurt edindiklerini, bu dağın yüksek tepelerine kuşların dahi ulaşamadığını söyler.

*“Kimdi bolso telmirtken
Telegeyi tegiz cer.
Cutap malı ölbögön
Cayı-kışı semiz cer.
Kanattuu kuş kança añ
Sanat cetpes köp candar
Isık-Köldö duulagan
Karı menen ulandar.
Aylanası askar too
Çel salganday duvaldar.”*

*Çok kimseyi hayrette bırakan
Toprağı verimli yer.
Kıtlıktan hayvanları ölmeyen
Yazı kışı zengin yer.
Kanatlı kuş nice av
Hesap yetmeyen birçok canlı
Isık Köl’de gürültü yapan
İhtiyar ile gençler.
Çevresi kayalı dağ
Zar koymuş gibi duvarlar.*

(s. 92)

Şair yukarıdaki dizelerde Kerme Too’nun verimli topraklarından ve kayalıklarından bahseder.

*“Almas, temir, taş kömür,
Altın menen kümüşü.
Alda kança asıl taş,
Adam cetpes baası,
Car aldına batpagan,
Kogoşunu, cez, misi,
Tolup catat kükürtü
Tüzü menen kolosu.
Bolso kerek dağı da
Biz bilbegen canası.
Atı bar da, özü çok.
Asıldardın uruusu.”*

*“Elmas, demir, kömür,
Altın ile gümüşü,
Pek çok değerli taş,
Paha biçilmez değeri,
Yer altına sığmayan,
Kurşun, teneke, bakır,
Dolup taşar kükürdü
Tüzü ile tuncu
Olması gerek daha da
Bizim bilmediğimiz bu tip şeyler.
Adı var da kendisi yok.
Değerli taşların türleri.”*

(s. 96)

Moldo Kılıç yukarıdaki dizelerde yerin altına sığamayacak kadar elmas, demir, kömür, altın, gümüş, kükürt gibi birçok madenin ve değerli taşın bulunduğunu dile getirir.

*“Bu düynönün belgisi:
Ay menen kün, cıldızı,
Ceti asman, kara cer,
Carkıragan kündüzü.”*

*“Bu dünyanın işareti:
Ay ile güneş, yıldızı,
Yedi gök, kara yer,
Işık saçan gündüzü.”*

(s. 165)

Kılıç, bu dizelerde ayı, güneşi, yıldızı, kara yeri, yedi göğü, gündüzü bu dünyanın işareti olarak nitelendirir.

*“Bu zamana türlöndü,
Cer silkinip termeldi.
Kalkıldagan asman cer,
Buzulup keter öndöndü
Sanaaga kelbes iş boldu,
Sakta kудay benbeñdi.
Too buzulup, taş kulap,
Cer carılıp, car nurap,
İt бүtköndün baarısı,
Ulup-uñşup çurkurap.
Can alguuçu kelerdey,
Çoçup turduk zırkırıp.
Kудay özü saktasın,
Asman, cerler buzulup,
Ketebi, dep birkırıp.
Matoodo töö bışkırıp,
At kişenep koşkurup.
Taş koroolor kaldırap,
Eçki koydun baarısı,
Ürküp çıktı çüçkürüp.
Celede uylar öñgüröp,
Baylagan cibi üzülüp,”*

*“Bu zamanlar değışti,
Yer titreyip sallandı.
Sallanan gök yer,
Yıkılacak gibi oldu
Akla gelmez iş oldu,
Koru Allah kulunu
Dağ yıkılıp, taş yuvarlanıp,
Yer yarılıp yar yıkılıp,
Köpeklerin hepsi,
Yüksek ses çıkardı uluyarak.
Can alıcı gelir gibi,
Korkup hızlı koştı.
Allah onu korusun,
Gök, yerler yıkılıp,
Gider mi deyip parçalandı.
İpinde deve aksırıp,
At kişneyip tıksırdı.
Taştan koyun ağılları gürleyip,
Keçi, koyunun hepsi,
Ürküp çıktı aksırıp.
Bağlı olduğu yerde inekler böğürüp,
Bağlayan ipi koptu,”*

(s. 191)

Moldo Kılıç Şamırkan Uulu, yukarıdaki dizelerde bir depremden ve depremlerle birlikte yaşananlardan bahseder. O, yerin ve göğün sallanarak az daha yıkılacağını, dağların yıkıldığını, taşların yuvarlandığını, köpeklerin sanki Azrail'in gelmesini insanlara haber vererek hepsinin ulduğunu, atların kişnediğini, koyun ve keçilerin korktuğunu, ineklerin korkudan böğürerek bağlı oldukları ipleri kopardığını anlatır. Şair depremin bu korkunçluğunu anlatırken dizelerin arasına Allah'ın bu felaketten koruması için ettiği duaları da serpiştirir.

*“Uşu turgan cer asman,
Kündü körsök çıraktan,
Aydı carık carattı,
Cüzü carık rovşan.”*

*“Bu duran yer, gökyüzü,
Güneşi görsek mumdan,
Ayı parlak yarattı,
Yüzü parlak ışıklı.”*

(s. 195)

Kılıç bu dizelerde Allah'ın yeri ve gökyüzünü yarattığını, güneşi mum gibi, ayı parlak ışıklı yarattığını söyler.

2.3.12. Tarihi Şahsiyetler

*“Adam ata, Aba ene
Beyişte bular köp cürdü.
Kança daam-cemişten
Beş cüz cılı cep cürdü.
Kaar kılıp kudayım
Bul calganga tüşürdü,
Kabil bolup tobosu
Kaytıp eköo koşuldu.
Adam ata, Aba ene
Eçen cılı zarıldı,
Biri-birin tabalbay
Közdün caşın tıybadı.
Adam zaat balası,
Al eköönün tuuldu,
Aştık aydap, üy tikti,
Tört tülük mal urundu,
Kapır menen musulman,*

*“Adem Baba, Havva Anne
Cennette bunlar çok yaşadı.
Sayısız yiyecek meyveden
Beş yüz yıl yiyip yaşadı.
Gazap edip Allah'ım
Bu yalana indirdi,
Kabul olup tövbesi
Geri dönüp ikisi birleşti.
Adem Baba, Havva anne
Uzun yıllar acı çekti,
Birbirini bulamadan
Gözünün yaşını tutmadı.
İnsanoğlu çocuğu,
O ikisinden doğdu,
Ekin ekip, ev yaptı,
Evcil hayvanlardan yararlandı,
Kâfir ile Müslüman,*

*Dinin ayırıp bozuldu.
Bir kañçalık tukumu
Dinden ketip kurudu.
Cer cüzündö adam zat
El eköönün urugu.
Calpı candan artıkça
Barısının tunugu.”*

*Dinini ayırıp bozuldu.
Birkaç nesli
Dinden çıkıp yok oldu.
Yeryüzünde insanoğlu
O ikisinin soyu.
Bütün candan ayrıca
Hepsinin temizi.”*

(s. 182, 183)

Moldo Kılıç yukarıdaki dizelerde Hz. Adem ile Hz. Havva’dan bahseder. Kılıç Hz. Adem ve Hz. Havva’nın cennette beş yüz yıl yaşayıp cennetteki sayısız yiyecekler yediklerinden, sonra yasak olan meyveyi yedikten sonra Allah’ın gazabına uğradıklarından, tövbe ettiklerinden, uzun yıllar birbirlerini bulamadıklarından dolayı acık çektiklerinden bahseder. Şair devam eden dizelerde dünyadaki insanların Hz. Adem ve Hz. Havva’dan dünyaya geldiklerini, tarım ile uğraşıp ev yaptıklarını, evcil hayvanlardan yararlandıklarını, kâfir ve Müslüman’ın birbirinden ayrıldıklarını, ikisinin soyunun temiz olduğunu söyler.

*“Men cürömün cubanıp,
Akındikka kubanıp,
Akın ölböy turgansıp,
Ölbös bolso Arstanbek
Cürbös bele tübölük?
Akındığım şonçodur,
Oylobogon men karıp.”*

*“Ben yaşıyorum avunup,
Şairliğe sevinip,
Şair ölmeyecekmiş gibi olup,
Ölmezse Arstanbek
Yaşamaz mıydı ebediyen?
Şairliğim bu kadardır,
Düşünmeyen ben garip”*

(s. 164)

Yukarıdaki dizeler Moldo Kılıç’ın şairliğinden övündüğü dizelerdir. Kılıç, bu dizelerde insanoğlunun ölümlü olduğunu vurgularken Arstanbek gibi büyük bir şairin bile vefat ettiğini dile getirir.

*“Kan ormondun balası:
Ümötaalı, Çargındı
Kaşkar barıp kelgen soñ
Kadırınan taygıldı.”*

*“Han Ormon’un çocuğu:
Ümötaal’ı, Çargın’ı
Kaşkar’a gidip geldikten sonra
İtibarından mahrum oldu.”*

(s. 185)

Moldo Kılıç Şamırkaan Uulu yukarıdaki mısralarda 19. yüzyılda Kırgızların savaşıcı olan Ormon Han'dan söz eder. Bu mısralara göre Ormon Han'ın çocukları Ümötaal ve Çargin'ın Kaşgar'a gidip geldikten sonra itibarlarını kaybettiklerinden söz eder.

SONUÇ

Moldo Kılıç Şamırkan Uulu 1866 yılında Koçkor'da dünyaya gelir. Moldo Kılıç dünyaya gelip, yaşadığı ve öldüğü bu toprakların siyasi, sosyal, ekonomik ve kültürel gibi birçok unsurun etkisinde kalır. Şair soylu bir aileden gelip babadan oğula geçen yöneticilik mesleğini reddederek şair olmayı tercih eder. Moldo Kılıç “Kol Cazma Edebiyatının” temellerini oluşturan ve birçok şaire bu konuda öncülük eden bir şahsiyettir. Bu dönemde halkın Ruslar tarafından çeşitli baskı ve zulümlere maruz kalması ve yaşayıp birebir şahit olduğu bu olaylar onun kaleminden kağıdına akmasına sebep olur.

Şair sanatını halkı eğitmek için feda eder. O şiirlerini halkı için söyler. Onun dili adaletsizliğin, zorbalığın, haksızlık yapanların karşısında bir kılıç kadar keskindir. O doğruyu söylemekten asla çekinmez. Şiirlerinde sosyal, siyasal, kültürel, dini, tasavvufi, ekonomik, tabiat vb. birçok konuya yer verir. Şairin şiirlerine bakılarak tasavvufi bir yönünün olduğu anlaşılmaktadır. O, tevekkülü ve tefekkürü bol olan bir şairdir. Yaşadığı olaylara ve çevresindeki her şeye bakarak Allah'ın büyüklüğünü ve kudretini daha iyi anlar ve bunları şiirine yansıtır.

Moldo Kılıç'ın şiirlerinde dikkat çeken bir diğer unsur da yazmış olduğu şiirlerinde ümitsizliğin olmadığı milletine özellikle gençlere ve çocuklara sürekli nasihatlerde bulunarak onların yoluna eğitim ile ışık tutmaya çalışır. Şairin şiirlerinde kadınlara yer verdiği ve evlilikle ilgili nasihatlerde bulunduğu görülür. Moldo Kılıç'ın şiirlerine bakıldığında onun vatanını ve milletini ne kadar çok sevip sahip çıktığı anlaşılır. O milletini zalimlere karşı bir baba gibi koruyup, anne gibi şefkat ve sevgi gösterip büyütme ister.

Yapılan bu çalışmada şairin şiirlerinin halkına ve gelecek nesillere karşı hem nasihat hem de tarihi olaylar ışık tutabilecek bir nitelikte olduğu anlaşılır. Zulüm ve baskı altında olan, başka devletlerin himayesi altında olan milletlerin Moldo Kılıç'ın şiirlerinden nasihatlerinden pay almaları mümkündür.

KAYNAKÇA

- Arat, R. R. (1992). *"Kırgızistan" Mad. İslam Ansiklopedisi VI.*
- Arıklı, E. (2015). *Başlangıçtan Günümüze Kırgızistan Ve Kırgızlar.* Ankara: Nüans Kitabevi.
- Artıkbayev, K. (2013). *XX. Yüzyıl Kırgız Edebiyatı Tarihi.* (M. Dıykanbayeva, Çev.) Ankara: Bengü Yayınları.
- Barthold, V. (1927). *Orta Asya Türk Tarihi Hakkında Notlar.* İstanbul: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Bayırbaş, S. H. (2016). Arap Dilbilimcilerinin "Anlam Değişmesi" Olgusuna Yaklaşımları -İbnkuteybe Örneği- V. Lisansüstü Çalışmaları Kongresi- Bildiriler Kitabı II., (S. 215-231).
- Budak, F. (2000). *Kırgızistan Dünü, Bugünü, Yarını.* Ankara: Ocak Yayınları.
- Caferoğlu, A. (2000). *Türk Dili Tarihi.* İstanbul: Enderun Kitabevi.
- Çeçen, A. (2003). *Türk Devletleri.* Ankara: Yeni Avrasya Yayınları.
- Çengel, H. K. (2005). *Kırgız Türkçesi Grameri Ses Ve Şekil Bilgisi.* Ankara : Akçağ Yayınları.
- Çeribaş, M. (2012). *Kırgız Türklerinde Manasçılık Geleneği Ve Manasçılar.* Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Entitüsü.
- Çorotekin, T. (2002). *Kırgızistan Cumhuriyeti, Türkler Ansiklopedisi, C.19.* Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.
- Dıykanbayeva, A. (2004). *Kırgız Efsaneleri Üzerine Bir Araştırma, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.* İzmir: Yayınlanmamış Doktora Tezi.
- Erdem, M. (2000). *Kırgız Türkleri Sosyal Antropoloji Araştırmaları.* Ankara: Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi Yayınları.
- Göçer, A. (2012). Dil-Kültür İlişkisi Etkileşimi Üzerine. *Türk Dili.*
- Gömeç, S. (2002). *Kırgız Türkleri.* Ankara: Akçağ Yayınları.
- Gürbüz, Y. E. (2004). Orta Asya'nın Ortasında Bir Ada: Kırgızistan. *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi, S.15.*

- Güvenç, B. (1994). *İnsan Ve Kültür*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Kalkan, M. (2006). *Kazaklar Ve Kırgızlar*. İstanbul: Selenge Yayınları.
- Kâmil Yılmaz, H. (1998). *Tasavvuf Ve Tarikatlar*. İstanbul: Bayrak Matbaası.
- Kapağan, E. (2015). *Kırgız Şiirinde Ekim Devrimi*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Kayıpov, S. (2005). *Folklor Üzerine Yazılar*. Bişkek: Bişkek KTMU Yayınları.
- Kayıpov, S. (2005). "Kırgız Edebiyatı I", Türkiye Dışındaki Türk Edebiyatları Antolojisi, XXXI. Cilt. Ankara: T.C. Kültür Ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Kolcu, A. İ. (2012). *Çağdaş Türk Dünyası Edebiyatı*. Erzurum: Salkımsöğüt Yayınevi.
- Koşoyev, M. (2006). *Kırgız Eli, Tarihi Cana Ruh*. Bişkek: Biyiktit Plus Basmakanası.
- Kulamshaeva, B. (2016). *Toplumdilbilim Işığında Kırgızların Dili Ve Kültürü*. İstanbul: Kriter Yayınevi.
- Kundakcı, M. (2019). *Kırgız Zamane Edebiyatı*. Ankara: Bengü Yayınları.
- Kurat, A. N. (1993). *Rusya Tarihi- Başlangıçtan 1917'ye Kadar*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Naskali, E. G. (1994). XX. Yüzyıl Sovyet Kırgız Edebiyatı 1. *Türk Dili S: 505*, 54-64.
- Orozobaev, C. (2014). *Kırgızcadaki İslam Öncesi Geleneksel İnanç Ve İnanışlarla İlgili Söz Varlığı*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Özgen, N. (2014). *Yirminci Yüzyılın İlk Yarısında (1900 - 1950) Kırgız Edebiyatı Tarihi*. Ankara: Türk Dik Kurumu Yayınları.
- Pay, S. (2015). *Kırgızistan'da İslam Bir Diriliş Ve Varoluş Mücadelesi*. Bursa: Emin Yayınları.
- Roux, J. P. (2014). *Orta Asya - Tarih Ve Uygarlık*. (L. A. Özcan, Çev.) İstanbul: Kabalcı Yayıncılık.
- Sağlam, A. (2017). *Kırgız Etnik Kimliği Ve Ulus Devlet Yapılanması*. İstanbul: Nur Basım Yayın.
- Samançin, T. (1989). *Moldo Kılıç Şamirkan Uulu Törekeldin*. Frunze: Adabiyat.
- Saray, M. (1993). *Kırgız Türkleri Tarihi*. İstanbul: Nesil Matbaacılık Ve Yayıncılık.
- Saray, M. (2002). *"Kırgızistan", İslam Ansiklopedisi, C.XXV*,. Ankara: TDV Yayınları.

- Sıdıkov, C. (1993). Kırgızistan'da Kültürel Miras Ve Değeri. *Vakıf Haftası Dergisi*.
- Söylemez, O. (2009). *Çağdaş Kırgız Hikayeleri Antolojisi*. Erzurum: Salkımsöğüt Yayınları.
- Tan, A. (1997). Moldo Kılıç. *Türk Lehçeleri Edebiyatı Dergisi Sayı 15*, 86-92.
- Tan, A. (1998). *Moldo Kılıç'ın Kazaldarı*. Adana: Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi .
- Tekin, A. (2010). *Sovyetler Döneminde Kırgızistan*. Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Elazığ: Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Yıldız, N. (2007). *Kırgız Halk Edebiyatı 1* . Ankara: Alp Yayınları.

ÖZGEÇMİŞ

Melek KUZUCU, 1996 yılında İstanbul'da doğdu. 2010 yılında Hadımköy İbrahim Özaydın Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesine başladı. 2011 Nisan ayında İstanbul Ömerli Köyü Spor ve İzcilik Kulübünde izciliğe başladı. 2014 yılında liseden mezun oldu. Aynı yıl Karabük Üniversitesinde Türk Dili ve Edebiyatı bölümünü okumaya başladı. Ocak 2019'da mezun oldu. Şubat 2019'da Karabük Üniversitesi TÖMER'de yabancılara Türkçe öğretmeye başladı. Halen TÖMER'de çalışmaktadır.